

Кой доведе Дорунтина

Исмаил Кадаре

Първа глава

Стреси беше още в леглото, когато му се стори, че някой чука на портата: дан, дан, дан. Притисна лице във възглавницата с надеждата, че няма да чуе отново тропането, но след малко почукването се повтори. Дявол да го вземе, кой ли е захлопал още в тъмни зори — ядоса се той, като отметна завивката. Докато слизаше по стълбите, на портата се почука за трети път и по ритъма на ударите с металната дръжка Стреси вече се досети кой можеше да е. Той отмести железния лост и с един замах отвори вратата. Въпросът „за какъв дявол ме будиш по тъмни зори?“ независимо че не го зададе, се четеше в подпухналите му очи и по израза на лицето му.

— Случи се нещо съвсем неочаквано — побърза да каже помощникът му.

Стреси продължаваше да го гледа въпросително, а в очите му се четеше: я да видим дали това, което се е случило, е толкова важно, че да дойдеш да ме безпокоиш по пощите? Но Стреси знаеше, че при такива случаи помощникът му рядко грешеше и колкото пъти се готвеше да избухне, в последния момент се принуждаваше да се въздържа, защото се убеждаваше, че онзи е имал право. Сега би желал помощникът му наистина да е сгрешил, за да го нахока както трябва.

— Какво се е случило? — попита най-накрая.

Помощникът погледна за миг Стреси в очите, след това пристъпи крачка напред и му докладва:

— Старата господарка на Вранаите и дъщеря ѝ Дорунтина, която тази нощ е пристигнала при крайно загадъчни обстоятелства, са в предсмъртна агония.

— Дорунтина? — възкликна слисан Стреси. — Не е възможно!

Помощникът си пое дъх облекчен — почукването му бе напълно оправдано.

— Не е възможно! — повтори Стреси и потри очи, сякаш да пропъди съня си. Всъщност той и много лошо спа. Никога не беше му се случвало след почти двуседмично отсъствие по служба първата нощ у дома да е толкова тежка. То не бе сън, а истинско мъчение. — Не е възможно! — каза той за трети път. — Тя е омъжена толкова далеч, че не можа да дойде за нито едно от погребенията в семейството им.

— Именно — обади се помощникът. — Вече ви казах, пристигнала е снощи при крайно загадъчни обстоятелства.

— И после?

— Това е, и двете берат душа.

— Чудна работа! Има ли опит за покушение? Някакво престъпление?

Помощникът поклати глава:

— Не вярвам. По-скоро агонията им е в резултат на силно, вълнение.

— Ти видя ли ги?

— Да. И двете говорят почти несвързано: Кой те доведе, дъще? А Дорунтина отговаря: Брат ми Костандин.

— Костандин ли? Но той почина преди три години заедно с останалите братя.

— Точно така отговорила и майка ѝ, както ми разказаха съседките, които бдят край главите им. Но Дорунтина твърдяла, че снощи късно, малко преди полунощ, е пристигнала именно с него.

— Чудна работа! — каза Стреси, а наум ей рече: Ужасно!

Известно време те постояха така мълчаливо един срещу друг, докато Стреси почувствува студ и се сети, че не е облечен.

— Почакай ме — каза той и влезе вътре.

От стаята се зачу сънливият глас на жена му, която питаше: „Какво има, Стреси?“, и неговият отговор, чиито думи не можаха да се разберат. След малко Стреси се появи в униформата си на областен капитан, която го правеше по-висок и още по-слаб.

— Да отидем до Вранаите — каза той.

Част от пътя изминаха мълчешком. Няколко отронени листа от бяла роза, нападали пред една порта, накараха Стреси да си припомни нещо от съня, който за учудване бе успял да сънува през тази тягостна нощ.

Наистина случката е необикновена — наруши мълчанието Стреси.

— Почти невероятна — отвърна помощникът му.

— Да си призная, отначало като че ли не ти повярвах.

— Предполагам. То наистина не е за вярване. Това действително е загадка.

Дори нещо повече — обади се Стреси. — Колкото повече размисляш, толкова по-необяснима ти се струва тази загадка.

— Най-важното е да се изясни как е успяла да дойде Дорунтина — отвърна помощникът.

— Наистина как?

— Това е ключът на загадката, по какъв начин или по-право с кого е дошла Дорунтина.

— С кого? — повтори Стреси. — По какъв начин... Ясно е, че тя не казва истината.

— Три пъти я попитах как е дошла, но тя не ми даде никакво обяснение. Явно, че нещо скрива.

— Знаела ли е, че Костандин и останалите й брата са починали? — запита Стреси.

— Смятам, че не.

— Може и да не е знаела — каза Стреси. — Тя е омъжена толкова далеч и от деня на сватбата нито веднъж не е идвала в бащиния си дом. Доколкото ми е известно, сега идва за първи път.

— Фактът, че не дойде за погребението на нито един от братята си, говори, че не е знаела за ужасното нещастие — отвърна помощникът. — Старата стопанка често се оплакваше, че дъщеря ѝ е омъжена толкова далеч, та не може в тези тежки дни да бъде край нея.

— Горите на Бохемия, където е задомена, са твърде далеч — обади се Стреси. — Най-малко две седмици път оттук, ако не и повече.

— Ако не и повече — повтори помощникът. — Това е, кажи-речи, в сърцето на Европа.

По пътя Стреси отново видя листенца от бяла роза, като че ли някаква невидима ръка ги бе пръснала през палата.

— Както и да е, тя е дошла с някого — каза Стреси.

— Но с кого? Естествено, че и ние като майка ѝ не можем да повярваме в това, което разправя Дорунтина — че е дошла с мъртвия.

— Но защо ще крие човека, който я е довел?

— Не мога да си го обясня. Твърде е объркано.

Те повървяха известно време, без да разговарят. Във въздуха се чувствуваше есенният студ. Няколко гарвана прелетяха ниско, грачейки. Стреси ги проследи с очи.

— Ще вали — обади се Стреси. — Гарваните грачат така, когато перушината им настръхва от приближаването на дъжда.

Помощникът погледна нататък, но нищо не отговори.

— Преди малко ти спомена за вълнението, което навярно е причинило агонията и на двете — каза Стреси.

— Да, ударът ще да е бил голям. — Той смекчи думата „ужасен“, тъй като началникът вече му бе правил забележка, че употребява тази дума където трябва и не трябва. — След като няма и не може да има следи от нанесени телесни повреди, както и сам ще видите, ясно е, че агонията и на двете е причинена от силно вълнение.

— Смяташ, че майката изведнъж е разкрила ужасната истина?

Помощникът сведе очи. Употребява думите както си иска — помисли си веднага той, а на другите ги засича още в гърлото, преди да са ги произнесли.

— Не зная дали точно майката — отвърна той. — По-склонен съм вярвам, че и двете едновременно са разкрили по една ужасна истина, както вие се изразихте.

Като продължаваха да разменят мисли за удара, който майката и дъщерята взаимно си бяха нанесли една на друга (повлияни от ежедневната си работа, Стреси и помощникът му несъзнателно използваша все повече думи, които се приближаваха до стила на едно следствие), те приблизително възстановиха сцената, която навярно се бе разиграла в полунощ. На портата на Вранаите се почуква в един необикновен час и на въпроса на старата стопанка „Кой е?“ Отвън е последвал отговорът: „Аз съм, Дорунтина.“ Като посяга да отвори вратата, слисана от изненада, старицата не може да повярва, че чува гласа на своята дъщеря и за да разсее съмненията си, я пита: „Но кой те доведе?“ Защото от три години тя чака дъщеря си да дойде, за да бъде край нея в тези тежки дни, а тя все не идва и не идва. Отвън Дорунтина ѝ отговаря: „Доведо ме брат ми Костандин.“ При тези думи старата получава първия удар. Възможно е, въпреки вълнението си, да е намерила сили да каже на дъщеря си: „Какво приказваш, Костандин заедно с братята ти вече три години гние в земята.“ Сега идва ред на Дорунтина да се развълнува. Ако тя наистина е смятала, че я е довел Костандин, ударът за нея е двоен: от една страна, научава, че Костандин и братята ѝ са мъртви, а от друга, разбира, че е пътувала с някакъв призрак. Междувременно майката намира сили колкото да отвори портата с последната надежда, че не е чула добре думите на дъщеря си или просто ушите ѝ лъжат, или че в края на краищата жената, която е почуквала на вратите, не е Дорунтина. Същата надежда навярно таи и Дорунтина отвън. Но портите се отварят, те повтарят една след друга пак същите думи, потресени от ужас, и вълнението поразява смъртоносно и двете.

— И въпреки всичко това е само едно предположение — каза Стреси.

— Съгласен съм — отвърна помощникът, — но фактът, че и двете берат душа, показва, че нещо се е случило между тях.

Нещо се е случило — повтори бавно Стреси. — Естествено, че нещо се е случило, но иди го разбери. Един ужасяващ разказ от страна на дъщерята, едно не толкова потресаващо откритие за майката... или...

— Ето я къщата на Вранаите — прекъсна го помощникът, — може би все нещо ще научим.

Голямата мрачна къща се виждаше в края на равнината още отдалеч. Влажната земя бе покрита с жълти листа. Този дом, някога един от най-големите и най-знатните в княжеството, сега още отдалеч навяваше пустош и злокоба. Повече от прозорците на горния кат бяха затворени, увисналата на места стряха с изскочили напред вече стари, разкривени греди, покрити с плесен, придаваха на къщата още по-печален вид.

Стреси си спомни погребението на деветимата братя Вранай преди три години. Нещастията връхлетяха над този дом едно; след друго и всяко бе по-нечувано от

предшестващото и само при спомена за тях човек можеше да подлудее — само за седмица от една къща бяха изнесени девет ковчега на млади мъже. Такава участ не помнеше нито едно поколение. И всичко това се случи месец след сватбата на Дорунтина — единствената дъщеря, в семейството. Неочаквано княжеството бе нападнато от нормански орди и деветимата братя тръгнаха на война. Често се случваше по неколцина мъже от семейство да участвуват и в по-големи и по-кървави битки, но никога не беше се случвало да загинат дори и половината. Този път вражеската войска бе съвсем друга. Това бяха заразени от чума орди, така че онези, които бяха влезли в бой с тях, и победители, и победени, всички измряха, някои по време на боя, а други след битката. Много домове се зачерниха, изгубиха по двама, трима, а някои и по четирима души, но с девет мъртъвци бе само къщата на Вранаите. По-голямо нещастие от това не се помнеше. За погребението им дойдоха всички графове и барони от княжеството, дойде и сам князът, както и много други благородници от съседните княжества.

Стреси много добре си спомняше всичко и най-вече всеобщия шепот: „Как не е през тези тежки дни край майка си единствената; ѝ дъщеря Дорунтина! Изглежда, че само тя не е научила за сполетялото ги нещастие.“

Стреси въздъхна. Кога изминаха, тези три години! Голямата, на места прогнила дървена порта бе полуотворена. Стреси, следван от помощника си, прекоси двора и влезе в къщата, из която отекваха леки шумове и въздишки. Две-три възрастни жени, навярно от съседните къщи, изгледаха въпросително новодошлите.

— Къде са те? — попита Стреси.

Жената, която бе най-близо до него, посочи с глава една от вратите. Стреси влезе, следван от помощника си, в широката, слабо осветена стая и първото нещо, което му се наби в очи, бяха двете големи легла, поставени едно срещу друго. Край всяко от тях бдеше по една старица. Иконите по стените и двата големи медни свещника над отдавна непаленото огнище придаваха още по-голяма мрачност на стаята. Едната от жените извърна глава към току-що пристигналите. Стреси спря за миг наред стаята и после направи знак с ръка на старицата да се приближи.

Къде е майката? — попита тихо той.

Жената посочи с очи едното от леглата.

Сега пи оставете за малко сами — ѝ каза Стреси.

Тя отвори уста, сякаш искаше да му се противопостави, но после спря поглед на униформата на Стреси и нищо не продума. Отиде при другата жена, която бе още по-възрастна от нея и двете мълчаливо излязоха от стаята.

Като стъпваше съвсем внимателно, за да не вдига шум, Стреси се приближи до леглото на старата. На главата ѝ имаше бяло боне.

— Госпожо — заговори тихо той. — Госпожо Майко — така се обръщаха обикновено към нея, откакто умряха синовете ѝ. — Аз съм Стреси, познахте ли ме?

Тя отвори очи. В тях се четеше ужас, мъка и студенина. Известно време той издържа погледа ѝ, после приближи още повече глава към бялата възглавница и прошепна:

— Как сте, Госпожо Майко?

Знакът, който тя направи с очи, беше непонятен.

— Снощи е пристигнала Дорунтина — каза Стреси.

Лежачата потвърди с очи. След това погледът ѝ се задържа умолително на Стреси. Той се поколеба за миг и след това съвсем тихо я попита:

— Но как се случи? Кой я доведе?

Старата закри очи с ръка и по клюмването на главата ѝ той разбра, че загуби съзнание. Стреси взе ръката ѝ, като едва напипа пулса. Беше жива.

— Извикай някоя от бабичките — обърна се Стреси към помощника си едва чуто. Той излезе и след малко се върна с една от жените. Стреси я остави да държи ръката на Госпожа Майката и със същите предпазливи стъпки се приближи до леглото на Дорунтина. Веднага различи русите ѝ коси върху възглавницата. Усети как нещо го прободеше в сърцето, но болката му идеше от съвсем друго чувство, което нямаше никаква връзка със сегашната тъжна случка. Това бе онази стара болка, която почувствува преди три години на нейната сватба, в мига, когато Дорунтина възседна белия кон и тръгна с кервана на сватовете, тогава сърцето на Стреси така се сви, че той дори гласно се запита: какво ми става? Но не само на майката и на братята ѝ им беше мъчно, а и на цялото село, защото тя бе първата девойка, която се задомяваше толкова далеч, ала мъката на Стреси бе съвсем друга. В мига, когато тя тръгна, той изведнъж разбра, че онова нежно чувство, което в последно време изпитваше към Дорунтина, беше обич. Но тогава това чувство бе още смътно, от нищо непомрачено, като леката мъгла над необхватния хоризонт, и спокойно възпирано от Стреси. Беше като утринната роса, която се задържа само минути пред изгрев и, щом настъпи денят, мигновено изчезва. Само веднъж онази синкава мъгла се бе опитала да се сгъсти и да се превърне в облак, това бе в мига на Дорунтининото заминаване. Но този миг бе кратък и бързо забравен.

Застанал край леглото ѝ, Стреси се загледа в лицето на Дорунтина. То беше все така красиво, както някога, ако не и по-хубаво, с очертани, като с пара изрязани устни.

— Дорунтина — повика я той съвсем тихо.

Тя отвори очи. В тях се четеше такава безжизненост и празнота, която с нищо не можеше да се запълни. Стреси се опита да ѝ се усмихне.

— Дорунтина — повтори той, — добре дошла!

Тя го гледаше втренчено.

— Как се чувствуваш? — попита я Стреси и несъзнателно я хвана за ръката. Ръката ѝ гореше. — Дорунтина — продължи той, снишил още повече глас. — Ти си пристигнала снощи след полунощ.

Тя потвърди с очи. Стреси искаше да остави за по-късно въпроса, който го измъчваше, но несъзнателно думите се отрониха от устата му:

— Но кой те доведе?

Очите ѝ безжизнено го гледаха.

— Кой те доведе, Дорунтина? — повтори той.

Тя продължаваше да го гледа със същия израз на празнота и безнадеждност.

— Ти си казала на майка си, че те е довел брат ти Костандин, така ли е?

Дорунтина отново потвърди с очи. Стреси се помъчи да открие признаци на побъркване в погледа ѝ, но тя продължаваше да гледа съвсем безразлично.

— Но нали беше научила, че брат ти вече от три години не е между живите — продължи Стреси със същия сподавен глас. Той почувствува сълзите ѝ още преди да бликнат. Това бяха някакви особени сълзи, едва забележими, трогателни. Когато обляха лицето ѝ, то изведнъж стана още по-далечно. Очите ѝ сякаш казваха: Какво ме сполетя? Защо не ми вярвате...

Стреси бавно извърна глава към помощника си и към жената, която бдеше край леглото на старата госпожа, и им направи знак да излязат. Той се наведе над младата жена и погали ръката ѝ.

— Но как дойде, Дорунтина? Как извървя целия този дълъг път?

Широко разтворените ѝ от почуда очи се мъчеха нещо да изразят.

След час Стреси си тръгна. Лицето му бе леко пребледняло и без да извърща глава и да разговаря с когото и да било, се запъти към външната врата. Помощникът му

го последва. На два-три пъти понечи да го попита дали Дорунтина му е казала нещо, но не се осмели.

Когато минаваха край църквата, Стреси сякаш се поколеба да свърне ли в гробището, но, изглежда, в последния момент промени намерението си.

Докато вървяха, помощникът му чувствуваше от Всички страни любопитните погледи на хората по пътя.

— Случаят е твърде странен — каза Стреси, без да поглежда помощника си. — Предполагам, че тази история ще се разчуе и така ще се раздуе, че за всеки случай трябва да напиша един доклад до канцеларията на княза.

„Смятам за необходимо да ви уведомя във връзка със събитието, което се случи на 11 октомври тази година призори в дома на знатната фамилия Вранаите, тъй като то може да има нежелателни последствия.

На 11 октомври сутринта старата госпожа на Вранаите, която през войната загуби деветимата си синове и, както е известно, живее сама, бе намерена в състояние на нервна криза заедно с дъщеря ѝ Дорунтина. Последната твърди, че е пристигнала някъде към полунощ срещу 11 октомври, доведена от брат си Костандин, починал също преди три години, както и останалите братя.

След като отидох в дома им и поговорих с двете жени в агония, стигнах до извода, че нито една от тях не проявява признаци на полудяване, въпреки че онова, което пряко или косвено твърдят, разбира се, е съвсем неясно и невероятно. Трябва да подчертая, че и двете все още се намират под въздействието на съкрушителния удар, който несъзнателно са си нанесли една на друга — дъщерята, съобщавайки на майката, че я е довел брат ѝ Костандин, а майката с отговора си, че Костандин заедно с останалите ѝ братя отдавна не е между живите.

Помъчих се да разпитам Дорунтина, но тя твърде объркано ми разказа следното:

Една вечер през последните дни (точно кой ден не е в състояние изобщо да си спомни) в малкото градче на Централна Европа, където е задомена, ѝ съобщили, че я търси някакъв непознат пътник. Щом излязла навън, и видяла току-що пристигналия конник, заприличал ѝ на Костандин, макар че едва го разпознала, тъй като бил целият в прах от дългия път. Но когато конникът ѝ казал, че е Костандин и е дошъл да я вземе, за да я заведе в бащиния им дом, както ѝ бил обещал в деня на сватбата, у нея изчезнало всякакво съмнение. (Тук е мястото да спомена за големия шум, който навремето вдигна годежът на Дорунтина в толкова далечна страна, несъгласието на останалите ѝ братя, и особено на майката да задоми дъщеря си надалеч, и настояването на Костандин да не се разваля годежът и най-накрая обещанието и дадената от него клетва, че щом майка им пожелае, той винаги ще довежда сестра си.)

Според твърденията на Дорунтина, поведението на брат ѝ ѝ се сторило твърде странно. Той дори не слязъл от коня, нито пък пожелал да влезе в дома им, а настоявал тя да тръгне час по-скоро с него. Когато го попитала защо толкова бърза и ако е за добро, да облече празничната си премяна, ако е за лошо, да сложи черните си дрехи, той, без да ѝ дава обяснения, казал: «Тръгвай така, както си.» Всичко това ѝ се видяло толкова странно и извън всякакво приличие, но изгаряща от копнеж през тези три години по близки и по родина (там е една такава страна, че не можеш да я опишеш — това са нейни думи), без да му мисли много, оставила на съпруга си една бележка и възседнала коня зад брат си.

В твърденията ѝ винаги се подчертава, че пътуването продължило дълго, въпреки че тя не бе в състояние да го определи с точност. Каза само, че си спомня една безкрайно дълга нощ с много звезди, които бягали пред погледа ѝ по небето, но това впечатление у нея може да е предизвикано от препускането на коня, съпроводено от междувременното ѝ задрямване. Тук е интересно да се отбележи, че тя не си спомня да

са пътували през деня. Това може да се обясни по два начина: че е спала или дремала, докато са пътували през деня, или че на разсъмване са спирани да починат и след спускането ма нощта отново са продължавали пътя си. От последното предположение става ясно, че конникът е желал да пътуват само нощем. Това е дало възможност в съзнанието на Дорунтина, която между другото е била и доста уморена и твърде развълнувана, тези десет или петнадесет нощи (колкото е приблизително разстоянието от Бохемия дотук) да се превърнат в една дълга и безкрайна нощ на препускане.

По време на пътуването, тъй като е била съвсем близо до конника, тя е забелязала, че косите му са доста прашни и целите в кал, а от раменете му лъхала миризма на влажна пръст. На няколко пъти го попитала за това, той ѝ отговорил, че из пътя неведнъж го сварвал дъжд, така че мократа прах се превърнала в пръски кал по косите и тялото му.

Когато най-после през нощта срещу 11 октомври непознатият (нека така наречем този, когото тя е взела за свой брат) приближил с Дорунтина до дома на Госпожа Майката, спрял коня, казал ѝ да слезе и да отиде въщи, тъй като той щял да се позабави, понеже имал малко работа в църквата. Без да дочака отговора ѝ, той се запътил нататък, минал край църквата и влязъл в гробището, а тя почти тичешком прекосила пътя до къщи и почукала на портата. Старата госпожа попитала кой е и когато дъщеря ѝ отговорила, че е Дорунтина и я е довел Костандин, майката отвърнала, че той от три години е покойник. Несъзнателно те си нанасят такъв съкрушителен удар, че се повалят и двете на легло и още не могат да се съвземат.

Цялата тази история, която безспорно е твърде неясна, има две обяснения: или някой неизвестно по какви причини е излъгал Дорунтина, като се е представил за брат ѝ Костандин, за да тръгне тя с него, или самата Дорунтина, който знае защо, не казва истината и крие как и с кого е дошла.

Сметнах за необходимо да направя един малко по-подробен доклад за събитието по простата причина, че то се отнася до едно от най-знатните семейства в княжеството и освен това събитието е от такъв характер, че може да предизвика смут в душите на хората.

Капитан Стреси

След като подписа доклада, Стреси оглежда известно време със зареян поглед наклонения си почерк. На няколко пъти взе перото и понечи да се наведе над листа, за да добави, зачеркне или може би да поправи нещо, но колкото и пъти да се опитва, ръката му така си стоеше с перото във въздуха и най-сетне той остави всичко, както си беше.

Стреси бавно стана от масата, сложи доклада в плик, запечата го и повика куриера. Когато последният тръгна, той го проследи с очи от прозореца. Дълго стоя така и чувствуваше как главата започва все по-силно да го боли. Куп предположения напиреха да нахлуят в мозъка му като през тясна врата и той несъзнателно потри с ръка чело, сякаш да прегради пътя им. Защо ще направи това непознат пътник? И ако не е така, ако не става дума за някакъв измамник, тогава въпросът става още по-заплетен. Какво криеше Дорунтина? С тези мисли той се повъртя известно време из канцеларията и колкото пъти приближаваше прозореца, виждаше по пътя между оголените тополи гърба на куриера, който все повече се смаляваше. Ами ако не е нито първото, нито второто — си каза той неочаквано, — ами ако е нещо друго, което трудно може да го побере мисълта?

Стреси се спря за миг с поглед, забит в пода, после се запъти към вратата, спусна се бързо по стълбите и като извика от коридора помощника си, излезе на улицата.

— Да отидем до църквата — каза той, когато усети зад гърба си крачките и ускореното му дишане. — Да огледаме гроба на Костандин.

— Добре сте се сетили — отвърна помощникът. — В края на краищата цялата тази история се свежда до излизането на някого от гроба.

— И през ум не ми минава подобна глупост — сръза го Стреси. — Съвсем друго нещо имам предвид.

Крачките му ставаха все по-провлачени, а наум си казваше: защо взех толкова присърце тази работа? Всъщност не се е случило нито убийство, нито престъпление или нещо от подобен род, за което като капитан на областта да нося отговорност. И преди малко, докато пишеше доклада, на два-три пъти се замисли да не би прибързано да обезпокоява канцеларията на княза с нещо съвсем незначително. Въпреки всичко в себе си бе уверен, че правилно е постъпил. Някакъв вътрешен глас му подсказваше, че се е случило нещо много по-голямо, което надхвърля убийството и престъплението, нещо, пред което всички убийства и престъпления изглеждат като дребно ежедневие.

Малката църква с наскоро поправена камбанария беше съвсем наблизо, но Стреси неочаквано промени пътя си и влезе в гробището не през желязната порта, която го свързваше с двора на църквата, а през малката, едва забележима дървена вратичка. Той отдавна не бе идвал тук и с труд се ориентираше.

— Насам — обади се помощникът му, който го следваше. — Мисля, че гробовете на Вранаите са от тази страна.

Стреси се обърна и го последва. Тук-таме пръстта се бе слегнала. От малките потъмнели икони, поставени по гробовете, покапани с восък от свещите, лъхаше печал. Някои от гробовете бяха покрити с плесен. През лятото тук ще да е прохладно — помисли си Стреси.

Помощникът му доста се бе отдалечил, като търсеше нещо между гробовете. Стреси се наведе, за да изправи един наклонил се кръст, но, изглежда, той беше доста тежък и след като не успя, продължи нататък. Помощникът му правеше знаци отдалеч: най-сетне ги намерих.

Стреси приближи. Гробовете бяха наредени един до друг, а плочите от черен камък, издялани с една и съща форма, наподобяваха нещо като кръст, меч или прострян човек с разперени ръце. В горната им част беше издълбано място за иконата и свещите, под което стоеше името на покойника.

— Ето го неговия гроб — каза помощникът със сподавен глас.

Стреси повдигна глава и забеляза, че лицето му е пребледняло.

— Какво ти става?

Помощникът посочи с ръка гроба:

— Погледнете по-внимателно. Вижте как плочата е леко отместена встрани.

— Наистина ли? — учуди се Стреси, като се наведе, за да види по-добре мястото, което сочеше помощникът. Той дълго разглежда камъка, после се изправи. — Да, има известно разместване.

— Нали ви казах — отвърна помощникът, в чийто глас се долавяше едновременно и доволство, че началникът му се съгласи с него, и нотка на страх.

— Въпреки всичко това още нищо не значи — каза Стреси.

Помощникът му учудено извърна глава, а очите му сякаш искаха да кажат: естествено, че един началник при каквито и да било обстоятелства трябва да запази достойнството си, но има неща, пред които чинове и служба остават на заден план.

— Това още нищо не значи — повтори Стреси. — Първо, плочата може от само себе си да се е разместила вследствие слягането на пръстта, както се случва с повечето гробове след време. Второ, дори и да предположим, че някой я е отместил, този някой

може да е непознатият пътник, който преди да тръгне да доведе Дорунтина, е разместил плочата, за да направи по-убедително излизането на мъртвия от гроба.

Помощникът го слушаше със зяпнала уста. Той понечи нещо да каже, но Стреси не го остави.

— По-голяма е вероятността да е направил това, след като е изпратил Дорунтина към къщи — продължи той. — Може след като са се разделили, да е дошъл тук, леко да е отместил плочата и после да е отишъл да си гледа работата.

Уморен, Стреси съзерцаваше ширналото се поле в далечината, сякаш търсеше да открие посоката, в която бе тръгнал непознатият. Оттук съвсем ясно се виждаше триетажната къща на Вранаите, част от селото и широкият друм, който продължаваше нататък. На това открито място между църквата и мрачната къща се бе случило загадъчното събитие през нощта срещу 11 октомври. „Ти върви напред, аз ще се отбия за малко в църквата“ — спомни си Стреси думите й. Така ще да е било, ако Дорунтина не лъже.

Помощникът не сваляше очи от Стреси. Постепенно цветът на лицето му се възвръщаше.

— Аз ще намеря този човек — каза високо Стреси. Тези думи той прецеди през зъби с едно заканащо съскане и помощникът му, който го познаваше от години, разбра, че желанието на началника му да издири непознатия надхвърляше границите на служебните му задължения.

Втора глава

Стреси издаде заповед, която още същия ден бе разпратена до всички странноприемници и гранични места край пътища, реки и планини, в която нареждаше незабавно да му съобщят, ако някой е видял пътник и жена на кон, на отделни коне или на други превозни средства през нощта срещу 11 октомври. В случай че някой ги е срещнал, да посочи къде и кога, ако са забелязани в странноприемница, колко време са престояли там, дали са се хранили някъде те, коня или конете им и по възможност, ако е направило впечатление, какви са били отношенията помежду им. В края на заповедта се настояваше да се съобщи, ако някой е видял да пътува и непридружавана от никого млада жена.

— Сега няма как да се измъкнат — каза Стреси на помощника си, когато главният куриер му докладва, че разпореждането е разпратено и до най-отдалечените краища. — Мъж и жена, възседнали кон, е нещо, което прави впечатление, не е ли така? Дори и да са яздили на различни коне, е почти същото.

— Така е — отвърна помощникът.

Стреси стана и взе да се разхожда от масата до прозореца.

— Няма начин да не попаднем на следите им, освен ако не са прелетели над облаците.

Помощникът повдигна глава:

— От цялата тази история излиза, че са прелетели над облаците — отвърна той.

— Още ли се съмняваш? — попита Стреси.

— Всички се съмняват — отвърна помощникът.

— На хората им е простено, но на нас не.

Внезапен силен вятър разтърси стъклата на прозорците и запрати капки дъжд по тях.

— Ето я и истинската есен — обади се Стреси замислен. — Забелязал съм, че винаги през есента се случват най-необикновените събития.

В стаята настъпи мълчание. Стреси, подпрял чело с ръка, остана известно време загледан в ситния дъжд навън. Но това не продължи много. Сред временното успокоение в съзнанието му отново изплува настойчивият и все по-напиращ въпрос: Кой ли ще да е бил непознатият конник? Не минаха и няколко минути и многобройните предположения около тази мисъл напълно го объркаха. Беше ясно, че непознатият знаеше нещо за семейството на Вранаите, може би не с подробности, но знаеше за сполетялото ги нещастие. Навярно знаеше за смъртта на братята, за обещанието на Костандин и дадената от него клетва. Освен това той знаеше и пътя от онова далечно графство в Централна Европа чак до Арбърия*. Но защо, за малко не извика Стреси, — защо е направил това? Заради някакви материални облаги? Стреси отпусна стиснатите си челюсти, тъй като по този начин си отпочиваше. Макар мотивът за възнаграждение да изглеждаше твърде обикновен, не можеше да се пренебрегне. Всъщност всички знаеха, че след загубата на синовете си Госпожа Майката на няколко пъти бе изпращала хора да съобщят на Дорунтина да дойде, но двама от тях се бяха върнали, без да успеят да стигнат дотам, тъй като пътят минавал през държави на други племена, които в момента воювали. Според уговорката те бяха върнали на старицата половината от възнаграждението, докато третият безследно бе изчезнал. Или бе умрял по пътищата, или бе отишъл при Дорунтина, но тя не му е повярвала. Оттогава изминаха две години и половина и бе изключено неговата вест да е довела Дорунтина с толкова голямо закъснение. Може би тайнственият конник е възнамерявал да поиска от Дорунтина някакво възнаграждение, но тогава това е в пълно противоречие с твърдението му, че е Костандин. Не, помисли Стреси. Въпросът за материална облага изобщо отпада. Но тогава какво е накарало непознатия да се представи за Костандин? А може би става дума за най-обикновена измама с цел отвличане, за да продаде след това Дорунтина като робиня в някой далечен край? Но това предположение отпада от само себе си, след като той я довежда тук. Да е целял отвличане, а по време на пътуването да е променил намерението си, имаше съвсем малка вероятност, тъй като Стреси добре познаваше разбойниците, които бродеха по големите пътища. А може би ставаше дума за някоя стара семейна вражда, за кръвно отмъщение към Вранаите или рода на съпруга ѝ, но и това не му се виждаше убедително. Ударът, който семейството на Дорунтина понесе от съдбата, беше толкова ужасен, че хорската злина не можеше да прибави към него нищо повече. Въпреки това трябваше внимателно да се прегледат архивите на това знатно семейство, завещанията им, наследствата, старите им съдебни дела. Може би нещо из тях щеше да хвърли някаква светлина върху тази случка, макар че имаше малка вероятност. Ами ако е най-обикновено любовно приключение, да пътува на кон е една двадесет и три годишна жена сред безкрайните равнини на Европа? Стреси дълбоко въздъхна. Така му се искаше да повярва в подобна версия, но не можеше. Нещо го възпираше, навярно опитът в досегашната му работа, през което време главно се бе занимавал с разследване на престъпления и тъмни дела.

[* Название на Албания през Средновековието. — Б.пр.]

Мисълта му се пренасяше от едно на друго и пак се връщаше на първия въпрос: Кой ли ще да е бил този среднощен конник? Както и Дорунтина сама твърди, отначало не могла да го познае, заприличал ѝ на Костандин, но бил толкова прашен, че едва се различавали чертите на лицето му. Той не слязъл от коня, не пожелал да се срещне с никого от семейството на зетя (те са го познавали, защото са го виждали на сватбата) и пожелал да пътуват само нощем. Значи той е криел нещо. Стреси не попита дали Дорунтина не е зърнала поне веднъж лицето на непознатия. Трябваше на всяка цена да ѝ зададе този въпрос, въпреки че бе глупаво да се съмнява, че пътникът съзнателно не се е прикривал. Наистина е безумие да си помислиш, че може да е бил Костандин,

макар че работата не свършва с това... Ясно е, че не е бил Костандин, но Стреси започна да се съмнява дали и тази жена... беше Дорунтина.

Стреси почти блъсна масата, когато изведнъж стана. Бързо излезе навън и със същия устрем продължи нататък през полето. Дъждът бе спрял. Само тук-таме от мокрите дървета се отронваше по някоя и друга блестяща капчица. Стреси крачеше с наведена глава. Той стигна с изненадваща бързина до портите на Вранаите. Прекоси големия коридор, забеляза, че жените, които бяха над двете нещастници, сега са станали много повече и влезе в стаята, където лежах майката и дъщерята. Още от вратата погледна бледото лице на Дорунтина с тъмни кръгове под безжизнените очи. Как можа да се усъмни? Разбира се, че беше тя — къщите очи, същото лице, които женитбата надалеч изобщо не бе променила, а само като че ли ги бе покрила с някакъв загадъчен воал.

— Как се чувствуваш? — попита я той тихо, като седна на стола край леглото с усещането за вина поради съмненията си.

Очите ѝ го гледаха втрещено. В тях се четеше непоносима мъка и Стреси пръв сведе поглед.

— Извинявай, че отново те безпокоя — заговори той, — но искам да те попитам нещо твърде важно, разбираш ли ме, Дорунтина, което е от значение и за тебе, и за майка ти, и за всички нас. Не видя ли поне за миг лицето на човека, който те доведе?

Дорунтина продължаваше да го гледа със същия вцепенен поглед.

— Не — отвърна най-сетне с тих глас.

Изведнъж Стреси почувствува как цялата тази атмосфера на внимание и вежливост между тях рухна. Испита безумно желание да я хване за раменете, така да я разтърси и да кресне: Защо не казваш истината, Дорунтина? Как е възможно да пътуваш дни и нощи с един човек, да смяташ, че е брат ти и нито веднъж да не го погледнеш в лицето? Не ти ли беше домъчняло за него? Не испита ли желание да го прегърнеш?

— Но как е възможно? — попита той.

— Бях толкова развълнувана, когато ми каза „Аз съм брат ти Костандин, дойдох да те взема“, че сякаш гръм ме порази.

— Не ти ли мина през ум, че може да се е случило нещо лошо?

— Разбира се. Помислих най-лошото, че някой от нашите е умрял.

— Навярно най-напред си помислила за майка си. После за някого от братята?

— Мина ми през ум за всеки от тях. В това число и за Костандин.

— Затова ли го попита защо косите му са целите в кал и лъхат на пръст?

— Да.

Клетата — си каза наум Стреси, като се помъчи да си представи какъв ли ужас е било за нея, ако само за миг си е помислила, че пътува с мъртвец. А, изглежда, част от пътя е изминала с това съмнение.

— От време на време отхвърлях тези мисли — продължи тя. — Това е моят брат — си казвах, — моят брат, жив и здрав. Но... — и тя не можа да довърши.

— Но... — повтори Стреси. — Какво искаше да кажеш, Дорунтина?

— Нещо ме възпираше да го прегърна — рече тя, като съвсем сниши глас. — И аз самата не зная какво.

Стреси гледаше спуснатите ѝ мигли, които хвърляха сянка върху скулите ѝ.

— Толкова се бях затъжила, толкова се бях затъжила и въпреки това не успях нито веднъж да го прегърна.

— Нито веднъж! — повтори след нея Стреси.

— Така ми е мъчно, особено сега, когато разбрах, че той отдавна вече не е между живите.

Гласът ѝ стана по-уверен, а гърдите ѝ започнаха по-бързо да се вдигат и отпускат.

— Ако можеше да се повтори това пътуване — каза тя, — ако можех поне още веднъж да го видя!

Тя бе напълно убедена, че е пътувала с мъртвия си брат. Стреси не знаеше дали да ѝ възрази, или да я остави с това впечатление.

— Значи нито веднъж не видя лицето му? Дори и в мига, когато се разделяхте и той ти казал: „Ти върви вкъщи, аз имам малко работа в църквата“?

— Нито тогава — отвърна тя. — Беше тъмно като в рог и нищо не се виждаше, а из пътя бях винаги зад гърба му.

— Но не спряхте ли някъде? Не почивахте ли?

Тя поклати глава:

— Не си спомням.

Стреси изчака, докато очите ѝ отново се спрат на него.

— Не ти ли мина през ум, че той крие нещо от тебе? — попита Стреси. — Не е пожелал да слезе от коня, когато дошъл да те вземе, нито пък извърнал глава да те погледне по време на пътуването и това, че е искал да пътувате само през нощта? Всичко това не те ли накара да се усъмниш в него?

Дорунтина потвърди с глава:

— Мина ми през ум, но сега си обяснявам, че е било напълно естествено да крие лицето си от мене, защото е бил мъртъв.

— Или не е бил Костандин — прекъсна я неочаквано Стреси.

Дорунтина го изгледа продължително.

— Това е едно и също — отвърна тя спокойно.

— Как така едно и също?

— След като отдавна вече не е между живите, ще рече, че не е бил той.

— Друго исках да кажа — отвърна Стреси. — Не ти ли мина през ум, че може изобщо да не е брат ти, а някой измамник, някакъв мним Костандин?

Дорунтина кимна отрицателно с глава:

— Не, изобщо.

— Изобщо? Спомни си по-добре, Дорунтина.

— Сега мога да мисля, но през онази нощ не беше възможно — отвърна тя.

— А сега не се ли съмняваш, че може би не е бил той?

Тя отново го изгледа продължително, а Стреси се помъчи да открие какво преобладаваше в очите ѝ: мъка, ужас, съмнение или пареща болка по изгубените близки. Но в тях имаше от всичко, примесено с някакво непознато нему чувство, или навярно така му се струваше, тъй като погледът ѝ изразяваше смесица от много неща.

— Може би не е бил той — повтори Стреси, като толкова приближи глава до нея, сякаш искаше да надникне в дъното на някакъв кладенец. Дълбоко в очите ѝ личеше влагата на сълзите. Дорунтина отново заплака.

— Не зная какво да кажа — прошепна тя, като хълцаше. — Ох, не зная какво да кажа.

Стреси я остави мълчаливо да поплаче, после стисна леко ръката ѝ, след това хвърли поглед към леглото на майката, която навярно спеше, и безшумно излезе от стаята.

След два дни започнаха да пристигат първите вести от странноприемниците. Никъде не бяха виждали нито мъж и жена на кон или на отделни коне, нито пък да пътува сама млада жена на кон или с кола. Въпреки че все още не бяха отговорили от най-отдалечените странноприемници, Стреси се обезсърчи. Беше уверен, че още в

самото начало ще попадне на следа. Нима е възможно? — питаше се Стреси, като четеше известията. Как е възможно да не ги е видяло човешко око? Всички ли са спали през тези нощи, докато те са пътували? Не, не е възможно — окуражаваше се той. Все ще се намери някой, който ги е видял. Ако не днес, то утре, ако не утре, в другиден. Все ще се намери някой.

Междувременно по нареждане на Стреси помощникът му бе прелистил целия семеен архив на Враните, за да открие някоя нишка, която би довела до разгадаване на загадката. Но още на първия ден, с подпухнали очи, той каза вечерта на Стреси, че с удоволствие би приел да го изпрати в командировка да преброди пътища и странноприемици, за да открие следите на беглеца, отколкото да си вади очите с тази толкова досадна работа. Това беше един от най-древните родове и в архива му се срещаха документи отпреди двеста, а понякога и отпреди триста години. Освен това бяха написани на най-различни езици и азбуки, като се почне от албански и латински и се стигне до готически и кирилица. В архива се намираха най-различни стари документи за собственост, различни завещания, съдебни решения, бележки за семейното родословие, които водеха чак до 881 година, както и разни укази за ордени и отличия. Голяма част от архива заемаха разменените писма, някои от които засягаха и въпроси за браковете в рода. Помощникът на Стреси отдели настрана десетки такива писма, за да ги прочете след това по-внимателно, и особено онези, които се отнасяха до женитбата на Дорунтина. Някои от тях бяха написани с готически букви, като че ли на немски език, изпратени чак от Бохемия. Най-интересни му се сториха копията от писмата на старата госпожа Вранай до нейния дългогодишен приятел, владетеля на съседното графство, граф Топиа, с когото, изглежда, често се е съветвала по семейни въпроси, както и неговите писма-отговори. В две-три от тях, на които помощникът хвърли бегъл поглед, старата госпожа споделяше колебанията си във връзка с омъжването на Дорунтина толкова далеч и го молеше за съвет как да постъпи. В едно от писмата, което трудно се разчиташе, навярно изпратено наскоро (личеше, че е писано от треперееща старческа ръка), тя се оплакваше от ужасната си самота. Пишеше, че снахите ѝ една след друга си отишли, вземайки със себе си и невръстните си деца, и я оставили сам-самичка. Обещавали ѝ, че ще се върнат, но нито една от тях не го сторила и може би донякъде имали право. Коя млада невеста ще пожелае да се върне в дом, за който хората приказвали, че над него е надвиснала сянката на смъртта.

Стреси внимателно го слушаше, но на помощника му се струваше, че от време на време мисълта на началника му се пренасяше някъде другаде.

— Ами тук? — попита Стреси най-последно. — За какво се говори?

Помощникът го погледна въпросително.

— Тук — повтори Стреси, — искам да кажа не в архивите, а какво се говори за това наоколо, сред хората?

Помощникът му разпери ръце:

— Съвсем обяснимо е всички да говорят за събитието.

— Съвсем обяснимо е — повтори Стреси. — Естествено и не би могло да бъде иначе — добави след малко.

Стреси затвори чекмеджето си, наметна пелерината и след като му пожела лека нощ, излезе.

Пътят му за дома минаваше край двуетажни къщи с красиви огради и порти, които никнеха като гъби, откакто селището, някога малко и спокойно като всички останали наоколо, стана център на областта. Чардаците, където хората по навик седяха лете след вечеря, сега бяха празни и само тук-там се виждаше по някой и друг обикновен или люлеещ се стол, навярно оставен с надеждата, че може да се върне някой от топлите дни, преди да настъпи зимата.

Но докато чардаците бяха пусти, то край портите и оградите се виждаха девойки и по някой младеж сред тях да шушукат. Като минаваше, Стреси чувствуваше как прекъсваха шепненето и го проследяваха с любопитни очи. Случката от нощта срещу 11 октомври бе разпалила въображението на всички, особено на девойките и младите невести. На Стреси му мина през ум, че навярно всяка от тях тайно мечтаеше някой да измине такъв дълъг път през континента за нея, независимо от това какъв щеше да ѝ бъде — брат или далечен сродник, човек или призрак.

— Е? — попита жена му още с влизането. — Открихте ли най-сетне с кого е дошла?

Докато сваляше пелерината си, Стреси я погледна крадешком, за да отгатне дали нямаше нотка на ирония в думите ѝ. Висока и светлокоса, тя го гледаше полуусмихната, а той си помисли, макар да ценеше жена си, че изобщо не може да си я представи възседнала с него кон и притиснала се о гърба му. А Дорунтина сякаш бе родена за такова прегрупване, с разпилените си коси, плътно притисната към мъжкия гръб.

— Нищо — отвърна той кратко.

— Изглеждаш уморен.

— Уморен съм. Къде са децата?

— Играят горе. Да сложа ли вечерята?

Той потвърди с глава и се отпусна отмалаял на застлания с козяк стол. В голямото огнище няколко плахи пламъка се мъчеха да обхванат двата дъбови пъна, без да могат да ги запалят. Стреси следеше с очи движенията на жена си.

— Сякаш не ти стига другата работа, та сега и с издирването на този негодник да се занимаваш — каза тя сред тракането на съдовете. И макар да не спомена името на Дорунтина, в гласа ѝ се долавяше враждебността към нея.

— Какво да се прави — отвърна Стреси.

Тракането на съдовете стана още по-припряно.

— В края на краищата защо трябва да се отдава такова значение с кого се е върнала у дома си една никаквица? — отново заговори съпругата му. Този път част от упрека се отправяше и към него.

— Защо да е никаквица? — попита той спокойно.

— На тебе не ти ли се струва така? Каква е тази жена, която цели три години, потънала в личното си щастие, не се и сети за майка си, върху чиято глава се струпа такова нечувано нещастие?

Стреси слушаше с наведена глава.

— Може би не е знаела.

— Ах, не била знаела. А как изведнъж се сети след три години?

Стреси повдигна рамене. Почувствува, че у жена му пак заговори старата ѝ неприязън към Дорунтина. Тя на няколко пъти я бе проявявала, дори веднъж това стана повод да се скарат, и то два-три дни след сватбата на Дорунтина. „Защо стоиш така като втрещен — го беше подхванала. — Толкова ли много сте потресени от заминаването ѝ?“ За пръв път му правеше подобна сцена на ревност.

— Да остави клетата си майка след такова ужасно нещастие — продължи тя — и изведнъж да се сети да дойде, колкото да отрови последните ѝ дни. Това наистина е нечувано! Такава жестока съдба!

— Така е — отвърна Стреси. — Страшна самота...

— Не самота, а ад, кажи по-добре. Да си отидат една след друга снахите ѝ, повечето с пеленачета на ръце, и да се превърне къщата ѝ в пустош. В края на краищата снахите, колкото и да ѝ са чужди и независимо че не постъпиха добре, като оставиха

свекърва си в най-голямата беда, не можеш да ги упрекнеш, след като единствената ѝ дъщеря не помисли за старицата.

Стреси бе забил поглед в медния свещник, който поразително приличаше на онзи, дето го видя през онова незабравимо утро в стаята на Дорунтина и майка ѝ. Мислеше си как хората най-различно ще погледнат на тази случка в зависимост от общественото си положение, от собствената си съдба, от сполуките или неуспехите в живота и брака, от личното си благополучие, щастие или нещастие, с оглед на други важни събития или на най-интимни мотиви, които понякога хората скриват и от самите себе си. Всичко това щеше да даде един цялостен облик на събитието, изразяващ тяхната преценка за чуждата драма, а всъщност нямаше да е нищо друго освен израз на собствената им драма.

На сутринта пристигна куриер от канцеларията на княза, който донесе и писмо до Стреси. В него се потвърждаваше, че князът е уведомен за случката срещу 11 октомври и нарежда да се направи всичко възможно и час по-скоро да се изясни истината, за да не се създават бъркотии, погрешни тълкувания и смут сред народа, както писа и самият Стреси.

Канцеларията настояваше Стреси незабавно да ги уведоми, след като въпросът бъде изяснен.

Хъм, рече си той, когато повторно прочете краткото разпореждане. „Въпросът бъде изяснен...“ Празни приказки. Я ела се постави на моето място.

Стреси бе спал лошо, а на сутринта продължиха дразгите с жена му, явно породени от това, че с нищо не ѝ противоречеше, когато тя нападаше Дорунтина, но и не участвуваше разпалено, когато тя я осъждаше. Стреси бе забелязал, че подобни сблъсъци, които уж бяха сдържани, за да не се стигне до кавги, всъщност биваха много по-неприятни от откритите разправии, след които винаги настъпваше помирение. А подобна неприязън нямаше как да завърши с помирение, тъй като дни наред тя търсеше повод да я излее и понеже поводът обикновено биваше съвсем ненавременен и неуместен, раздразнението и разправиите бяха много по-досадни от обикновените караници.

Стреси още държеше писмото от канцеларията на княза, когато помощникът му влезе и каза, че пазачът на гробището дошъл и искал да му съобщи нещо.

— Пазачът на гробището ли? — изненада се Стреси и погледна с упрек помощника си, сякаш искаше да му каже: „Още ли се мъчиш да ме убедиш, че някой се е вдигнал от гроба?“ Но в този момент през полуотворената врата подаде глава току-що пристигналият. — Нека влезе — отвърна Стреси сдържано.

Пазачът пристъпи и почтително се поклони.

— Е? — попита Стреси, като видя как онзи застана отпреде му, без да помръдне.

Пазачът преглътна.

— Аз съм пазачът на гробището при църквата, господин Стреси, и исках да ви кажа, че...

— Плочата на гроба се е разместила — прекъсна го Стреси. — Зная.

Пазачът, съвсем объркан, сведе очи.

— Аз, аз — прошепна — исках да кажа нещо...

— Ако става дума за разместването на плочата, това го зная — отново го прекъсна Стреси, без да скрива раздразнението си. — Ако имаш да кажеш нещо, слушам те.

Стреси очакваше пазачът да отговори: „Не, нямам друго какво да кажа“ и сведе глава над масата, но за голяма своя изненада не чу нищо подобно.

— Аз исках да кажа нещо друго.

Стреси повдигна глава и строго го изгледа, сякаш да му припомни, че тук не е място, където могат да се правят шеги.

— А, имаш да кажеш нещо друго? — отвърна той с известно недоверие, примесено с ирония. — Я да чуем!

Пазачът, смутен от недружелюбното посрещане, видя как Стреси отмести преписките, като че ли искаше да му каже: ето, сега напълно ме откъсна от работата, доволен ли си? Да видим какви измишльотини ще издрънкаш.

— Ние сме прости хора, господин Стреси — рече той с несигурен глас. — Може би и не се чуваме какво приказваме, извинете ме, но аз си помислих, че кой знае, може пък да...

На Стреси изведнъж му дожаля за него.

— Говори, слушам те — обърна се той с мек глас, а наум си каза: Какво ми става? Каква вина има човекът, че целият настръхвам, като чуя за тази история?

— Слушам те — повтори той. — Кажи какво има? Пазачът, малко облекчен, пое дълбоко дъх.

— Всички говорят, че се е вдигнал от гроба един от синовете на Госпожа Майката — рече той, без да сваля очи от Стреси. — Вие по-добре от мене знаете тази история. Дори започнаха да идват в гробището, за да видят да не са се отместили и други плочи, но това няма нищо общо с онова, дето искам да ви кажа.

— Продължавай — насърчи го Стреси.

— Една неделя, не миналата, а две седмици преди нея, Госпожа Майката дойде, както си му е редът, да запали по една свещ на гробовете на синовете си.

— Преди три седмици ли? — прекъсна го Стреси.

— Да. Тя запали по една свещ, а и а гроба на Костандин запали две свещи. Случайно минавах край нея и я чух какво каза на гроба му.

Пазачът спря за малко, без да сваля очи от Стреси. Значи преди три седмици — повтори наум капитанът. Приблизително преди месец — продължи несъзнателно да размисля той.

— Чувал съм много оплаквания на майки, а и нейните нареждания за покойните й синове, по никога така не са ми настръхвали косите, както него ден.

Стреси подпря с ръка брадата си и съсредоточено заслуша думите на пазача.

— Това не беше нито нареждане, нито оплакване продължи той. — Повече приличаше на проклятие.

— На проклятие!

Пазачът отново си пое дъх, без да скрива задоволството си, че най-после бе успял да привлече вниманието на капитана.

— Да, господине, проклятие, и то страшно.

— Но разкажи какво точно каза тя! — рече Стреси с известно нетърпение.

— Трудно ми е да ви предам точно думите й, защото, когато я чух, останах потресен, но смисълът горе-долу бе този: „Костандине, къде остана думата, която ми даде, че ще довеждаш Дорунтина колкото пъти поискам и имам нужда от нея?“ Вярвам, че знаете, господин Стреси, тъй като това не е тайна, че Костандин се бе заклел пред майка си да...

— Зная, зная — прекъсна го Стреси, — продължавай нататък.

— Та тя занарежда: „Сега, когато останах сам-сама като кукувица и няма никой край мене, ти, дето по-тъпка клетвата, дано и в гроба покой да не намериш!“ Ето такива бяха горе-долу думите й.

През цялото време, докато говореше, пазачът наблюдаваше Стреси и накрая, когато очакваше да го види изумен от страшния разказ, забеляза, че очите на капитана

гледаха зареяни нанякъде, явно мисълта му бе съвсем на друго място. Пазачът отново изгуби своята увереност.

— Реших да дойда да го кажа, защото може да ви влезе в работа — рече той. — Смятам, че не съм сбъркал.

— Ни най-малко — побърза да го увери Стреси. — Напротив, много добре си направил. Благодаря ти.

Пазачът се поклони и когато си тръгна, отново го погледна, за да се убеди дали добре бе сторил, или напразно беше блъскал път дотук.

Стреси остана така със зареян поглед. След малко усети нечие присъствие в стаята, извърна глава, но като видя, че е помощникът му, продължи да размисля. Как можахме да направим такава глупост, си казваше той. Да не вземем да поговорим с майката. И двата пъти разговарях само с Дорунтина, а с нея нито веднъж. Как си обяснява старата случилото се? Наистина това бе непростима грешка от негова страна.

Стреси повдигна глава. Помощникът стоеше на крак.

— Голяма глупост направихме — обърна се той към него.

— Във връзка с гроба ли? Наистина на мене ми мина веднъж през ум, но...

— Какви ги дрънкаш? — прекъсна го Стреси. — Това няма нищо общо с гроба и с всичките тези измишльотини за призраци. Докато пазачът разказваше за проклятието на старицата, аз си мислех — наистина защо не разговаряхме пито веднъж с нея? Как допуснахме това?

— Действително — отвърна с виновен глас помощникът. — Прав сте.

Стреси изведнъж стана.

— Да отидем веднага при нея — рече той. — Да се помъчим да поправим грешката.

Те веднага се озоваха на пътя. Помощникът едва успяваше да се изравни със Стреси.

— Не е работата само в клетвите — продължаваше да говори той. — Трябва да се чуе всичко, което старицата, мисли за случката. Майката може да хвърли известна светлина върху тази загадка.

— Имате право — потвърждаваше помощникът сред зачестеното си дишане, което така разпокъсваше думите му, че се чуваха откъслечно сред мъглата и вятъра. — Докато четох писмата ѝ, на мене ми хрумна нещо... Те подсказват някои неща... но това ще ви кажа по-късно... Още не съм сигурен... освен това те се отнасят до нещо твърде странно...

— Така ли?

— Да... но сега-засега няма да ви кажа повече... Ще прелистя още веднъж всичките писма, които е разменяла... след това ще ви кажа какво мисля...

— Засега най-важното е да поговорим с майката — рече Стреси.

— Да, да, напълно сте прав.

— Дори изхождайки само от проклятието, за което разказа пазачът — продължи Стреси. — Не вярвам да си го е измислил.

— Изключено. Познавам го добре, честен човек.

— Именно, изхождайки от проклятието на майката, още когато Дорунтина откън е извикала: „Мамо, отвори, дойдох с Костандин“ (ако тя наистина ѝ е казала така), вероятността старата да ѝ е повярвала е още по-голяма, като имаме предвид проклятието ѝ. Разбираш ли ме?

— Да, да.

— Само че тук има и нещо друго — продължи Стреси, без да забавя крачките си. — Дали майката се е зарадвала, когато е разбрала, че синът ѝ се е вслушал в думите ѝ и

се е вдигнал от гроба, или е съжелявала, че е обезпокоила мъртвия? А може би не е нито едното, нито другото, а нещо още по-смъртно и объркано.

— Възможно е.

— Така смятам и аз — отвърна Стреси. — Фактът, че майката с отварянето на портите получава смъртоносен удар, говори, че именно в този миг тя разкрива някаква злокобна истина.

— Точно така — потвърди помощникът, — разкрива някаква злокобна истина... Това напълно се покрива с моето съмнение, за което ви споменах преди малко...

— Иначе с нищо не може да се обясни покрусата на старицата — продължи Стреси. — Съкрушението на Дорунтина е обяснимо — смъртта на деветимата ѝ братя, но майката? Но какво е това?

Стреси се спря.

— Какво е това? — повтори той. — Струва ми се, че чувам да оплакват.

Те не бяха далеч от къщата на Враните и погледнаха към нея.

— И на мене така ми се струва — каза помощникът.

— О, господи, да не е умряла старата? — обади се Стреси — Ама каква глупост направихме!

Той забърза нататък с още по-широки крачки. Ботушите му газеха, където завърнат из локвите и калта, като разпръскваха наоколо гнилите листа. Ама че глупост — мърмореше под носа си Стреси. Каква глупост!

— А може би не е тя — обади се помощникът. — Може би е Дорунтина.

— Какво? — почти извика Стреси и другият разбра, че мисълта за смъртта на младата жена беше недопустима за нахалника му.

До къщата на Госпожа Майката вървяха мълчешком. Високите тополи от двете страни на пътя отронваха последните си листа. Вече се чуваше съвсем ясно оплакването на жените.

Починала е — измърмори Стреси, — няма никакво съмнение.

— Вижте, дворът на къщата е почернял от хора.

— Какво е станало? — попита Стреси първия човек, който се зададе насреща им. — Какво се е случило?

— В дома на Госпожа Машата — отвърна той — и двете, и майката, и дъщерята, са издъхнали.

— Не е възможно!

Човекът повдигна рамене и продължи пътя си.

— Не е възможно! — повтори Стреси, без да забавя крачки. Слюнката в устата му бе пресъхнала, а небцето му горчеше като отрова.

Двете крила на голямата порта бяха широко разтворени. Те се озоваха в двора сред множеството хора, които слисани сновяха нагоре-надолу. Стреси отново попита едного и получи същия отговор. Отвътре се чуваха вайканията на оплаквачките. И майка, и дъщеря — си каза той изтръпнал. Иначе не можеше да се обясни това покъртително ридание на жените: Из пътя, докато приближаваха, той на няколко пъти си бе помислил: защо оплакват така една старица? В края на краищата дълго е живяла, дошло ѝ е времето да се простих този свят. А то ето какво било.

Тълпата блъскаше Стреси от всички страни, но той нямаше желание да предприеме каквото и да било, сякаш бе загубил способността си да мисли трезво. Всъщност на идване на няколко пъти му мина през ум да не би да е умряла Дорунтина, но веднага отхвърляше тази мисъл. А за това, че може и двете да са издъхнали, изобщо не помисли. Дори в някои моменти му се струваше, че по-вероятна е смъртта на Дорунтина, тъй като пътувайки, както смятаха другите и самата тя твърдеше, на един

кон с мъртвия до известна степен се бе докосвала до смъртта. Но това, да издъхнат и двете, умът му не можеше да го побере.

— Но как се е случило? — питаше той, без да се обръща към някого сред обезумялото множество от блъскащи се рамене и любопитни гласове. — Как се е случило?

Отговорът дойде от няколко страни едновременно.

— Отначало издъхнала Дорунтина, след това майката.

— Ах, значи първо е умряла Дорунтина!

— Да, господин капитан. Тя, клетата, първа издъхна. На Госпожа Майката не ѝ оставаше нищо друго освен да затвори кръга на покойниците.

— Какво нещастие, какво нещастие! — обади се някой, присъединявайки се към останалите. — Свърши се с Вранаите. Свърши се с рода им.

Стреси зърна за миг помощника си, който като него се блъскаше сред тълпата. Сега тайната стана още по-загадъчна, помисли си Стреси. И майка, и дъщеря я отнесоха със себе си в гроба.

Той взе да си пробива път към вратата, за да влезе вътре. Свърши се с Вранаите — обади се пак нечий глас. Стреси повдигна глава, но погледът му несъзнателно, вместо на хората, се спря на стрехата, като че ли оттам идеше гласът, и дълго не можа да откъсне очи от издадените напред, почернели и разкривени от времето греди на широката стряха, които най-добре изразяваха нечуваното нещастие, сполетяло дома под този покрив.

Трета глава

За погребението на Госпожа Майката и Дорунтина започнаха да прииждат хора от четирите краища на княжеството. Изведнъж стана ясно, че това погребение ще се превърне в едно от онези събития, чиито причини никога не могат да се обяснят, събития, които се случваха от време на време като някаква необходимост, за да привлекат вниманието на всички. Всъщност интересът към това събитие се породил много по-рано, още в деня, когато стана известно завръщането на Дорунтина, а погребението, така да се каже, изкарваше на бял свят всичко, което се говореше или мислеше зад стените на къщите и се въртеше в главите на хората. Сега всичко това придобиваше форма и плът сред онази безконечна върволица от хора, която пътуваше с мулета, каруци или пеша към главното селище на областта.

Погребението щеше да стане в неделя. Телата на двете покойници бяха положени в големия, изоставен след смъртта на синовете, салон за гости. Под светлината на свещите старинните семейни гербове, окачените по стените оръжия и икони, както и лицата на покойните сякаш бяха потопени в сребро.

Край големите бронзови ковчези (старата стопанка бе оставила със специално писмо голяма сума за погребението си), сложени върху поставки с красива дърворезба, четири оплаквачки дирижираха оплакванията на жените. Плачът край бронзовите ковчези след двадесет часа от смъртта на Дорунтина и майка ѝ вече беше по-сдържан, но в замяна на това по-затрогващ. От време на време според обичая оплаквачките нареждаха и в стихотворна форма. Редуваха се една след друга, а после подхващаха четирите заедно и пресъздаваха моменти от необикновеното събитие.

С развълнуван глас едната от тях разказваше за сватбата на Дорунтина и заминаването ѝ надалеч. Другата още по-трогателно нареждаше за деветимата братя, които непосредствено след сватбата ѝ загиват в неравен бой със заразената от чума

вражеска войска. Третата продължаваше, като описваше мъката на старата им майка, която остава сам-самичка.

Костандине, чумата да те вземе,
де я клетвата, дете ми даде,
де я, земята ли я изяде?*

[* Стиховете са превод на Марко Ганчев.]

Нареждаше четвъртата оплаквачка с думите на покойната старица, която проклена сина си заради потъпканата клетва. След това подхващаше първата оплаквачка и разказваше за вдигането на прокълнатия син от гроба и препускането му през нощта към племената, където бе задомена сестра му.

Ако си дошъл за добро,
да се облека като соколица,
ако за зло си дошъл,
да се облека като калугерка —
нареждаше втората оплаквачка.
Ела ми, сестро, както си! —
отвърщаше ѝ третата оплаквачка с думите на мъртвия брат.

После започваха да се редуват четвъртата и първата оплаквачка и да разказват с думите на птиците-свидетели за пътуването на брата и сестрата на кон:

Де се е чуло, видяло,
живо да язди с умряло,
на един кон двамата?

Третата подхващаше оплакването за пристигането им: в родния дом и за връщането на Костандин в гроба. Четвъртата оплаквачка завършваше как Дорунтина е потропала на портите с думите, че я е довел брат и според дадената клетва и предаваше отговора; на майката отвътре:

Костандин, момък умрял,
три години в пръстта не изтлял.

След като завършваха разказа си, оплаквачките спираха, колкото да си поемат дъх, и отново започваха.

Думите, които придружаваха плача им, не бяха все едни и същи при всяко оплакване. Някои от тях се повтаряха, други се видоизменяха или изоставяха, за да бъдат заменени от нови. По време на оплакването им се случваше да минат мимоходом онази част от събитията, на която са се задържали по-дълго при предишното си оплакване, или да се задържат по-продължително на някой момент, на който в предходното не са оказали нужното внимание или изобщо са го прескочили. Така че се случваше в едно от оплакванията да отделят по-голямо внимание на встъплението — на онова време, когато сред големия род на Вранаите е царувало пълно щастие, на колебанията около сватбата на Дорунтина дали да я задомят толкова далеч и на обещанието на Костандин, че винаги ще довежда сестра си, щом майка им поиска. В следващото всичко това се споменаваше мимоходом и оплаквачките се спираха подробно на странното пътуване, като предаваха разговора между мъртвия брат и живата сестра. При третото им оплакване за всичко това се споменаваше набързо и се отделяше внимание на други подробности, като например молбите на Дорунтина пред брата да не я задомява толкова далеч и думите на Костандин към селските девойки на хорото (по време на сватбата ѝ се вдига голям празник в селището), че „те са много красиви, но като погледне сестра си, остава равнодушен към хубостта им“.

Специално изпратените хора на Стреси записваха всички думи на оплаквачките и веднага му ги занасяха. Изправен край откrehнатия прозорец, през който нахлуваше студеният северен вятър, Стреси гледаше втрещен падащите листа, после вземаше перото и започваше да подчертава отделни думи и цели редове.

— Ние може денонощно да си блъскаме главите, за да обясним случилото се, а в това време оплаквачките си вършат своята работа — обърна се той към помощника си.

— Така е. Те дори не се и съмняват въз вдигането на мъртвия от гроба.

— Пред очите ни се ражда една легенда — рече Стреси и повдигна изпълнените с подчертани думи листа. — Погледни! До завчера оплакванията им все още бяха най-обикновени, докато от снощи и особено днес те напълно започнаха да придобиват формата на истинска легенда.

Помощникът гледа известно време изписаните листове, подчертаните места и кратките бележки встрани. Тук-таме ръката на Стреси бе сложила въпросителни и удивителни.

— Въпреки всичко и от нарежданията на оплаквачките може да излезе нещо — добави той с едва забележима усмивка.

— Разбира се — отвърна помощникът.

Междувременно продължаваха да прииждат за погребението познати и непознати от всички краища на княжеството. Пристигнаха стари приятели на семейството, многобройните им родственици, различни благородници и други официални лица, членове на княжеското семейство и представители на духовенството. Дойдоха също така и много благородници, близки или далечни познати от съседните графства и княжества. Граф Топиа, старият приятел на Госпожа Майката, поради невъзможността си да дойде лично (било по здравословни причини или заради охлаждането на отношенията му с нашия княз, не се знаеше със сигурност) бе изпратил един от синовете си.

Погребението, така както бе уточнено, стана в неделя преди обед. Безкрайното шествие, което пътят не можеше да побере, едва се придвижваше към църквата. По-голямата част от изпращачите на покойните бяха принудени да прескачат канавките и да крачат по полето и пущинаците. Повечето от тях бяха присъствували на сватбата на Дорунтина и тъжните звуци на камбаната изведнъж ги накараха да си спомнят за това. По същия този път минаха и тогава, биеше същата камбана, но съвсем другояче. Почти същите хора, които днес изпращаха покойните, бяха сред сватбарите и както сега много от тях не ги побираше пътят, та прескачаха канавките и вървяха по полето.

Между сватбата на Дорунтина и погребението й имаше и друго покъртително събитие — смъртта на деветимата ѝ братя, но за него хората вече смътно си спомняха. Ужасът бе продължил цели две седмици. Веригата на това нечувано нещастие сякаш нямаше край. Жаждата на смъртта като че ли не можеше да се утоли, докато не угаси напълно огнището на Вранаите. Отначало донесоха двама от братята, загинали на бойното поле. Два смъртни случая в един и същи ден. Тогава на хората им се стори, че съдбата се показва безмилостна спрямо Вранаите и никой не можеше да предположи какво ще донесе следващият ден, и никой не можеше да допусне, че на следващата вечер ще докарат още двама ранени и че само след три дни и те ще издъхнат. Раните им не бяха тежки, а на близките им се сториха още по-леки в сравнение със смъртоносните рани на двамата убити. Но когато на третата сутрин издъхнаха и потъналата в траур къща бе споходена и от това ново нещастие, скръбта стана още по-голяма от предишната и прерасна в изгаряща болка, пълна с угризения на съвестта и разкаяние за проявеното нехайство спрямо двамата ранени, за изоставянето им поради тежката загуба на другите двама преди тях (всъщност никой не беше ги изоставил, само така им

се струваше на Вранаите, защото ги загубиха). Всички вкъщи като че ли обезумяха от мъка — старата майка, останалите братя, току-що овдовелите невесты. Спомняха си за раните на починалите, които сега им се струваха тежки, споменаваха за грижите, които е трябвало да положат, и ги глождеха угризения, че не са направили нищо, чувствуваха се безкрайно виновни. Загубата на ранените братя ги наскърбяваше още повече, защото им се струваше, че животът им е бил в техни ръце и те просто са оставили смъртта да ги грабне пред очите им. И само след няколко дни, когато смъртта с тежки крачки отново се върна в дома им, за да отнеме и останалите петима братя, старата майка и невестите бяха напълно съкрушени. Хората казваха, че дори бог не праща два пъти гръм на едно и също място, затова злото, което сполетя къщата на Вранаите, им се струваше нечувано. Едва тогава се разбра, че албанците са воювали със заразна от чума войска и участта на ранените и повечето от онези, които се бяха завърнали живи след битката, щеше да бъде една и; съща със съдбата на загиналите в боя.

След три седмици големият дом на Вранаите, някога изпълнен с радостна глъч, занемя и се превърна в пустош. Само Дорунтина, напуснала неотдавна бащината къща, не знаеше нищо за ужасното нещастие.

Църковната камбана продължаваше да бие на умряло, но сред погребалното шествие бе трудно да се намери дори и един от най-тесния приятелски кръг на семейството, който да си спомня с точност за погребението на деветимата братя. Тогава всичко бе станало като в някакъв кошмарен сън, като в среднощна тъма, тъй като изнасянето на ковчезите от къщата на Вранаите продължи девет дни. Дори повечето от хората не можеха да си спомнят кой след кого бе умрял и сигурно след известно време щеше да е трудно да се каже кои от братята бяха загинали на бойното поле, кои умрели от чумата и кои едновременно от раните и болестта. А сватбата на Дорунтина беше нещо; което се помнеше от всички с най-големи подробности. Тя бе от онзи род събития, които можеха с течение на времето да се разкрояват не затова, че са незабравими, а защото имат обаятелната сила да привличат спомена за всичко добро, което е съществувало или се е смятало, че го е имало преди, а сега вече не се среща. Освен това тя бе първата сватба на тукашна девойка, задимена толкова далеч. Още от незапомнени времена разстоянието, на което се омъжваше девойка, бе нещо, което вълнуваше твърде много мислите на хората. Имаше различни мнения, за и против, тревоги, несъгласия, разприави, драми. Всичко това произтичаше от далечните разстояния и различията в родовете, макар че те често бяха доста сходни по нрави. Имаше привърженици на идеята сватбите да стават в рамките на селището, дори и в рода, които бяха готови да жертвуват всичко, за да не се променя този стар обичай, а други пък бяха готови да се жертвуват точно за обратното — да задомят девойките колкото се може по-надалеч. Привържениците на двете идеи дълго бяха воювали помежду си, докато женитбите надалеч постепенно започнаха да надделяват. Отначало разстоянието през две, през четири, през седем планини плашеше, докато накрая дойде невероятно далечното задомяване на Дорунтина, което стигаше почти до половината континент.

Траурното шествие бавно се движеше към църквата, както някога керванът на сватбарите, и бе съвсем обяснимо хората да шушукат, да говорят и отново да си спомнят за историята със сватосването на Дорунтина, за колебанията на майката и братята, които не бяха съгласни с тази женитба, за настояванията на Костандин и клетвата му, че щом майка им поиска, ще довежда сестра си. Що се отнасяше до Дорунтина дали бе съгласна, или не, никой нищо не знаеше. Спомняха се я на коня, по-красива от когато и да било, сред братята си и сватове, разплакана като всяка булка, с премрежения си поглед тя по-скоро принадлежеше на необятния хоризонт, отколкото да беше сред тях.

Всичко това си припомнях сега, когато траурното шествие вървеше по същия път, по който някога бе тръгнал сватбарският керван. И както кристален, сервиз, поставен върху черно кадифе, разпръсква още по-красиви отблясъци, така и днес на фона на траура сватбата на Дорунтина им се струваше много по-хубава. На хората им бе трудно да мислят за едното без другото, още повече че според тях Дорунтина беше също толкова красива в ковчега, както и някога на булченския кон. Красива, но за какво ѝ е, въздишаха те. Повече никой няма да се радва на тази хубост освен черната земя.

Други, с по-тихи гласове от първите, говореха за нейното загадъчно пристигане, като повтаряха онова, което бяха чули от някои. Казват, че Стреси се занимавал с разкриването на тази мистерия — обаждаше се един. Князът лично го натоварил с това — намесваше се друг. Няма никаква мистерия, слушайте мене — прекъсваше го трети. Тя дойде, за да затвори обръча на смъртта — това е всичко. Но как, по какъв начин е дошла? Това никога няма да се разбере. Казват, че един от братята ѝ се вдигнал от гроба, за да я доведе. Така чух и аз, наистина да настръхнеш от ужас. А други говорят, че... Зная, зная, и аз го чух, но по-добре да оставим това настрана, грехота е да се говори така, особено днес, на погребението. Имаш право.

И хората прекъсваха разговора си с едно негласно споразумение, че след няколко дни или може би още утре, след като погребат мъртвите, когато всички се поуспокоят, отново ще заговорят за това, навярно още по-уверено и много по-свободно.

Наистина стана точно така. Непосредствено след погребението, когато привидно като че ли бе сложен край на тази история, плъзнаха такива невероятни слухове, каквито рядко се помнеше да са се пускали някога. Те се пръснаха и из околните селища, оттам се пренесоха още по-далеч и стигнаха до най-отдалечените кътчета на княжеството, след това преминаха границите му и започнаха да се разпръскват и в съседните графства и княжества. Изглежда, многобройните тъжачи, които присъствуваха на погребението, връщайки се по домовете си, носеха със себе си и част от онова, което бяха чули, за да го разнесат по-късно из цялата страна.

От уста на уста и от човек на човек към тези приказки, разбира се, се прибавяха и много от хорските тревоги, от онези техни болки, които нямаха смелост да изразят открито, а чакаха удобен случай, за да ги, кажат по заобиколен начин. И колкото по-далеч отиваха, толкова по-невероятни ставаха, променяха дори и формата си като някой странствуващ облак, но съдържанието им си оставаше почти същото: един мъртвец се вдигнал от гроба, за да изпълни клетвата пред майка си, че ще довежда задомената надалеч: сестра винаги когато тя има нужда от нея.

Не бе изминала и седмица от погребението на Дорунтина и майка ѝ, когато съобщиха на Стреси незабавно да се яви в манастира „Трите кръста“, където го очаквал архиепископът на княжеството, пристигнал специално по много важна работа.

По много важна работа — повтори: си няколко пъти наум Стреси, докато яздеше по пътя, който минаваше през полето. Каква ли работа можеше да има архиепископът с него? Той много рядко напускаше седалището си и освен това, ако имаше някаква работа, свързана със Стреси, можеше да се обърне към висшестоящите му началници или да го повика при себе си в престолния град на княжеството, вместо да блъска този дълъг път до манастира „Трите кръста“. Може би е някакво недоразумение — помисли си Стреси, — нещо са объркали чиновниците или куриерите. В края на: краищата не си струваше да се тревожи предварително.

Над широкото, сковано от късната есен поле духаше студен вятър. В далечината копите сено, от двете страни на пътя, ставаха все по-малки, сякаш: се отдръпваха мрачни назад. Стреси повдигна яката на пелерината си. Ами ако става дума за случката

с Дорунтина? — помисли си той и веднага си каза: Глупости. Какво общо може да има архиепископът с това? Малко ли му е другата работа в престолния град, особено сега, когато така са се изострили отношенията между римската и византийската църква в албанските княжества? Преди няколко години, когато, кажи-речи, бяха определени зоните на влияние между католическата и източноправославната църква и тяхното княжество остана под византийската църква, Стреси помисли, че най-сетне се слага край на тези безконечни разправии. Но, изглежда, не беше така. Двете църкви отново подеха борба за надмощие в отделните албански графства и княжества. От постоянните съобщения, които идваха от странноприемниците и изходните пунктове, се виждаше, че в последно време отново се бяха раздвижили католическите мисионери из княжествата. Навярно по тази работа бе дошъл и архиепископът, въпреки че тя нямаше нищо общо със Стреси. Той не беше консул, който издава разрешения за пътуване. Не — помисли си Стреси, — това няма никаква връзка с мене. Трябва да е за нещо друго.

В края на краищата защо напразно да си блъска главата? Ще отиде и ще разбере за какво става дума. Не си струваше предварително да се безпокои. Може би работата бе съвсем проста — архиепископът навярно е дошъл за друго, да речем за някаква проверка на място, и по този повод може да е възникнало нещо, за което да търси намесата на Стреси. Например разпространяването на магии, проблем, с който много често се сблъскваше църквата. Да, да, сигурно е нещо такова — си каза той и се улови, че мислите му несъзнателно се въртяха все около това „за какво ли можеше да го вика“. Магиите, ами вдигането на мъртъвци от гроба? Само крачка делеше едното от другото... О, не — едва не извика той, — само с Дорунтина не може да има никаква връзка архиепископът — и пришпори коня, за да побърза.

Наистина бе студено. Отдясно се показаха за миг къщите на селище, след което не се виждаше вече нищо друго освен копите сено, които непрекъснато потъваха в далечината.

До манастира „Трите кръста“ имаше още доста път. През цялото време Стреси продължи да мисли пак за предположенията си, само че в обратен ред. На няколко пъти си каза: измислици, глупости, не е възможно, и въпреки че вземаше окончателно решение да си избие това от главата, и през останалата част от пътя до манастира не можа да мисли за нищо друго, освен за причината, поради която навярно го викаше архиепископът.

Стреси за пръв път виждаше архиепископа отблизо. Този път не в тържествените му одежди, както го бе видял в голямата църква в престолнината на княжеството, и сега той му се стори кротък и слаб, с толкова тънка и бледа кожа, че с малко повече усилие човек би отгатнал какво вълнува това почти прозрачно лице. Но щом архиепископът заговори, първоначалното впечатление у Стреси веднага изчезна. Гласът му нямаше нищо общо с тялото и лицето и повече отговаряше на тържествените му одежди, на митрата и тамянника му, които сега не носеше, но навярно не би ги свалил, ако не можеше да ги замени с този изненадващо силен глас.

Архиепископът веднага пристъпи към въпроса. Обърна се към Стреси, че е уведомен как в селището му някой си се е вдигнал преди две седмици от гроба. Стреси си пое дълбоко дъх. Ето за какво било — си каза наум. От всичките му предположения излезе онова, което най-малко допускаше. Това, което се е случило — продължи архиепископът, — е нещо нечувано и злото, което то причинява, е много по-голямо, отколкото може да се предположи. Само лекомислени хора могат с пренебрежение да отминат такива неща — повиши той глас. Стреси почувствува как се изчервява и понечи да му отговори, че никой не може да го обвини в подобно нещо, тъй като веднага е съобщил писмено в канцеларията на княза и е направил всичко възможно да

изясни тайната около тази случка, но архиепископът сякаш прочете мислите му и продължи:

— Аз бях уведомен още в началото за случилото се и дадох необходимите разпореждания да се сложи край на тази история, но въпреки това, трябва да кажа, че никога не съм допускал тя така да се разпространи.

— Да, тя се разпространи повече, отколкото се очакваше — заговори за пръв път Стреси. И след като сам архиепископът признаваше, че не е очаквал подобни последиствия, Стреси не сметна за необходимо да се оправдава.

— Предприех това тежко пътуване, за да разбера докъде се е стигнало и какъв е отзвукът от тази история — продължи архиепископът. — За съжаление се уверих, че шумът, който е вдигнала, е бедствен.

Стреси повдигна глава.

— За нищо друго не бих тръгнал в такова лошо време — подчерта архиепископът, без да сваля пронизващия си поглед от Стреси. — Сега разбирате ли какво значение отдава Светата църква на тази случка?

— Да, Ваше Преосвещенство — отвърна Стреси. — Кажете какво трябва да направя?

Архиепископът, изглежда, бе очаквал този въпрос по-късно, затова замълча за известно време, като че ли да преглътне онова, което вече бе излишно да каже. На Стреси му се стори, че той започна да нервничи.

— Да се потули случаят — отвърна архиепископът със съвсем спокоен глас, — да се погребее онази част от него, която е излишна, която не е истина, която е против църквата. Разбирате ли ме, капитане? Да се отрече възкръсването на човека, да се отхвърли, да се разобличи, да се забрани с помощта на всякакви средства.

— Разбрах, Ваше Преосвещенство.

— Трудно ли е?

— Несъмнено — отвърна Стреси. — Аз мога да затворя устата на някой измамник или клеветник, но как мога да спра хорските приказки? Това е извън моята власт и не е по силите ми, Ваше Преосвещенство.

Очите на архиепископа го измериха студено.

— На оплаквачките не мога да забраня да оплакват — продължи Стреси, — докато на дрънканиците...

— Оплаквачките можете да заставите да млъкнат — прекъсна го той, — а на хорските бръщолевици можете да измените насоката.

— По какъв начин? — попита спокойно Стреси.

Те се изгледаха продължително.

— Капитане — каза накрая архиепископът, — лична вие вярвате ли, че мъртвият може да се е вдигнал от гроба?

— Не, Ваше Преосвещенство.

На Стреси му се стори, че събеседникът му си пое дъх с облекчение. Как може да му мине през ум, че съм чак толкова глупав, та да повярвам в подобна безсмислица — си рече той.

— Следователно вие сте уверен, че някой е довел младата жена, за която става дума?

— Безспорно, Ваше Преосвещенство.

— Тогава докажете това — каза архиепископът — и оплаквачките сами ще изоставят половината от вайканията си, а бръщолевиците от само себе си ще променят насоката си.

— Постарах се, Ваше Преосвещенство — отвърна Стреси, — направих всичко възможно.

— И няма ли резултат?

— Почти никакъв. Има хора, които не вярват във възкръсването на мъртвия, но въпреки това те са малцина в сравнение с онези, които вярват в обратното.

— Тогава направете тези малцина да се превърнат в мнозинство.

— Направил съм всичко възможно, Ваше Преосвещенство.

— Трябва да се направи още, капитане. И това може да се постигне само по един начин — като се издири онзи измамник, прелъстител или авантюрист, който е довел младата жена. Да се намери на всяка цена. Земята да се преобърне, но да се намери. А ако не го откриете, ще го измислите.

— Да го измислим!

В погледите им премина някаква студенина.

— Трябва на всяка цена да се потвърди — каза архиепископът и пръв сведе очи.

— Много неща отначало изглеждат невъзможни, а след това се вижда, че все нещо може да се направи.

Гласът на архиепископа бе изгубил предишната си звучност.

— Ще се постарая, Ваше Преосвещенство — отвърна Стреси.

Настъпи тягостно мълчание, едно от онези, при които ти се струва, че не знаеш къде да се денеш. Архиепископът, замислен, бе навел глава. Когато отново заговори, гласът му бе толкова различен, че Стреси неочаквано повдигна очи и го погледна. Сега гласът идеше от слабото тяло на събеседника му — мек и убедителен:

— Нека да говорим открито, капитане — и той дълбоко си пое дъх, преди да продължи. — Да говорим открито. Вярвам, че знаете какво голямо значение отдават в престолнината на такива неща. За всичко друго могат да ти простят в Константинопол, но за неща, свързани с основните догми на Светата църква, никому не прощават. Виждал съм по хиподрума да се влачат обезобразени императори, с избодени очи и отрязани езици само заедно са дръзнали да помислят, че могат да променят нещо в някоя от догмите на Църквата. Навярно си спомняте преди две години за разгорещените спорове около пола на ангелите, които за малко не завършиха с поголовно клане на населението в престолнината.

Стреси си спомняше нещо подобно, но съвсем смътно, тъй като не отдаваше значение на тези истерични психози, които от време на време избухваха в престолнината на империята.

— Особено сега — продължи архиепископът, — когато така са изострени отношенията между нашата и католическата църква. За подобна работа днес като нищо ти хвърква главата. Разбирате ли ме, капитане?

— Да — отвърна Стреси с несигурен глас. — Само не можах да разбера дали думата ви е за случката, за която току-що разговаряхме?

— Именно — рече архиепископът. Гласът му бе започнал да се засилва и да придобива предишната си звучност. — Именно за нея.

Стреси издържа погледа му, без да сведе очи.

— Говори се за излизането на човек от гроба — продължи архиепископът. — Става дума за едно възкръсване. Разбирате ли какво ще рече това, капитане?

— Излизането на някого от гроба — повтори Стреси. — Налудничав брътвеж.

— Не е толкова просто — прекъсна го архиепископът. — Това е едно нечувано богохулство! Едно свръхбогохулство!

— Да — потвърди Стреси, — в известен смисъл е така.

— Не само в известен смисъл, а изцяло — почти извика архиепископът. Гласът му напълно бе възвърнал предишната си суровост. И той така приближи глава до лицето на Стреси, че онзи, само благодарение на силната си воля, не отстъпи крачка

назад. — До днес на този свят само един Исус Христос се е вдигнал от гроба, разбирате ли ме, капитане?

— Разбирам, Ваше Преосвещенство.

— Само той се е вдигнал след смъртта си, за да изпълни своята велика мисия. А този вашият мъртвец, Костандин или как там го наричаха, да не би да иска да подражава на Исус? Каква сила го е вдигнала от гроба и какво ще донесе той на човечеството?

Стреси не знаеше какво да отговори.

— Нищо! — извика архиепископът. — Съвършено нищо! Ето защо всичко това, отначало докрай, е една лъжа и богохулство. Това е едно предизвикателство срещу Светата църква и като всяко предизвикателство трябва безпощадно да се осъди.

Той замълча за известно време, за да даде възможност на Стреси да се съвземе след цялата тази словесна градушка.

— Изслушайте ме добре, капитане — продължи архиепископът и гласът му отново се смекчи. — Ако тази история не се потули още в самото начало, тя ще плъзне навсякъде и тогава ще бъде късно да ѝ пресечем пътя. Ще бъде твърде късно, разбирате ли ме?

Следобед Стреси си тръгна от манастира. Конят вървеше бавно по широкия друм, както бавно се нижеха в мислите на капитана и отделните части от продължителния разговор с архиепископа. Утре отново трябва да се заловя с тази история от самото ѝ начало — си каза. Всъщност той изобщо не бе и преставал да се занимава с нея, макар че освободи помощника си от всякакви други задължения, за да има възможност спокойно да прелисти архива на Госпожа Майката. Въпреки всичко, след като в седалището на княжеството бяха сериозно обезпокоени от тази случка, трябваше пак да започне отначало. Ще се наложи да изпрати друга разпоредба до всички странноприемици и наблюдателници край пътищата, а може би ще трябва да посочи и някакво възнаграждение за онзи, който помогне за разкриване следите на измамника. Няма да е зле да изпрати и някого до Бохемия, за да разбере на място какво знаят за заминаването на Дорунтина. Последната мисъл за известно време го оживи. Как не беше се сетил по-рано? Това трябваше да бъде едно от първите неща, които бе необходимо да направи веднага след случката. Но както и да е — успокои се той след малко. Има време.

Стреси повдигна глава, за да разбере какво ще е времето, но есенното небе бе забулено цялото в облаци. Само храсталаците край пътя от време на време потрепваха от студения вятър и това придаваше още по-голяма пустота на полето. На този свят само един Исус Христос се е вдигнал от гроба — повтори си Стреси думите на архиепископа. Хората смятаха, че го е сторил и Костандин. Думите на архиепископа за мъртвия бяха пълни с презрение, но доколкото му бе известно, и Костандин приживе не е изпитвал никаква особена почит към духовенството. Стреси лично не го познаваше, само помощникът му беше казал някои неща за личността на Костандин от прочетеното в семейния им архив. Ако се съди по писмата на старата госпожа, той е бил твърде своенравен човек. Харесвали му новите идеи и така страстно се залавял за тях, че докато не ги доведе докрай, не се отказвал. Такова било и отношението му по въпроса за женитбите. Той така категорично се противопоставял на женитбите в рамките на селището, че какъвто бил буен и необуздан в този си стремеж за сватосване с хора отдалеч, би могъл да стигне и накрай света. Както се виждаше и от писмата на старата госпожа, Костандин заявявал, че женитбите надалеч, които били привилегия само на царете и принцесите, трябвало да се превърнат в най-обикновено нещо за всички. Според него женитбите на далечно разстояние показвали силата и достойнството на

един народ и той твърдял, че благородната арбърийска раса имала всички качества да устои на изпитанията и драмите, които могат да породят далечните разстояния.

И не само по отношение на женитбите, но и по много други въпроси Костандин имал свое мнение, съвсем различно от мнението на другите, та старата госпожа, заради тези негови възгледи, неведнъж е имала неприятности с доста авторитетни хора. В архива се намирали и две писма от областния епископ до Госпожа Майката, в които той ѝ обръщал внимание за някои погрешни идеи на сина ѝ и че на няколко пъти Костандин бил говорил наляво и надясно остри думи срещу Църквата. Имало и други, още по-значителни неща — бе споделил помощникът му, които щял да изложи подробно в доклада си, след като завърши с архива.

На Стреси не му направиха никакво особено впечатление тези страни от личността на Костандин навярно поради това, че и самият той не изпитваше кон знае какво уважение към Църквата. Но това беше всеобща черта на висшите чиновници от княжеството и си имаше своето обяснение. Непрекъснатите, още от незапомнени времена, борби между католическата и православната църква бяха разклатили твърде много устоите на вярата в Арбърийските княжества. Те се намираха на границата между двете църкви, така че бе съвсем естествено, поради различни причини, главно политически и икономически, да преминават ту към католическата, ту към източноправославната църква. Сега половината от населението бяха католици, а другата източноправославни и тъй като нещата все още не бяха изкристализирали, двете църкви се надяваха да си присвоят някоя и друга зона на влияние. Стреси бе убеден, че и самият княз не си блъскаше много главата с църковните работи. Сред най-близките му съюзници имаше принцове католици, така както и между враговете му — източноправославни. Всъщност само преди половин век княжеството прие източноправославната религия и Римската църква не губеше надежда отново да ги направи католици.

Стреси, както и повечето от висшите чиновници, се стараше да не се бърка в работите на Църквата и никога не вземаше сериозно нейните заповеди. Навярно не би се и представил изобщо на архиепископа, тъй като можеше да намери някакъв предлог, но в последно време, за да не се изострят отношенията с Византия, князът бе изпратил специална разпоредба, в която нареждаше на всички функционери от княжеството да бъдат внимателни към Църквата. В разпоредбата се подчертаваше, че това е продиктувано от висши държавни интереси и всяко неспазване на наредбата ще се наказва най-строго.

Всичко това Стреси си припомни разпокъсано, без да отделя поглед от ширналото се мрачно поле. Октомврийският студ сякаш бе сковал целия простор. Изведнъж Стреси трепна. Зад един храст на няколко крачки от пътя той видя да белеят костите на някакъв кон. Личаха половината му ребра и гръбнакът, а черепът не се виждаше. О, господи — възкликна малко по-нататък Стреси. Човек би помислил, че това е неговият кон.

Той се загърна още по-плътено с пелерината си, като се мъчеше да заличи от мислите си гледката. Беше му някак тъжно, макар тази тъга да не го измъчваше. Чувството му се сливаше с пустотата на широкото поле, над което се усещаше приближаването на зимата. Каква сила те е накарала да се вдигнеш от гроба... какво искаше да донесеш?... — и Стреси сам се зачуди на този въпрос, който се изтръгна от гърдите му под формата на въздишка. Поклати глава, сякаш да се опомни, той, който иронично се подсмиваше на всички онези, дето бяха повярвали в това. Стреси горчиво се усмихна. Ама че неприятна история — си каза и пришпори коня. Какъв мрачен следобед — помисли след малко. Вече се здрачаваше и Стреси подкара коня в галоп. Из пътя до селището той се помъчи да освободи мислите си от всичко, което имаше

връзка със случката. Когато пристигна, нощта се бе спуснала. Тук-тамہ съвсем слабо проблясваха светлините на къщите. Чувахе се кучешки лай ту по-наблизо, ту някъде далеч. Стреси не тръгна към дома си, а към главната улица. Дори и сам не знаеше защо направи така. След малко се озова пред дома на Госпожа Майката. Наоколо нямаше други къщи. Тъмнееше само равното място с големите дървета, които изглеждаха в мрака още по-високи. Усамотената запустяла къща чернееше и навяваше страх. Стреси приближи с коня до затворената порта, погледа известно време тъмните прозорци и след това обърна коня. Отдалечи се малко и отново спря. Беше точно сред дърветата. От портата лесно можеше да се забележи тук човек, дори и да няма луна. Нощта срещу 11 октомври горе-долу е била такава — без луна, само не толкова облачна. Точно на това място Дорунтина трябва да се е разделила с непознатия конник. Когато майка ѝ е отворила портата, той се е отдалечавал, но възможно е старата да е видяла нещо още от прозореца. Нещо, което навярно ѝ е причинило смъртоносния удар... Стреси се завъртя с коня на място. Какво ли бе открила старицата в полумрака? Може би, че онзи, който се отдалечава, е нейният мъртъв син? (Дорунтина още отвън ѝ казва: „Доведе ме брат ми Костандин.“) Или обратното, че това не е нейният син и че дъщеря ѝ я лъже. Твърде вероятно е, но това едва ли може толкова силно да я потресе. Или да предположим, че Дорунтина с непознатия при раздялата са се целунали за последен път сред мрака... Стига — си рече Стреси и с едно рязко движение извърна коня. В последния миг, докато се отдалечаваше, внезапно обърна глава като човек, който търси да улови в мрака погледа на някой, който го дебне, и още веднъж погледна към затворените порти.

Четвърта глава

На следващия ден след завръщането си от манастира Стреси отново се залови с изясняване на тайната около случая с Дорунтина. Съчини нова, много по-подробна от първата заповед, в която не само се даваха указания как да се разпознават на място всички съмнителни лица, но се обещавахе и възнаграждение за онзи, който спомогне за залавянето на измамника или даде някакви сведения за него. Наред с това Стреси заповяда на помощника си да издири кои хора са отсъствували от селището от края на септември до 11 октомври и без да вдига много шум, да провери какво е правил през това време всеки от тях. После определи един от своите хора, който незабавно да се приготови за път чак до Бохемия, за да изясни на място случая с изчезването на Дорунтина от дома на съпруга ѝ.

Подчиненият му още не бе тръгнал за Бохемия, когато от канцеларията на княза пристигна втора заповед, още по-строга от първата, в която се настояваше въпросът да се изясни в най-кратък срок. Стреси веднага разбра, че архиепископът бе направил необходимите постъпки и пред княза, а той, от своя страна, като знаеше неохотата на служителите си да изпълняват заповедите на Църквата, бе сметнал за необходимо отново да се намеси. В разпореждането се подчертаваше, че усложненото политическо положение в последно време и по-специално изострянето на отношенията с Византия изискват благоразумие и разбиране от страна на всички подчинени на княза.

Междувременно архиепископът продължаваше да стои в манастира „Трите кръста“. Какво толкова има, че е заседнал там и не помръдва — мислеше си от време на време Стреси. Сигурно слухти тази стара лисица.

От ден на ден Стреси ставаше все по-нервен. Помощникът му привършваше с архива. Очите му бяха подпухнали от четене и непрекъснато стоеше замислен. „Ти май много задълба — шегуваше се понякога Стреси през дните на така напрегнатата работа. — Кой знае какво ще изкараш от този архив!“ А онзи, вместо да се усмихне, го гледаше

някак озадачено, сякаш искаше да каже: „Ти смяташ, че може да си правиш шеги, но аз ще изнеса такива неща, че ще останеш със зяпнала уста.“

Понякога, когато се приближаваше до прозореца, за да отпочинат очите му, загледан в безкрайното поле, Стреси си мислеше, че може би цялата тази история е съвсем различна от техните предположения и навярно мистериозното пътуване с непознатия конник не е нищо друго освен плод на Дорунтинината фантазия. В края на краищата никой не е видял конника, дори и майката, която е отворила вратата и която е единственият свидетел, не потвърди подобно нещо. О, господи, възможно е всичко това да е просто измислица — си казваше той. Може Дорунтина по някакъв начин да е научила за нещастieto, сполетяло родния ѝ дом, и така, полуобезумяла от покруса, да е тръгнала на път. Възможно е в това състояние дълго да е пътувала, с месеци, дори година, а на нея да ѝ се е сторило като една нощ. Иначе няма как да се обяснят онези бягащи по небето звезди, за които тя разправяше. После, от един човек, на когото десет дни път, колкото беше най-малко разстоянието от Бохемия, му са се сторили като една нощ, можеш да очакваш и сто дни да му се сторят също толкова. И изобщо от един човек в такова състояние, в каквото е била тя, можеш да очакваш всякакви фантазии.

Стреси се мъчеше да си припомни лицето на Дорунтина, както го видя последния път, за да открие в него признаците на умопомрачение, но това изобщо не му се отдаваше. Лицето ѝ винаги се изплъзваше от представите му. Тогава той се мъчеше да откъсне мислите си от това последно предположение, защото чувствуваше, че то убива у него всякакво желание да продължи разследването. Още малко — казваше си, — още малко, само да се върне пратеникът от Бохемия и това ще се изясни.

Не бяха минали и два дни от заминаването на пратеника в Бохемия, когато съобщиха на Стреси, че оттам току-що са пристигнали хора от семейството на Дорунтининия съпруг. Отначало казаха, че пристигнал лично мъжът ѝ, но после се разбра, че това са двама негови първи братовчеди.

След като изпрати куриер да върне човека, тръгнал за Бохемия, Стреси веднага отиде да се срещне с гостите, които бяха отседнали в странноприемницата на кръстопътя.

Двамата чуждестранци бяха млади мъже, които толкова много си приличаха, че човек можеше да ги помисли за близнаци. Когато пристигна Стреси, те не бяха успели да се измият и преоблекат и все още се чувствуваха уморени от дългия път. Погледът му първо се спря на прашните им коси и очите му гледаха с такава почуда, че единият от тях с виновна усмивка прокара ръка по косите си и каза нещо на някакъв неразбираем език.

— На какъв език говорят? — попита Стреси помощника си, който бе пристигнал малко преди него в странноприемницата.

— Едип дявол знае — отвърна той, — прилича ми на немски, смесен с испански. Изпратих един куриер в „Стария манастир“ да доведе някой от монасите, който знае чужди езици. Надявам се скоро да пристигнат.

— Едва се разбрахме с малкото латински, който зная — намеси се стопанинът на странноприемницата. — Но за беда и те съвсем слабо го говорят.

— Може би имат нужда да се измият и да се посъвземат — рече Стреси, като се обърна към стопанина. — Кажете им, ако желаят, да се качат горе в стаята си, докато дойде преводачикът.

Стопанинът на странноприемницата им предаде криво-ляво думите на Стреси. Те поклатиха глави в знак на съгласие и един след друг заизкачваха дървените стълби,

които така скърцаха, сякаш щяха да се счупят. Докато се изкачваха, Стреси не сваляше очи от прашните им дрехи.

— Казаха ли нещо? — попита Стреси, когато дървените стълби престанаха да скърцат. — Знаят ли за смъртта на Дорунтина?

— Научили са из пътя — отвърна помощникът му. — Знаят, че са починали и тя, и майка ѝ. Сигурно и още нещо.

Стреси взе да се разхожда нагоре-надолу из широкия коридор на странноприемницата. Останалите — помощникът му, стопанинът и още един човек, мълчаливо следяха движенията му и не се осмеляваха да нарушат мълчанието. „Като че ли много се забави този преводчик“ — обади се на няколко пъти Стреси, макар да не бе изминало кой знае колко време, откакто бе дошъл.

Монахът от „Стария манастир“ пристигна след половин час. Стреси веднага изпрати стопанина да повика гостите. Двамата слязоха един след друг, а на Стреси му се стори, че дървената стълба изскърца още по-силно отпреди. Подчистени от прахоляка, косите им сега изглеждаха много по-светли.

— Кажете им, че аз съм капитан Стреси — обърна се той към монаха — и отговарям за реда и спокойствието в този край. Предполагам, че те са дошли, за да разберат какво е станало с Дорунтина.

Монахът се обърна към тях, но те се спогледаха помежду си, явно нищо не разбираха.

— На какъв език им говориш? — попита го Стреси.

— Ще опитам на един друг език — каза монахът, без да отговори на Стреси.

Той отново им каза нещо, което накара чуждестранците да приближат глави в недоумение, което човек изразява, когато не разбира онова, което му говорят. В това време единият от тях заговори, но този път това накара лицето на монаха да изрази същото недоумение. Така продължи разговорът за известно време между двете страни, докато накрая монахът изрече няколко дълги фрази, което накара двамата чуждестранци зарадвани да кимнат с глави.

— Най-накрая открих езика им — каза монахът, — говорят немски, смесен със славянски. Надявам се, че ще се разберем.

Стреси започна направо.

— Вие пристигнахте точно навреме — каза той. — Вярвам, че сте научили за случилото се с Дорунтина — съпругата на вашия братовчед. Това огорчи всички ни.

Лицата на чуждестранците изведнъж се натъжиха.

— Точно бях изпратил човек във вашия край, за да разбере истината за нейното заминаване оттам, когато вие пристигнахте — продължи Стреси. — Надявам се, че ще научим нещо от вас, така както и вие ще имате възможност да разберете някои неща. Смятам, че разкриването на истината еднакво интересува и двете страни.

Двамата чуждестранци поклатиха глави в знак на съгласие.

— Когато тръгнахме, ние не знаехме нищо — каза единият от тях. — Знаехме само, че съпругата на нашия братовчед Дорунтина неочаквано е заминала при малко странни обстоятелства с брат си Костандин.

Той спря, като изчака монаха да преведе думите му. Другият не откъсваше светлите си очи от тях.

— По пътя за насам — продължи първият, — много преди да стигнем тук, научихме, че жената на нашия братовчед наистина е пристигнала в дома на родителите си, но брат ѝ Костандин, с когото каза, че тръгва, от три години вече не бил между живите.

— Да, точно така е — отвърна Стреси.

— Също из пътя научихме за смъртта на Дорунтина и на старата госпожа и ни стана много мъчно.

Чуждестранецът наведе очи. Настъпи мълчание и в това време Стреси направи знак на стопанина на странноприемницата и на двама-трима любопитни, които ги бяха наобиколили, да ги оставят насаме.

— Нямах ли някое по-уединено кътче? — извика Стреси след стопанина.

— Има, господин капитан — отвърна той. — Тук отзад имам едно по-спокойно място. Елате с мене.

Те влязоха един след друг в малка стая и Стреси ги покани да седнат на ниските столчета с дърворезба.

— Ние тръгнахме с цел да изясним нейното заминаване — продължи единият от чуждестранците — тоест, от една страна, да се уверим, че тя действително е пристигнала в дома на родителите си, а от друга, да разберем истинската причина за нейното заминаване, възнамерява ли да се върне и други подобни неща, които от само себе си се подразбират при една такава постъпка.

Докато монахът превеждаше, чуждестранецът не сваляше очи от Стреси, за да разбере дали смисълът на думите му бе напълно ясен за него. — Защото едно такова внезапно заминаване, вие сам разбирате, дава повод за.

— Естествено — отвърна Стреси, — напълно ви разбирам.

— Но сега възникна и нещо съвсем друго — продължи гостът — мъртвият брат. Нашият братовчед, съпругът на Дорунтина, не знае нищо за това и вие разбирате, че тази загадка създава нови усложнения, След като братът на Дорунтина е починал преди три години, тогава кой я е довел?

— Именно — каза Стреси — този въпрос от дни наред си го задавам не само аз, но и много други хора.

Стреси понечи да продължи, но мисълта му изведнъж прекъсна. В съзнанието му изплуваха костите на коня, които така злокобно белееха онзи следобед сред пустото поле.

— Кой е видял конника? — попита Стреси.

— Къде? Какъв конник? — отвърнаха в един глас чуждестранците.

— Този, когото сте помислили за нейния брат, онзи, с когото е тръгнала Дорунтина?

— Ние не сме. Видели са го няколко жени, които са били на пътя, но отдалеч. Те казаха, че са забелязали конника край дома на нашия братовчед и видели Дорунтина, която бързо се качила на коня. Освен това тя бе оставила и бележка.

— Ах, да — спомни си Стреси. — Дорунтина ми каза. Вие видяхте ли тази бележка?

— Ние я носим — отвърна онзи, който говореше и преди малко.

— Значи бележката е у вас?

Стреси не можеше да повярва на ушите си, но междувременно гостът затърси в кожената си чанта, от която накрая наистина извади бележката. Стреси се наведе да я види.

— Нейният почерк — прошепна помощникът зад рамото на Стреси. — Много добре го познавам.

Капитанът бе впил очи в едрите букви, написани като от неопитна ръка. Думите бяха на чужд език. Последната бе по-бледа от останалите.

— Какво пише? — попита Стреси, като приближи още повече глава. Сред думите се разбираше само името на брат й, написано по съвсем различен начин — Cöstanthin. — Какво пише — попита отново Стреси.

— Тръгвам с моя брат Костандин — преведе монахът.

— А тази по-бледата дума?

— Ако.

— Значи „Тръгвам с моя брат Костандин. Ако...“ — повтори Стреси. — Какво иска да каже с това „ако“ и защо е написано така неясно?

Дали не означава скриване на истината — помисли несъзнателно Стреси. А може би последно усилие да разкрие истината? Или пък промяна на взето решение в последния миг?

— Може да ѝ е било трудно да обясни нещо на чуждия език — каза монахът, без да откъсва очи от листчето. — И останалите думи са написани с доста грешки.

Никой не проговори. Стреси се бе съсредоточил в листчето. Най-после пред очите му стоеше едно истинско доказателство. От цялата, забулена като в мъгла, история най-сетне излезе тази бележка, написана собственоръчно от Дорунтина. Освен това жените бяха видели конника, фактически значи и той е съществувал.

— На коя дата се случи това? — попита Стреси. — Спомняте ли си?

— На 29 септември — отвърна единият от тях.

Ето че и времето накрая изплува от мъглата. „Една твърде дълга нощ с безброй звезди, които бягаха по небето“ — беше му казала Дорунтина. А всъщност ставаше дума за едно дванадесет или по-точно тринадесетдневно пътуване.

Изведнъж Стреси се почувствува много объркан. Всички тези факти, за които току-що го уведомиха — писмото на Дорунтина, конникът, който я е взел със себе си, и тринадесетдневното пътуване, — вместо да му внушат чувството за сигурност, изпълниха душата му с някаква празнота. Изглежда, всичко това, вместо да изясни, правеше случката още по-ужасна. Стреси не знаеше какво да каже.

Искате ли да отидете да видите гробовете им? — попита накрая.

— Разбира се, разбира се — отговори в един глас чуждестранците.

Тръгнаха всички заедно. От прозорците и чардаците десетки очи проследиха пътя им до църквата. Пазачът на гробището вече бе отворил желязната порта. Пръв влезе Стреси, отнасяйки със шпорите си пръски кал. Чуждестранците смутено гледаха наредените гробове.

— Ето тук са погребани нейните братя — каза Стреси, като спря пред гробовете с черни каменни плочи. — А тук са Госпожа Майката и Дорунтина — продължи той и посочи още неизравнените гробове с по един временен дървен кръст.

Чуждестранците постояха известно време пред двата гроба с наведени глави. Косите им сега наподобяваха цвета на покапалия от свещите восък около иконите.

— Това е гробът на Костандин.

Гласът на Стреси се чу като изпод земята. Каменната плоча все още стоеше леко отместена вдясно. За миг очите на помощника му се впериха в Стреси, но по израза на лицето му той разбра, че не бе уместно да заговори за разместената плоча. Пазачът на гробището, който придружаваше групата и стоеше малко встрани, също не обели дума.

— Ето това е всичко — рече Стреси, когато се озоваха на пътя. — От цялата къща не остана нищо друго, освен този куп гробове.

— Много печална история — отвърна единият от гостите.

— Пристигането на Дорунтина разтревожи всички — продължи Стреси. — Навярно много повече, отколкото вас заминаването ѝ.

Из пътя те пак поговориха за загадъчното пътуване на младата жена. „Такова внезапно заминаване — казаха чуждестранците — беше не само нередно, но и необяснимо за нас.“

— Тъгуваше ли тя там? — попита Стреси. — Искях да кажа, мъчно ли ѝ беше за близките.

— Естествено — отвърна единият.

— Освен това отначало не е разбирала и езика, а това сигурно е подсилвало чувството ѝ за самота. Тревожеше ли се за близките си?

— Много. Особено в последно време. Чувствуваше се толкова потисната...

— Значи, особено в последно време — повтори Стреси.

— Да, напоследък много се безпокоеше, че никой не идва от близките ѝ.

— Измъчваше ли я това? — попита Стреси. — Навярно е искала тя да дойде?

— Да, на няколко пъти. Съпругът ѝ, нашият братовчед, ѝ бе обещал, че ако до пролетта никой не дойде, той сам ще я доведе, за да ги види.

— Така ли?

— Да. И което си е истина, не само тя, но и всички ние започнахме да подозираме, че нещо може да се е случило.

— И, изглежда, не е могла да изчака до пролетта — каза Стреси.

— Сигурно.

— Когато е разбрал, че е заминала, съпругът ѝ навярно.

Чуждестранците се спогледаха.

— Естествено. Всичко беше толкова странно. Брат ѝ дошъл да я вземе, а изобщо не пожелал да влезе дори за малко въщи. Защо така набързо, без да се срещне с никого? Наистина навремето имало известно спречкване между Костандин и нашия братовчед, но оттогава бяха минали толкова години...

— Какво спречкване? — прекъсна го Стреси.

— В деня на сватбата — отвърна помощникът му съвсем тихо. — Старата госпожа споменава за това в писмата си.

— Но независимо от това — продължи гостът, — поведението на брат ѝ, ако наистина е бил той, за нас беше необяснимо.

— Извинете — обърна се Стреси, — исках да ви попитам, съпругът ѝ усъмни ли се, че това може да не е бил брат ѝ?

Чуждестранците отново се спогледаха.

— Как да ви кажа, да, естествено, че се усъмни. Усъмни се, че ако не е бил брат ѝ, е бил някой друг... Какво ли не се случва на този свят. Въпреки че на никого и през ум не му минаваше тя да направи подобно нещо. Те се разбираха много добре помежду си. Понякога я виждахме унила, защото беше чужденка, а отначало не знаеше и езика и много тъгуваше за близките си, но въпреки това двамата се обичаха.

— И независимо от всичко, едно такова заминаване... — намеси се другият.

— Да, ще кажа открито, това внезапно заминаване породи у нас известни съмнения. Затова и предприехме този дълъг път по молба на нашия братовчед — нейният съпруг, за да изясним всичко. Но тук се натъкнахме на една още по-заплетена история.

— Заплетена... — обади се Стреси. — До известна степен е така, въпреки че трябва да признаем, че Дорунтина наистина пристигна в дома на родителите си.

Последните думи Стреси произнесе по-бавно, като затруднен в говора си човек, а наум си каза: „Защо продължаваш да я защитаваш?“

— Така е — отвърна единият от чуждестранците. — От една страна, до известна степен ние се успокоихме. Дорунтина действително е пристигнала в бащиния си дом, но трябва да кажем, че тук се натъкнахме на нова загадка: брат ѝ, с когото уж е пътувала, отдавна не е между живите. Тогава изниква въпросът кой я е довел? Все някой трябва да я е довел, не е ли така? Няколко жени твърдят, че са видели конника. Защо е трябвало да лъже?

Стреси наведе глава замислен. Локвите из пътя бяха пълни със загниващи листа. Да каже на чуждестранците, че всичките тези въпроси вече неведнъж си ги е задавал, му се стори излишно. Безсмислено му се струваше също така да сподели и своите

предположения за някой прелъстител. Макар че сега, повече от когато и да било, допускаше това.

— Не зная какво да ви кажа — заговори той, ката повдигна рамене. Чувствуваше се уморен.

— И ние не знаем какво да мислим — отвърна онзи, който по-малко бе участвувал досега в разговора. — Всичко това е толкова печално... Още утре си тръгваме, повече няма какво да правим тук.

Стреси не отговори. Наистина няма какво да правят повече тук — си каза той наум и почувствува как тръпки го побиват.

На следващия ден чуждестранците си тръгнаха. Стреси изведнъж почувствува как му олекна, сякаш не е чакал нищо друго, освен тяхното заминаване, за да се заеме спокойно, може би за последен път с тайната на Дорунтина. Беше съвсем ясно, че изпращането на двамата братовчеди да проверят доколко са верни думите в писмото на Дорунтина показваше, че съпругът ѝ преди всичко се бе усъмнил в семейна изневяра. И може би имаше право. Навярно цялата история беше много по-проста, отколкото предполагаша, както често се случваше с доста събития, които поради това, че бяха по същество най-обикновени, като самозащита срещу разкриването им имаха свойството да объркват мислите. На Стреси му се стори, че най-сетне разкрива тайната. Досега винаги бе смятал, че съществува прелъстител, но изглежда, беше точно обратното. Никой не бе измамил Дорунтина, а самата тя беше излъгала най-напред съпруга си, след това майка си и после всички останали. Добре ни разигра — помисли си Стреси с известно раздражение, примесено със съжаление.

От време на време у него се промъкваше съмнението за евентуална лъжа от страна на Дорунтина, но Стреси все го пропъждаше, завладян от мистерията, която забулваше случката. И това бе съвсем обяснимо за подобна история, пълна с неизвестност. Достатъчно бе Стреси да си спомни за предишните си съмнения, че може би конникът и пътуването на кон изобщо не са съществували и че Дорунтина навярно е тръгнала преди месеци, а може и година, за да стигне къщи. Достатъчно бе да си припомни и предположението за умопомрачение, което поставяше под съмнение всякаква достоверност в думите ѝ. Но пристигането на хората от Бохемия сложи край на тези съмнения. Беше налице бележката, която той видя със собствените си очи, в нея пишеше за заминаването ѝ с някого, конника бяха видели няколко тамошни жени и на всичко отгоре братовчедите на съпруга ѝ му съобщиха и датата, на която е тръгнала — 29 септември. Вече няма как да се измъкнеш — си каза Стреси. У него бе пламнало желанието да разгадае загадката и навярно увлечен от тайнствения ѝ характер, той не желаше историята да се промени, а в себе си усещаше, че започва да ѝ изменя.

Цялата тази история, независимо от злокобния декор, не бе нищо друго, освен едно любовно приключение. Това беше същността ѝ, останалото бяха второстепенни неща. Имаше право жена му, която още от самото начало така бе погледнала на случката. Понякога жените имат особен нюх към тези неща. Да, да — повтори си Стреси, сякаш да убеди себе си в това, което мислеше. Едно пътуване с любимия, независимо че в случая любовта се преплита с нещастieto. Навярно това е придало още по-голяма сила на всичко. „Какво не бих дала да се повтори още веднъж това пътуване“ — му бе казала тя. Разбира се, разбира се, Дорунтина — си рече наум Стреси.

Стреси не изпитваше никакво враждебно чувство към нея, само беше уморен. Мозъкът му, отначало бавно, а след това все по-трескаво започна да работи и да възпроизвежда случилото се. От време на време се сещаше за двамата чуждестранци, които сега пътуваха към центъра на Европа и като него сигурно прехвърляха в мислите си случката. Навярно те сега разговаряха помежду си много по-открито, отколкото тук,

припомняха си неща, които сами бяха забелязали или чули от други, и съдеха за постъпките на невестата чужденка, която бе изменила на съпруга си.

Стреси постепенно мислено рисувахе картината на случилото се. Наскоро след сватбата Дорунтина разбира, че не обича повече съпруга си. Тъжна е и се разкайва за този брак. Мъката ѝ расте и от това, че не знае чуждия език, от самотата и особено от тъгата по близките ѝ. Спомня си за техните дълги спорове около задомиането ѝ. Колебанията, мненията „за“ и „против“ и това още повече я гнети. От друга страна, никой от братята ѝ не идва да я види. Дори и Костандин, който ѝ е дал клетва. От време на време се тревожи да не би да се е случило някакво нещастие, но пропъжда съмненията с мисълта, че тя няма един или двама, а девет братя, и то в разцвета на младостта. По-скоро е склонна да вярва, че са я забравили. Задомиха толкова далеч единствената си сестра, заведоха я отвъд слънцето и вече не си и спомнят за нея. Мъката ѝ от ден на ден все повече нараства. Започва да ненавижда и съпруга си, защото ѝ се струва, че той е виновен за всичките ѝ злини. Вдигнал се от другия край на света, за да я вземе и разбие живота ѝ. Постоянната мъка и липсата на радост пораждат мисълта да му отмъсти. Да се махне, да го изостави, но къде да иде? Тя е съвсем сама в чуждата страна, една двадесет и три годишна жена. Подразбира се, че при такива обстоятелства единственото утешение е някоя любовна история. Навярно е започнала, без и сама да разбере, просто за да запълни празнотата. Захваща се с първия, който се завъртява около нея. Това може да е някой пътник (нали точно пътят е свързан с всяка нейна надежда?). И без да му мисли много, решава да тръгне с него. Първо смята да замине, без изобщо да се обади, след това в последния миг, навярно от известно съжаление към съпруга си или от чувство на уважение (тя е пораснала в семейство, в което се държи на тези неща), решава да остави една бележка. В момента може би се е поколебала дали да каже, или не истината на съпруга си. Възможно е повече от човечност, за да не нарани честолубието му, отколкото, подтиквана от нещо друго, да е написала в бележката, че тръгва с брат си Костандин. Още повече това е било и твърде убедително поради клетвата, която Костандин ѝ е дал, че било за добро или за лошо, ще дойде да я вземе, клетва, известна на всички, включително и на съпруга ѝ.

И така, без да мисли за последствията, тя тръгва с любимия си. Дали са кроили, или не планове за женитба, не е от значение. Вероятно е смятала по-късно да дойде в бащиния си дом с любимия, да обясни на близките си как стоят нещата, да им разкаже за мъката си и самотата (беше една такава самота...) и навярно, след като те я изслушат, може би ще ѝ простят това приключение. Накрая би могла да остане да живее с втория си мъж при близките си и вече никога... никога... да не ги напуска.

Но за всичко това тя е мислила разпокъсано, без да свързва много нещата. Погълната от мимолетното си щастие, не е искала да си блъска главата за бъдещето. Дотогава има време, все ще измисли нещо. И така пътуват с любимия, като отсядат от странноприемница в странноприемница, опиянени от блаженство (сигурно са продавали нейните накити, за да имат средства).

Но щастието им е било твърде кратко. Именно в някоя от тези странноприемници тя научава за трагедията, сполетяла семейството ѝ (а колко лесно е да чуеш новини из странноприемниците край пътищата през дългите есенни нощи), именно в една от тях тя научила за нещастieto, което е сполетяло родния ѝ дом. Може би е научила всичко, а може би само отчасти и вече си представя какво може да е станало, когато чува за чумавите вражески орди, опустошили половин Арбърия. Тогава тя сякаш обезумява, идва разкаянието, ужасът, мъката и угризението на съвестта, които я карат да загуби равновесие. Моли любимия веднага да я заведе в бащиния ѝ дом и той се съгласява. Значи не той, а Дорунтина е тази, която води непознатия конник, който едва намира пътя, от държава в държава и от княжество в княжество. Колкото повече

приближават границите на Арбърия, толкова по-често тя мисли как ще отговори на въпроса: „Кой те доведе?“ Досега не е мислила много за това. Веднъж да стигне вкъщи, после все някак ще се оправя. Но ето че домът ѝ вече не е далеч. Трябва по някакъв начин да оправдае пристигането си. Да каже, че я е довел непознат, не е убедително. Да разкаже направо за любовника си не е удобно. Преди е мислила за това разпокъсано, без много логика, защото пред мъката ѝ въпросите са изглеждали незначителни, докато сега те придобиват все по-голяма тежест. И както мислите ѝ скачат от едно на друго, за да намери някакъв изход, тя си спомня за клетвата на Костандин и начаса решава да каже, че я е довел Костандин според дадената дума. Това говори, че тя е знаела, че Костандин не е вкъщи, че отсъства, а може би, че не е и между живите. Тя все още не знае всичко за голямото нещастие, което ги е сполетяло, но за смъртта на Костандин сигурно е научила. Изглежда за него специално е питала. Защо? Обяснимо е той да заема по-голямо място в мислите ѝ, тъй като ѝ е дал дума, че Ще дойде да я вземе. В тревожните дни, изпълнени с очакване, тя него е чакала да се появи на прашния друм.

Къщата вече е съвсем наблизко и дори да иска, е обърканите си мисли, тя няма време да скрои някоя друга лъжа. Значи ще каже, че я е довел мъртвият. И така най-после Дорунтина почуква на портата. Казва на любимия си да остане встрани, за да не го забележат, като навярно са се разбрали да се срещнат след два-три дни. Отвътре майката задава очаквания въпрос: „С кого дойде?“ Дорунтина ѝ отвърща — с Костандин, Майката ѝ казва, че той е починал, но Дорунтина вече знае това. Чакай да те целуна още веднъж, преди да са отворили портата — ѝ прошепва любимият и я целува за последен път в полумрака. Именно тази целувка е видяла старицата от прозореца. Това я е ужасило. Може би е повярвала, че нейният син се е вдигнал от гроба, за да доведе сестра си. Но по-голяма е вероятността майката да е предположила, че това не е нейният син, а някакъв непознат. Но и в двата случая, дори и да е помислила, че мъртвият се целува с Дорунтина или че това е някой непознат, старата еднакво се е ужасила. По-възможно е да е допуснала последното — целувка с някакъв непознат. Лъжата на дъщеря ѝ ѝ се е сторила отвратителна — след сполетялото ги толкова голямо нещастие Дорунтина се забавлява като блудница с някакъв си непознат пътник.

Какво се е случило между майката и дъщерята след отварянето на портите — обясненията, проклятията, плачовете — това никой не знае.

После събитията бързо се низят едно след друго. Дорунтина научава цялата драма, подразбира се от само себе си, че връзките ѝ с любимия прекъсват, докато съвсем се заличат. Грешката на Стреси бе, че в заповедта, която изпрати още в началото до странноприемниците и наблюдателните места, даде указания да се обърне внимание на конник (мъж или жена на кон или яздачи на отделни коне), идващ отдалеч, а не нареди да бъде задържан и всеки отделен пътник на кон, насочващ се към границите. Това допълнение направи във втората заповед и все още се надяваше, че непознатият може да се залови, още повече че за известно време той щеше да се скрие някъде, докато разбере какво ще стане с Дорунтина. Но дори и да не го заловят, поне да се потвърди, че е преминал границата, за да може Стреси да съобщи в съседните графства и княжества, където влиянието на Византия бе твърде силно и сигурно щяха да го открият и арестуват.

Преди да се прибере вкъщи за обед, Стреси попита още веднъж помощника си дали не е пристигнало някое ново съобщение от странноприемниците. Помощникът поклати отрицателно глава. Стреси наметна пелерината си и понечи да тръгне, когато помощникът му заговори:

— Приключих с архива. Утре, ако сте свободен, мога да ви докладвам.

— Така ли? Как ти се струва?

Помощникът го изгледа продължително:

— Моето мнение е съвсем различно от това на останалите — каза той едва чуто.

— Така ли? — рече Стреси и се усмихна, без да го поглежда. — Довиждане. Утре ще изслушам доклада ти.

По пътя до дома Стреси не мисли почти за нищо. На няколко пъти се сети за двамата чуждестранци, които сега препускаха към Бохемия и си блъскаха главите с това, което доскоро занимаваше до известна степен и него.

— Знаеш ли — обърна се той към жена си още с отварянето на вратата. — Струва ми се, че ти беше права. Излиза, че цялата история с Дорунтина не е нищо друго, освен едно любовно приключение.

— Така ли? — отвърна тя и под блясъка на очите ѝ страните ѝ леко поруменияха от удоволствие.

— След пристигането на двамата братовчеди на мъжа ѝ всичко се изясни — продължи той, докато сваляше пелерината си.

Като се настаняваше край огнището, на Стреси му се стори, че в дома им имаше известна оживеност. Едно от онези оживления, които повече се долавят чрез сетивата. Обикновените движения на съпругата му около приготвянето на обедата бяха по-честеристи, потропването на съдовете по-шумно, дори и мирисът на ястието сякаш бе по-приятен. Докато жена му слагаше чиниите на масата, той долови в очите ѝ някакъв блясък на признателност, който бързо заличаваше онази съдържана студенина, която изпълваше всичко с особено еднообразие през последните дни. После, по време на обедата, този блясък в очите ѝ стана още по-нежен и красноречив, а когато станаха от масата и тя каза на децата веднага да отидат да си легнат, Стреси с охота, каквато рядко бе изпитвал в последно време, отиде в спалнята и зачака жена си. Тя влезе след малко с току-що сресани коси и той изведнъж разбра, че в бъдещите им дни покойната Дорунтина много пъти щеше да се намесва, за да им носи както сега плътски копнеж или обратното — временно охлаждане един към друг.

След уталожване на страстта те дълго лежаха мълчаливи, като гледаха ту към дърворезбата на тавана, ту към прозореца с полуотворени дървени капаци, от който се виждаше част от мрачното небе на късната есен.

— Я виж един жерав — каза тя. — Аз мислех, че отдавна са отлетели.

— Случва се някой и да закъснее — отвърна той.

Кой знае защо, на Стреси му се стори, че прекъснатият още по време на обедата разговор за Дорунтина отново ще бъде подхванат. С едно леко движение, оправяйки кичур коси на слепоочието ѝ, той закри погледа на съпругата си към небето, уверен, че по този начин ще избегне подновяването на разговора за покойната.

На следващия ден Стреси повика помощника си, за да се запознае с изводите, до които той бе стигнал след проучване архива на Вранаите. Помощникът му имаше същия смутен израз, дори на Стреси му се стори, че лицето му е още по-бледо от вчера.

— Както ви бях казал преди — започна той, — от обстоятелството проучване на архива аз стигнах до съвсем различен извод от онова, което се говори или предполага за загадъчната случка.

Не допусках, че един архив е в състояние да направи човек по-блед, отколкото след треска — помисли си Стреси.

— Дори обяснението, което ще дам за случката, е съвсем различно и от това, което вие мислите — продължи помощникът.

Стреси учудено повдигна вежди.

— Слушам те — каза той и почувствува как събеседникът му за миг се поколеба.

— Това не е някакво мое откритие, а една истина, до която се добрах, прехвърляйки лист по лист архива на Вранаите, особено разменените писма на старата госпожа с граф Топиа.

Помощникът отвори папката и извади оттам куп пожълтели от времето писма.

— И какво разбра от тези писма? — обади се Стреси с известно нетърпение.

Помощникът си пое дълбоко дъх.

— Старата госпожа често е писала писма на дългогодишния си приятел, в които споделя грижите си или други интимни семейни неща и се обръща за съвет към него. Имала е навика да пази копие от писмата.

— Разбирам — каза Стреси. — Само, моля те, по-кратко.

— Да, ще се помъча — и той отново си пое дъх, като потри с ръка челото си.

— В някои писма, особено в едно от тях, твърде отдавнашно, Госпожа Майката споменава за някакво неестествено чувство на сина си Костандин към сестра му Дорунтина.

— Така ли? — възкликна Стреси. — И в какво се изразява това неестествено чувство, можеш ли да ми обясниш?

— Подробности в писмото липсват, но ако свържем това с други факти от по-късните писма и особено с отговора на граф Топиа, става ясно, че се отнася до склонност на Костандин към кръвосмешение...

— Я виж ти, я виж ти! — обади се Стреси.

Челото на помощника се бе покрило със ситни капки пот, но въпреки това той се престори, че не долавя иронията в думите на началника си и продължи.

— Наистина графът веднага е разбрал за какво става дума и в своя отговор — помощникът сложи едно писмо пред Стреси — й пише да не се тревожи, тъй като това били временни прояви, свързани с възрастта. Дори й посочва няколко подобни примера с негови познати семейства, като подчертава, че това често се случка в домове, където има една-единствена дъщеря. Ето какво пише по-нататък: „Изисква се само повече внимание и търпение, докато това малко неестествено, чувство отmine. Но както и да е, ще поговорим за това, когато се срещнем.“

Помощникът повдигна очи, за да види какво впечатление е направило писмото на началника му, но Стреси бе забил поглед в масата и нервно барабанеше с пръсти.

— По-късно в техните писма не се споменава нищо по този въпрос — продължи помощникът. — Изглежда, че както е предполагал граф Топиа, това болезнено чувство у брата към сестрата е отминало. Но година по-късно, в едно друго писмо, когато Дорунтина вече става на възраст за задомиране, старата госпожа се оплаква на графа, че Костандин ревнува сестра си от всеки, който поиска ръката ѝ. Тази негова ревност станала причина да отпратят неколцина сватове — пише майката.

— Ами тя? — прекъсна го Стреси. — Дорунтина?

— Няма нито дума за нейното отношение към Костандин.

— И после?

— По-късно, когато старата госпожа съобщава на графа за сватовете от далечната страна, които са поискали Дорунтина, между другото му пише, че тя, както и повечето от синовете ѝ, доста се двоумят поради твърде далечното разстояние и че за учудване на всички единствено Костандин посрещнал много възторжено това сватосване. В писмото си с пожелания по повод сватбата на Дорунтина графът пише на старата госпожа, че отношението на Костандин към това далечно задомиране на сестра му съвсем не е учудващо, а напротив, както вече сме разговаряли — пише тон — обяснимо е Костандин да се противопоставя на сватосването с познати хора и да одобрява за съпруг мъж отдалеч, непознат и по възможност чуждестранен, за да бъде

колкото се може по-далеч от очите му. Добре че най-после стана това сватосване — продължава той, — дори и поради тази причина.

Помощникът порови известно време в папката, като търсеше нещо. Стреси бе забил поглед в земята.

Накрая ето и писмото, в което старата госпожа пише на графа за сватбата и между другото за спречкването, което става на нея.

— А, да, спречкването — обади се Стреси като разбуден от дрямка.

— Това, че спречкването не е направило впечатление на останалите или е сметнато за нещо най-обикновено в такива случаи, е станало по простата причина, че хората не са знаели обстоятелствата, за които споменах по-горе, докато Госпожа Майката съвсем правилно си обяснява поведението му. Като пише на графа как Костандин след венчавката в църквата приличал на обезумял и как при изпращането на сватбарите до главния път избухнал младоженеца, който бил до булката, и му казал: „Тя е все още моя, разбираш ли, моя“, Госпожа Майката завършва писмото до стария си приятел, че слава богу, това били последните й тревоги по въпроса, който му бил известен от години. — Помощникът преглътна, уморен от продължителното говорене. — Това е всичко, което може да се разбере от писмата — продължи той. — В няколко от последните й писма, изпратени след нещастieto, старицата говори за самотата си, оплаква се, че е останала сам-сама на света и че съжалява, загдето е задомила дъщеря си толкова далеч. Друго няма. Това е всичко.

Настъпи мълчание. Известно време се чуваше само как пръстите на Стреси барабанят по масата.

— И каква връзка има всичко това с нашия случай? Помощникът повдигна очи.

— Как да няма връзка — отвърна той. — Има, дори много тясна.

Стреси продължаваше да го гледа въпросително.

— Смятам, ще се съгласите с мене, че влечението на Костандин към кръвосмешение е неопровержимо.

— Не съм изненадан — рече Стреси, — това са неща, които се случват.

— Вярвам, че също така ще се съгласите и с изводите ми, че настояванията на Костандин да бъде задомена сестрата колкото се може по-надалеч показват неговата вътрешна борба да превъзмогне болезненото си чувство към нея. От една страна — съпруг, колкото се може по-далеч от очите му, а от друга колкото се може по-далеч от възможността за кръвосмешение.

— Ясно — обади се Стреси, — продължавай.

— Спречкването говори за последното му терзание, приживе.

— Приживе ли? — прекъсна го Стреси.

— Да — отвърна помощникът и несъзнателно повиши глас. — Защото аз съм убеден, че неудовлетвореното влечение към кръвосмешение е толкова силно чувство, че дори и смъртта не може да го заличи.

— Хъм! — възкликна Стреси.

— Това неудовлетворено влечение е нещо нетленно — продължи помощникът. — С далечното задомяване на сестра си Костандин е смятал, че ще се избави от него, но по-късно се вижда, че не само разстоянието, а дори и смъртта не може да го спаси.

— Продължавай — каза Стреси студено.

Помощникът се поколеба за миг. Озарените му от някаква вътрешна светлина очи настойчиво гледаха Стреси, сякаш искаха предварително разрешение за онова, което щеше да каже.

— Продължавай — повтори Стреси.

Помощникът все още се колебаеше.

— Да не би да искаш да кажеш, че чувството на неудовлетворено кръвосмешение е вдигнало мъртвия от гроба? — попита Стреси с леденостуден тон.

— Именно — само дето не извика другият. — Тяхното злокобно пътуване не е нищо друго, освен едно сватбено пътешествие.

— Стига! — извика Стреси. — Ти си полудял.

— Знаех, че няма да се съгласите с мене, но въпреки това моля да не ме обиждате.

— Ти съвсем си се побъркал — каза Стреси.

— Не съм се побъркал, господин началник. Вие сте висшестоящ и имате право да ме корите, да ме уволните от работа, дори да ме арестувате, но не и да ме обиждате. Аз... аз...

— Какво ти... ти...

— Аз съм убеден, че цялата тази история, дето си блъскаме главите да я разнищим, не е нищо друго, освен най-обикновен случай на кръвосмешение, защото иначе не могат да се обяснят постъпките на Костандин, а това, че настоявал да омъжи сестра си надалеч, понеже имал злокобни предчувствия и по този начин смятал, че ще я спаси от ударите на злото, извинете ме, е просто глупост. Костандин наистина е имал лоши предчувствия, но тези предчувствия се отнасят до самия него, това са опасенията му от кръвосмешението и той е искал да отстрани възможността, а не да избави сестра си от бог знае какво нещастие...

Помощникът говореше припряно, без да успее да си поеме дъх, сякаш се страхуваше, че няма да му дадат възможност да довърши.

— Но както вече казах, от кръвосмешението не може да го избави нито разстоянието, нито дори и смъртта. И така през една задушна нощ той се вдига от гроба, за да осъществи онова, за което е мечтал цял живот... Моля ви, не ме прекъсвайте, оставете ме да се изкажа... И се вдига той през онази топла октомврийска нощ, надгробният камък му става кон, възсяда го и тръгва да изпълни голямата мечта на своя живот... И така се сбъдва това злокобно сватбено пътуване, от странноприемница на странноприемница, както казахте вие, но не с живия, а с мъртвеца. Именно това открива ужасената майка, преди да отвори портата. Тя наистина вижда Дорунтина да се целува с някого в полумрака, но това не е любовник-прелъстител, както вие смятате, а мъртвият брат... Онова, от което старата госпожа се е страхувала цял живот, се е сбъднало. Това е ужасната истина, която майката разкрива, и тя я отвежда в гроба...

— Побъркан — рече Стреси, но този път съвсем тихо, сякаш повече на себе си. — Забранявам ти да говориш повече — продължи той спокойно.

Помощникът отвори уста, но Стреси изведнъж се изправи и като го приближи, извика в лицето му:

— Забранявам ти да говориш, разбра ли? Иначе още сега ще те арестувам, ясно ли е?

Помощникът не успя да довърши.

— Това, което имах да кажа, аз го казах — отвърна, като едва си поемаше дъх — сега ще ви убедя.

— Ти си болен. Ти си болен, нещастнико.

Стреси не сваляше очи от бледото, изпито от безсъние лице на помощника си и изведнъж му дожаля за него.

— Вината е моя, че те натоварих с този архив. Всичкото това четене за един непривикнал човек...

Помощникът го гледаше като в треска.

— Сега върви — каза Стреси с мек глас. — Почини си. Ти имаш нужда от спокойствие, чуваш ли? Казал си, каквото си казал, между нас ще си остане. Обещавам ти да го забравя, но при условие че и ти ще направиш същото, разбра ли? Върви сега.

Помощникът стана и излезе. Стреси проследи известно време с очи неговата поклащаща се походка с някаква застинала усмивка на лицето.

На всяка цена трябва да се намери онзи никаквец — си каза Стреси. Архиепископът беше прав. Час по-скоро трябва да се сложи край на тази история, иначе може да се случат нежелателни неща.

Стреси започна да се разхожда нагоре-надолу из стаята. Трябваше да се засили контролът във всяко кътче на страната, да се раздвижат всички служби, като изоставят всякаква друга работа и се заловят само с издирването. Няма да оставя камък върху камък, докато не се разгадае загадката. Трябва да го открия час по-скоро, иначе тази история всички ни ще подлуди — си каза той.

Независимо от усилията на Стреси и подчинените му, както и на служителите на църквата, които всеки ден разясняваха на вярващите, че Дорунтина е доведена от прелъстител, броят на хората, които вярваха в това, бе твърде малък в сравнение с онези, които бяха убедени, че я е довел мъртвият.

Стреси сам се залови да проучи списъка на лицата, които от края на септември до 11 октомври бяха отсъствували от селището. От време на време в съзнанието му се промъкваше мисълта, че може би Дорунтина е доведена от някой от другарите на Костандин, за да изпълнят дадената от него клетва, но той начаса я отхвърляше като невероятна. Дори когато му изготвиха пълния списък на отсъстващите и в него откри четирима от най-близките и предани другари на Костандин, и това не можа да го убеди. Не беше ли отсъствувал и той по служба именно през тези дни? Освен това другарите на Костандин имаха неопровержими доказателства — и четиримата по това време бяха участвували в Големите игри, които всяка година се провеждат в Северното княжество на Арбърия, като двама от тях показаха дори и наградите си.

Междувременно наближаваха четиридесет дни от смъртта на майката и дъщерята и оплаквачките сигурно щяха отново да занареждат покъртителната балада без каквито и да било изменения. Той добре познаваше твърдоглавието на тези издръжливи старици. На деветините, въпреки заръките, които им изпрати, те не промениха нищо в оплакванията си, както стана и на следващите помени. Ще погратчат още някой и друг ден тия врани, след това ще млъкнат — бе казал свещеникът, но Стреси не беше много убеден.

Един ден Стреси ги видя да се отправят една подир друга към запустялата къща за обичайния помен. Той се спря наред пътя, висок, загърнат в черната си пелерина, на чиято яка бе извезан бял еленов рог — емблемата на княжески служител, а те целите в черно, с предварително нажалени за предстоящото оплакване лица, минаха съвсем безразлични край него. Стори му се, че го познаха, защото прочете в очите им лека ирония към рушителя на легендата. Струваше му се, че като ги види, мисълта, че бе влязъл в двубой с оплаквачките, ще го разсмее, но за учудване не изпита нищо такова, а напротив, след като минаха край него, почувствува как го побиват студени тръпки.

От друга страна, за всеобщо учудване, архиепископът продължаваше да стои в манастира „Трите кръста“, но това вече не дразнеше Стреси. Погълнат изцяло от издирването на странствуващия похитител, той бе забравил всичко останало. Вестите, които идваха от странноприемниците, все още не даваха нищо определено. Бяха арестувани трима-четирима души, но по-късно поради липса на доказателства ги освободиха. Очакваха се вести от съседните графства и княжества, особено от северните краища, откъдето минаваше пътят за Бохемия. От време на време у Стреси се

промъкваша нови съмнения и предположения около случката, но той веднага ги отхвърляше.

Към средата на ноември падна първият сняг, който за разлика от снеговете през късната есен не се стопи, а покри с белота цялата земя. Един следобед, когато се прибираще вкъщи, Стреси несъзнателно отби коня и тръгна по пътя, който водеше към църквата. Слезе пред вратите на гробището и като закрачи по още неутъпкания сняг, влезе вътре. Нямаше никой. Стърчащите над снега кръстове изглеждаха още потъмни. Няколко черни птици кръжаха в другия край на гробището. Стреси повървя известно време, докато най-сетне му се стори, че е намерил гробовете на Вранаите. Наведе се, прочете един от надписите и видя, че не бе сгрешил. Снегът наоколо белееше, недокоснат от човешки крак. Иконите изглеждаха като замръзнали. Защо дойдох тук — помисли си Стреси и въздъхна. Изведнъж почувствува как вечният покой на гробището завладява и него, а наред с това усети и някаква необикновена яснота в мислите си. Очите му се заслепяваха от блясъка на снега, но той не отвърщаше поглед от него, сякаш се страхуваше да не загуби яснотата на мислите си. И изведнъж в съзнанието му изплува историята на Дорунтина, която му се стори безпределно проста и ясна. Под снега лежеше къс земя, в която бяха погребани толкова много хора, които също са се обичали едни-други и са си обещавали винаги да бъдат близко. Така и те двамата — Костандин и Дорунтина — са били измъчвани от продължителната раздяла, далечното разстояние, изгарящия копнеж и непоносимата самота (беше една такава самота...). Стремили са се един към друг, за да се съберат живи или мъртви, в живота или смъртта, или в някакъв свят между смъртта и живота. Мъчили са се да сломят законите, които сковават живите същества, за да не се връщат никога от смъртта към живота, стремили са се да надвият неумолимите закони на смъртта, да постигнат невъзможното и отново да се съберат. За миг им се е сторило, че са го постигнали, както се случва в сънищата, когато вярваш; че до теб е любимият мъртъв човек, а това е само една временна илюзия (не можех да го прегърна, нещо ме възпираше) и смутени, те се бяха разделили сред мрака — живият бе тръгнал към дома, мъртвият към гроба. (Ти върви напред, аз имам малко работа в църквата.) И макар това да бе невъзможна и Стреси никога да не би повярвал във вдигането на мъртвия от гроба, въпреки всичко то се бе случило. Край пътя се появил братът на кон и казал на сестра си: „Тръгвай с мене.“ Няма никакво значение какво е мислила тя или какво са мислили другите, тъй като в края на краищата това е една история, която малко или много се е случвала с всекиго в която и да било страна и във всички времена. Защото живият винаги е имал някого, за когото копнее да дойде отдалеч, да се завърне от задгробния живот, да постоят малко заедно, после да пътуват на един и същи кон, тъй като всеки на този свят тъгува по някого, който не е между живите, и си казва наум: „Само веднъж да дойде, ох, да дойде само веднъж да го прегърна“ (но нещо ме възпираше да го прегърна). За съжаление това никога не може да стане и докато свят светува, няма да де случи и това е най-голямата горест на хората, която винаги като мъгла ще забулва земята, докато тя угасне...

Ето това е всичко — въздъхна Стреси. Останалото — предположенията, издирванията, изводите, не са нищо друго освен дребни, жалки и безсмислени лутания. Той искаше да остане още малко във волните простори на мисълта, но чувствуваше как примката на ежедневието все повече се затяга около врата му и настойчиво го тегли надолу, за да слезе колкото се може по-скоро от своя полет над земята. И той побърза да се махне оттук, преди да се е строполил в снега. Все още зашеметен като някакъв сомнамбул, той приближи коня, възседна го и се отдалечи в галоп.

Беше влажен следобед с неспиращ ситен дъжд, един от онези следобеди, в които ти се струва, че е изключено да се случи нещо необикновено, и Стреси дремеше облечен (какво друго можеше да се прави в подобен ден), когато почувствува как съпругата му го докосва леко по рамото.

— Стреси, търсят те.

Той веднага се размърда.

— Какво има? Май съм заспал?

— Търсят те — повтори жена му. — Помощникът ти с някакъв човек.

— Така ли? Кажи им, че слизам.

Помощникът с някакъв непознат, и двамата измокрени до кости, чакаха под стряхата на портата.

— Заловиха онзи, който е довел Дорунтина — каза помощникът, щом началникът му се появи.

За миг Стреси остана със зяпнала уста.

— Не е възможно!

Помощникът погледна учуден смутеното му лице, което не изразяваше никаква радост, като че ли не бе работил седмици наред, за да дочака този ден.

— Най-после е заловен — повтори той, сякаш се съмняваше, че може би другият не е разбрал за какво става дума.

Стреси продължаваше да ги гледа в недоумение. Всъщност той съвсем ясно бе разбрал думите, но не можеше да проумее дали тази вест го радваше, или не.

— Но как? — попита. — Как така изведнъж?

— Изведнъж ли? — учуди се помощникът.

— Искях да кажа, това, което изглеждаше толкова невероятно... Какви ги дрънкам и аз — си каза наум и разбра, че наистина бе объркан. Изглежда, наред с усилията да открие предполагаемия прелъстител, у него се таеше и желанието този човек никога да не се намери. Едва сега Стреси забеляза непознатия и без да разбере защо, се обърна към него:

— Но как е заловен? Къде?

— Сега ще го доведат — отвърна помощникът. — Привечер ще бъде тук. Това е куриерът, който донесе съобщението заедно с един доклад.

Непознатият пхна ръка в подплатата на кожата си, за да извади плика.

— Заловен е в съседното графство в една странноприемница, наречена „Двамата Робертовци“ — каза помощникът.

— Аха.

— Ето и док... докладът — рече непознатият, който заекваше.

Стреси с рязко движение пое плика. Постепенно смесеното чувство на разочарование и съжаление, което го завладя от това, че се слагаше край на загадката, бе изместено от първите признаци на съдържана радост. Отвори писмото и като го обърна натам, откъдето падаше дневната светлина, зачете редовете, изпълнени с почерк, който напомняше куп небрежно изсипани игли.

„Изпращаме Ви доклад за залавянето на мерзавеца, когото подозираме, че е измамил и довел Дорунтина Вранай. Сведенията са извлечени от данните за споменатия негодник, изпратени от Вас до нашите власти, които са го заловили на своя територия.

Негодникът е заловен на 14 ноември на главния път в странноприемницата «Двамата Робертовци». Всъщност той е отведен там болен един ден преди това от двама селяни, които са го намерили проснат край пътя да бълнува несвързано в треска. Съмнителният му вид и особено несвързаните му думи веднага събудили подозрение у

стопанина на странноприемницата и отседналите в нея хора. Разпокъсаните му думи били приблизително следните: «Няма защо да бързаме толкова. Какво ще кажем на майка ти ли? Дръж се здраво, не мога по-бързо, тъмно е, разбираш ли ме, нищо не виждам. Ако те попита кой те доведе, така ще й кажеш. Не се страхувай, нито един от братята ти не е между живите.»

Стопанинът на странноприемницата съобщил на местните власти и те, след като изслушали него и останалите свидетели, решили да арестуват скитника и незабавно да ви го изпратят. По нареждане на висшестоящите органи веднага ви го препращам. Сметнах за необходимо да ви изпратя и тези сведения по бърз куриер, който при нужда можете да използвате при разпита на арестувания.

С поздрав: Станиш — капитан на пограничната област.“

Стреси вдигна глава от доклада и известно време гледа помощника си, след това куриера. Значи беше точно така, както предвиждаше — бягство с един скитник-прелъстител. Подробностите щеше да научи съвсем скоро от устата на арестувания.

— Кога ще пристигнат? — попита той, като се обърна към куриера.

— След два часа, най-много... много три.

Едва сега Стреси забеляза изцапаните му до коленете с кал ботуши. Той пое дълбоко въздух. Мислите му преди три дни сред снега на гробището изведнъж му се сториха безкрайно далечни.

— Почакайте ме да се облека — каза той.

Влезе вътре и докато намяташе дългата си пелерина, се обърна към съпругата си:

— Заловили са онзи, който е довел Дорунтина.

— Наистина ли? — възкликна тя, без да успее да види лицето на мъжа си, тъй като краят на пелерината му като голямо черно крило на птица се раздвижи със замах и попречи на погледите им да се срещнат.

Тя отиде до портата веднага след излизането им и известно време ги проследи с очи сред дъжда — Стреси напред, следван от другите двама.

Повече от два часа вече чакаха пристигането на колата, която щеше да докара арестувания. Дъските по пода жално скърцаха под ботушите на Стреси, който по стар навик се разхождаше нагоре-надолу из стаята, от масата до прозореца и обратно. Помощникът му не се осмеляваше да наруши мълчанието, а куриерът, отпуснат на дървения стол, хъркаше. От мокрите му дрехи лъхаше мирис на влага.

Стреси се разхождаше из стаята, спираше пред прозореца и като гледаше ширналото се поле, откъдето очакваше да се появи колата, чувствуваше как полека-лека мислите му се притъпяват. Валеше същият ситен, монотонен дъжд още от сутринта и при такова еднообразие човек трудно би повярвал, че може да пристигне някой от която и да било посока.

Стреси докосна грубата хартия на писмото, сякаш да се увери, че човекът, когото чакаше, наистина ще дойде. „Не мога по-бързо, тъмно е, разбираш ли ме... — повтори наум той откъслечните думи. — Не се страхувай, нито един от братята ти не е между живите.“

Той ще да е — си каза Стреси. Няма никакво съмнение. И то точно такъв, какъвто си го представяше. После отново си спомни за онзи миг сред снега на гробището, когато всичко това му се бе сторило лъжа. Но ето, че не беше така — продължи наум той, без да откъсва поглед от студения хоризонт. Полето се простираше необхватно под сивия дъжд и дори по него снегът се бе стопил или се бе отдръпнал далеч, без да остави следа, сякаш за да улесни забравата на всичко, което Стреси бе мислил през оня ден.

Мракът се съгъстваше. От двете страни на пътя рядко се виждаха хора, които с положителност също чакаха да пристигне колата. Изглежда, вестта вече бе успяла да се разнесе.

Куриерът простена насън в своя ъгъл. Според думите му вече трябваше да са тук — помисли си Стреси. Очите на помощника изглеждаха навлажнени. Повече не бе споменавал за склонността на Костандин към кръвосмешение. Сигурно сега се срамуваше.

Куриерът изпъшка още веднъж и отвори очи. Гледаше сънливо учуден.

— Какво става? — попита той. — Пристигнаха ли? Никой не му отговори. Стреси може би за стотен път застана пред прозореца. Полето бе толкова тъмно, че трудно можеше да се различи нещо. И наистина, когато след известно време колата се зададе, той откри това най-напред по далечния шум от гласове, а после по тропота на колелетата.

— Слава богу, най-сетне пристигнаха — обади се помощникът и побутна куриера по рамото.

Стреси се спусна по стълбите. Помощникът му и куриерът го последваха. Когато приближиха портата, колата вече се виждаше. Неколцина вървяха подире ѝ в тъмното. След тях, разбира се, идеха и други. Най-сетне колата спря и от нея слезе човек с униформа на княжески служител.

— Кой от вас е капитан Стреси? — попита той.

— Аз.

— Вярвам, че знаете за...

— Да — прекъсна го Стреси, — зная всичко.

Униформеният като че ли искаше да добави още нещо, но се обърна към колата, надникна през прозорчето и каза няколко думи на онези, които бяха вътре.

— Я дайте светлина — обади се някой.

Вратичката на закритата кола се отвори и от нея отначало се показаха два крака в ботуши, след това други два, целите изцапани в кал. Когато се подадоха и телата на пътниците, видяха, че този с окаляните крака бе вързан.

— Ето го, ето го — зашушукаха наоколо хората, които вече бяха успели да се струпат.

Под трепкащата светлина на фенера можа да се види само част от лицето на завързания, което, кой знае защо, също бе изцапано с кал. Двама, от хората на Стреси поеха мъжа от придружаващите го, като го хванаха за раменете. Арестуваният не оказва никаква съпротива.

— Откарайте го в избата — нареди Стреси сдържано. — А вие какво ще правите? — обърна се той към униформения, който, както изглеждаше, оглавяваше малката група.

— Незабавно трябва да се връщаме.

— Ти ще тръгнеш ли с тях? — попита Стреси куриера.

— Да, господин капитан.

Стреси остана, докато колата потегли, след това се обърна, за да влезе в сградата. В последния миг се спря пред вратата. Сред полумрака се чувствуваше присъствието на хората. Отдалеч се зачу как някой тичаше насам.

— Няма какво да чакате повече — обърна се с мек глас Стреси. — По-добре идете да си легнете. Наша задача е да бодърствуваме, а на вас за какво ви е.

От полумрака не последва никакъв отговор. Светлината на фенера се плъзна за миг плахо по лицата, които се сториха на Стреси пребледнели и измъчени, след което ги обгърна мрак.

— Лека нощ — каза Стреси и влезе вътре, като тръгна след помощника, който му светеше с фенера, за да слезе в избата. Миризмата на влага стегна гърлото му. Изведнъж почувствува, че е твърде развълнуван.

Помощникът бутна желязната врата на избата и се отдръпна, за да влезе пръв Стреси. Арестуваният се бе отпуснал върху купчината слама, подпрял глава на белезниците. Когато усети присъствието му, повдигна глава. Стреси заоглежда лицето му, което, въпреки че бе изцапано с кал и имаше синини от удари, беше красиво. Несъзнателно той спря поглед на устните му, изприщени в единия край от треската и така необикновено чужди на белезниците, стражите и заповедите, което по-ясно от всичко говореше на Стреси, че пред него стои човекът, който бе имал любов с Дорунтина.

— Какъв си ти? — попита Стреси с леденостуден глас.

Очите на арестувания гледаха в краката на капитана. И те като устните му бяха съвсем безразлични към всичко наоколо. Точно очи на прелъстител — помисли си Стреси.

— Аз съм странствуващ търговец, господине — отвърна той — Амбулантен продавач на икони. Арестувах ме тежко болен съвсем безпричинно. И ще се оплача.

Говореше завалено, но без грешки албански език. Изглежда, го бе научил за нуждите на своята работа, ако наистина беше продавач на икони.

— Защо те арестуваха?

— Заради някаква жена, която нито познавам, нито изобщо съм виждал. За някаква си Дорунтина. Бил съм пътувал на един кон с нея и съм я довел отдалеч и още какви ли не глупости.

— Наистина пътувал ли си с някаква жена или да бъда по-точен, да си довеждал някаква жена отдалеч? — попита Стреси.

— Не съм, господин началник. Поне от няколко години насам не съм пътувал с никаква жена.

— А преди един месец?

— Не, изобщо.

— Помисли си добре — каза Стреси.

— Няма какво да мисля — отвърна с ясен глас завързаният. — Много съжалявам, че и вие се присъединявате към останалите, господин началник. Аз съм почтен човек. Арестувах ме, когато умирах, проснат край пътя. Това е нечовешко. Да дойдеш на себе си след тежка болест и вместо да намериш помощ и грижи, да се озовеш в белезници. Това е просто безумие!

— Аз не съм луд — отвърна Стреси — и вярвам, че ще ти се отдаде възможност да се убедиш в това.

— Но всичко, което вършите, е безумие — продължи вързаният със същия висок глас. — Поне да имаше някакво съществено обвинение, да кажете например, че съм ограбил или убил някого. Вие ме обвинявате, че съм пътувал с някаква жена на кон, като че ли това е престъпление. Съжалявам, че не го потвърдих още в самото начало, че всички да останат доволни. Наистина да бях казал, че съм пътувал с една жена на кон. И какво после? Има ли нещо лошо в това? Но аз съм честен човек и не го направих, защото не съм научен да лъжа. Аз ще се оплача за това, където трябва. Дори и на вашия княз. Ако се наложи, и още по-горе, чак в Константинопол.

Стреси го погледна изпитателно. Вързаният издържа погледа му.

— Въпреки всичко аз ще повторя същите въпроси, макар да ти се струват безсмислени — каза Стреси. — И това ще е за последен път, затова добре размисли, преди да отговориш. Да си довеждал млада жена на име Дорунтина Вранай от Бохемия или някое друго далечно място дотук?

— Не съм — отговори категорично арестуваният.

Тогава тежко ти — каза Стреси, без да го погледне. — Започнете мъченията — обърна се той към другите.

Вързаният изблеци очи ужасен. Отвори уста нещо да каже или да извика, но Стреси излезе като фурия от избата. Като изкачваше стълбите подир един от стражите, който осветяваше с фенера пътя му, той ускори крачки, за да не чува виковете на арестувания.

Както вървеше, му се стори да чува гласове, но после разбра, че беше кучешки лай, който постепенно стихваше и идеше все по-отдалеч. Нощта ще бъде мъглива — помисли си Стреси, — иначе нямаше как да се обясни този мрак. Човек може да ти бръкне в очите. Отново му се причуха гласове. Дори и приглушени стъпки. Той се спря и извърна глава. В далечината различи трепкащата светлина на фенер, но не можа да определи разстоянието. Някаква фигура се поклащаше сред бледата светлина. Стреси зачака на място. Фенерът, разбудил със светлината си локвите, беше още далеч, когато той чу някой да вика. Сложи ръка на ухото си, за да различи думите, но нищо не можа да разбере. Беше нещо като „аха“ или „охо“. Най-сетне, когато човекът с фенера приближи, Стреси попита:

— Какво има?

— Призна си — извика запъхтян другият. — Призна си.

Признал си е — повтори наум Стреси. Значи тази била думата, която преди малко му се стори като „аха“ или „охо“.

Капитанът изчака служителя да дойде до него. Видя, че едва си поемаше дъх.

— Призна си, слава богу — каза онзи, като размаха фенера, сякаш да потвърди думите. — Щом видя инструментите за изтезание, веднага си призна.

Стреси го гледаше в недоумение.

— Ще се върнете ли да ви придружа с фенера? — попита служителят. — Ще го разпитате ли?

Стреси не отговори. Всъщност според правилата трябваше веднага след признанието да разпита арестувания, докато е още отпаднал, за да не му даде възможност да се съвземе. Освен това нощта беше и най-подходящото време за подобна работа.

Човекът с фенера чакаше на две крачки от него. Чуваше се ускореното му дишане.

Не трябва да го оставям да се окопити — помисли си Стреси. Естествено, че не трябва да му се дава ни час, ни миг да се съвземе. Да не се оставя скитникът да дойде на себе си... Така е — си каза, — така го изисква редът, но за мене, как е по-добре за мене? Аз нямам ли нужда да се съвзема? И изведнъж разбра, че ако започне да го разпитва, може би по-мъчително щеше да бъде за него, отколкото за арестувания.

— Не — отвърна той. — Тази нощ няма да го разпитвам. Имам нужда от почивка — и обърна гръб на човека с фенера.

На следващата сутрин, когато Стреси, придружен от помощника си, слезе в избата, по лицето на задържания се четеше някаква виновна усмивка.

— Наистина щеше да е по-добре, ако си бях признал още в началото — каза той, без да дочака Стреси да му зададе някакъв въпрос. — И може би така трябваше да постъпя, защото в края на краищата нищо лошо не съм направил и никой до ден днешен не е осъждан за това, че е пътувал или е сновал нагоре-надолу с някаква жена. Та може би трябваше да кажа истината още в самото начало и сигурно щях да си спестя всичките тези неприятности и сега нямаше да съм в тази дупка, а у дома, където ме очакват. Но така се случи, че несъзнателно се оплетох в тези лъжи, от които вече не

мога да се измъкна. Както обикновено става, след като човек е казал някоя дребна, безобидна лъжа, вместо овреме да си признае и да се отдръпне, той притуря към нея други лъжи и така затъва още повече. Й аз си помислих, че мога да се отърва от тази глупава история, като прибавя някоя и друга измислица, с които да се отърва от първата лъжа, но стана така, че затънах още по-дълбоко в нея. Изглежда, вина за тези неприятности, дето сам си навлякох, има и големият шум, който се вдигна около пътуването на тази млада жена. Та аз сигурно бих разказал още в началото това, което се случи, защото в края на краищата, както вече ви казах, не съм извършил никакво престъпление, ако пристигането на младата жена, която доведох, не вдигна, за мое учудване, толкова голям шум и не обърка така всичко, че аз се почувствувах като онова дете, сторило пакост, която възрастните смятат за нещо ужасно. Та през онази сутрин (по-късно ще ви разкажа подробно всичко), когато разбрах, че пристигането на младата жена представлява нещо твърде, твърде... не зная как да го нарека, твърде потресаващо и още повече че всички до един само питаха като в треска: „С кого е дошла?“ „Кой я доведе“?, инстинктът за самосъхранение ми подсказа, че трябва да се отдръпна час по-скоро, да изчезна безследно и да се измъкна от тази история, в която съвсем случайно се заплетох, И се помъчих така да направя. Но както и да е. По-добре да ви разкажа как започна тази история. Надявам се, че ви интересува всичко отначало докрай, така ли е, господин началник?

Стреси стоеше като вцепенен зад грубата дървена маса.

— Слушам те — каза накрая. — Разкажи всичко, което смяташ за необходимо.

Задържаният сякаш малко се поуспокои от безразличието, с което Стреси го слушаше.

— Аз не зная, за пръв път съм на разпит, но доколкото съм чувал, в такива случаи се задават въпроси, след което следват отговорите, или не е така? Докато вие...

— Говори сам — прекъсна го Стреси. — Аз те слушам.

Арестуваният се раздвижи върху купчината слама.

— Пречат ли ти белезниците? Искаш ли да ги свалим?

— Да, ако е възможно.

Стреси направи знак на помощника си да ги свали.

— Благодаря ви.

След като освободиха ръцете му, той сякаш загуби, увереността си, повдигна още веднъж очи с последна надежда, че Стреси ще му зададе някакъв въпрос, но като видя, че напразно се надява, започна да говори с тих и без предишната оживеност глас.

— Както ви казах и вчера, аз съм амбулантен продавач на икони и именно работата ми даде възможност да се запозная с младата жена, за която става дума. Аз съм от Малта, но по-голяма част от годината прекарвам по пътищата на Балканите и някои страни в Европа, като продавам икони. Ако кажа нещо излишно, моля да ме прекъснете, защото, както споменах, за пръв път съм на разпит и не зная какво трябва да говоря. Занимавам се с продажба на икони, а на вас сигурно ви е известно колко благосклонни са жените към тези покупки. Така един ден се запознах и с нея, с Дорунтина. Каза ми, че не е от Бохемия, а чак от Арбърия, но тук била омъжена. Когато й споменах, че преди известно време съм минал през Арбърия, тя само дето не изгуби съзнание от вълнение. Ти си първият човек, когото срещам — ми каза, — който идва оттам. Попита ме какво става нататък, дали не се е случило нещо, че никой не идва от близките й да я види. Бях чул за някаква война и за чумата, с една дума лоши новини, но след като й го казах, за да я успокоя, добавих, че това е било отдавна, почти преди три години. При тези думи тя простена: и аз, кажи-речи, оттогава нямам никакви вести от нашите. Нещо се е случило. И така разтревожена както беше, сред хълцания и сълзи, ми разказа как я задомили преди три години в Бохемия, как майка й и братята й не

искали да я омъжат толкова надалеч, но единият от тях, Костандин, се наложил и обещал на майка си, дал ѝ _беса_, както наричат напоследък албанците дадената клетва, дума, която не знаех и за пръв път я чух от нея, та дал _беса_, че ще доведе сестра си, колкото пъти майката поиска. Но минали седмици, месеци, след това години и никой не дошъл от дома ѝ да я види, дори и Костандин, който се заклел. Мъката ѝ станала непоносима, тъй като я потискала и самотата сред чуждите хора, а ведно с мъката и самотата от време на време я глождели и съмнения да не би да се е случило някакво нещастие с близките ѝ. И когато чу от мене за войната и чумата, беше сигурна, че нещо лошо ги е сполетяло и че предчувствията ѝ не са я излъгали. Тогава ми каза, че искала да отиде в Арбърия, но не знаела как да постъпи със съпруга си, който въпреки че ѝ обещал да я заведе, след като братята ѝ не се сещали да дойдат, погълнат от работа, все не намирал време за едно толкова далечно пътуване.

Като я слушах да говори, красива каквато бе и още по-хубава от сълзите, у мене изведнъж се породил желанието да я имам и подтикван от него, без да му мисля много, ѝ казах, че ако иска, мога да я отведа в родния ѝ дом. И понеже дългите пътувания бяха нещо най-обикновено в моя живот, аз ѝ го казах така непринудено, както може да се каже на някого да го отведеш до съседния град, но на нея идеята ми ѝ се видя неосъществима. Беше естествено отначало това да ѝ се стори съвсем неприемливо, но онази разпаленост, с която се противопоставяше на предложението, породил у мене надеждата, че по-късно тя ще склони, тъй като ми се струваше, че го прави не за да убеди мене, а по-скоро себе си, че това е безумие. И колкото по-често повтаряше „ти си луд, а аз два пъти по-луда, че те слушам“, толкова повече се разгаряше у мен желанието и растеше надеждата, че накрая тя ще се съгласи. На следващия ден, бледа като платно, навярно след прекарана безсънна нощ, тя ме попита с отпаднал глас, ако реши да тръгне с мене, как да обясни това на съпруга си. Тогава аз си рекох: победих. Бях убеден, че главното е веднъж да тръгнем сами из Европа; после да става каквото ще. Всичко останало ми се струваше без значение. Казах ѝ да тръгне без негово съгласие, тъй като той си го заслужава. В края на краищата нали самата тя сподели с мене, че ѝ обещавал да я заведе при близките ѝ, но работата все го възпирала. Защо и тя да не замине, без да му се обади. Но как, как? — питаше тя в недоумение. — Как ще се оправдавам после пред него? Да тръгна сама с един непознат — и се изчерви. Разбира се, в никакъв случай няма да му кажеш, че си тръгнала с непознат човек, да пази бог — отвърнах аз. Но тогава как? — попита тя. — Помислил съм и за това. Ще му оставиш една бележка, че е дошъл брат ти и незабавно сте тръгнали, тъй като у вас се е случило нещастие. Какво нещастие? — прекъсна ме тя. — Ти нещо знаеш, чуждестранец, но го криеш от мене. Ах, сигурно брат ми не е жив, иначе щеше да дойде да ме види.

Изминаха още два дни на колебание. Страхувах се, че ще се набия в очи и се стараех да се срещаме колкото се може по-скришом. Желанието ми да тръгна с нея стана неудържимо. И накрая тя се съгласи. Беше късен следобед, а времето съвсем мрачно, когато тя тичешком дойде на кръстопътя, където ѝ бях казал, че ще я чакам, качи се на коня зад мене и без да разменим нито дума, тръгнахме. Пътувахме дълго, докато сметнах, че сме достатъчно далече, за да заличим всяка следа. Ношувахме в една затънтена странноприемница и на следващия ден, още не съмнало, отново тръгнахме на път. Излишно е да разказвам, че тя непрекъснато беше потисната. Успокоявах я, колкото можех, и продължавахме нататък. Така премина втората нощ в друга, още по-затънтена от първата странноприемница в някаква област, чието име дори и не знаех. Няма да ви разправям подробностите около усилията ми да я склоня да стане моя любовница. Гордостта и особено постоянното ѝ униние я възпирала. Аз използвах всички средства, като се почне от горещите молби, та до заплахите, че ще я оставя сама наред пътя. Най-сетне на четвъртата нощ тя стана моя. За мене това бе

такова опиянение, че на следващата сутрин, напълно зашеметен, не знаех къде сме и накъде отиваме... Ако казвам някои излишни подробности, моля да ме прекъснете. Така прекарахме няколко неповторими дни и нощи. Отсядахме по странноприемниците, където ни завареше нощта, после продължавахме нататък. За да посрещнем разходите, продадохме част от накитите й. На мене ми се искаше това пътуване никога да не завърши, а тя бързаше. Колкото повече приближавахме границите на Арбърия, толкова по-тъжна и потисната ставаше. Какво ли може да се е случило? — питаше се от време на време. Каква ли е била тази война, каква ли е била тази чума? На няколко пъти разпитвахме из странноприемниците, но отговорите бяха доста объркани. Чухме за някакви големи боеве в пределите на Арбърия, но едни казваха, че това било твърде отдавна, други разправяха, че не е имало война, а чума, трети пък твърдяха, че това се е случило не в Арбърия, а в друга страна. Отговорите бяха противоречиви, но колкото повече приближавахме границите на Арбърия, нещата все повече се изясняваха. Мъчех се да науча нещо, докато тя си почиваше в стаята, за да не чуе. Насам вече всички знаеха за войната и за чумата, които бяха пламнали едновременно и покосили мъжката челяд по цяла Арбърия. След като влязохме в северните княжества на страната, започнахме да избягваме главните пътища и странноприемниците, като се мъчехме да пътуваме главно нощем. Бяхме стигнали съседните княжества и тя по никакъв начин не искаше да привличаме вниманието на околните. Вървахме из пущинаците и страничните пътища. Любехме се, когато можехме. Поради лошото време бяхме принудени да се подслоним в една затънтена странноприемница, където аз научих истината за ужасното нещастие, сполетяло семейството й. За съдбата на тази знатна фамилия се говореше навсякъде. Бяха измрели всичките й братя, в това число и Костандин, който й бе дал беса, че ще я доведе. Стопанинът на странноприемницата знаеше всичко от игла до конец. Страхът, че може да я познаят, завладя и мене. Колкото повече приближавахме дома й, толкова повече си блъскахме главите как да обясни тя своето внезапно пристигане. Дорунтина, която смяташе, че братята й са живи, се ужасяваше при мисълта за предстоящата среща, докато на мен, който знаех истината, всичко ми се струваше много просто. Успокоявах се с това, че много по-лесно е да отговаря пред старата си, оглупяла от скръб майка, отколкото пред деветима братя.

Безпокойството й как ще обясни на близките си своето пристигане все повече растеше. Какво ще им отговори, когато я попитат „кой те доведе“? Да каже истината? Да излъже? Но какво?

Тогава се принудих да й кажа част от истината за сполетялото ги нещастие, между другото и това, че брат й Костандин, който й е дал дума, че ще я доведе, също е умрял заедно с неколцина от братята й.

При тази вест тя просто обезумя от мъка, но нито умората от пътя, нито покрусата бяха в състояние да пропъдят страха й как ще обясни внезапното си пристигане. Идеята да оправдае пътуването си с помощта на свръхестествена сила се роди у мене. Мислех и размислих, но не можех да намеря друго разрешение. Накрая се обърнах към нея. Няма какво да правиш, ще използваш същата лъжа, която написа в бележката до съпруга си, ще кажеш, че те е довел брат ти Костандин, друг избор нямаш. Съпруга си излъгах, защото той знаеше, че брат ми е жив — отвърна тя, — а как да кажа същото на нашите, които знаят, че той е умрял? Именно, понеже той вече не е между живите, това е най-лесното — рекох аз. — Ще кажеш, че те е довел брат ти Костандин, а те нека го разбират както искат, нека си мислят, че те е довел неговият дух. В края на краищата нали той ти е дал дума жив или мъртъв да те доведе вкъщи? Всички знаят за неговата беса и ще ти повярват.

На мене работата ми се струваше много проста, тъй като вече знаех, че е жива само майката, но тя, която смяташе, че поне половината ѝ братя са живи, не хранеше почти никаква надежда, че ще ѝ повярват. Волю-неволю бе принудена да се съгласи с мене. Друг изход не виждаше. А нямаше и време да се измисли нещо по-убедително, защото бяхме толкова объркани, че нищо не ни идваше наум.

Накрая дойде и нощта срещу 11 октомври, ако не се лъжа, когато, придвижвайки се незабелязано като призрци, наближихме къщата. Няма да се спирам на вълнението ѝ, което надхвърляше всякаква граница. Беше след полунощ. Така, както се бяхме разбрали, аз останах малко встрани, скрит в полумрака, а тя се запъти към дома. Видях, че не е в състояние да върви. Тогава се принудих да я настигна, хванах я под ръка и я заведох до портата, на която тя с разтреперана ръка почука или да бъде по-точен, само я сложи върху желязната дръжка, а всъщност аз почуках с нейната леденостудена ръка. Искях начаса да се отдръпна, но тя беше толкова объркана, че не пускаше ръката ми. Погалих за последен път косите ѝ, за да я успокоя, но в този миг вътрешната врата изскърца и, слава богу, тя не само пусна ръката ми, но и ме блъсна като обезумяла. Чух гласа на старата отвътре: „Кой е?“ След това отговора: „Отвори, майко, аз съм, Дорунтина“ и отново гласа на старата. Вече се отдалечавах и не можах да разбера следващите думи, тъй като те ставаха все по-сподавени и придружени от хълцания.

Стигнах до главния път, където бях оставил коня, възседнах го и продължих нататък, за да намеря някое по-закътано място, където да прекарам нощта. Бяхме се разбрали да се срещнем тайно след два дни, но още в същия миг се убедих, че това няма да стане. На сутринта и през следващите дни, когато тук-таме чувах за суматохата, която бе предизвикало нейното пристигане, не само се уверих, че повече няма да я видя, но разбрах, че час по-скоро трябва да се махна оттук. Междувременно научих за разпратената от вас заповед и все повече се убеждавах, че с довеждането на тази жена аз съм извършил някакво кощунство, което, макар че изобщо не му отдавах значение, можеше да ми струва скъпо. Искях да изчезна час по-скоро, но нямаше начин. Заповедта бе стигнала до всички странноприемници и гранични места и веднага щяха да ме заловят. Отначало мислех сам да се предам, като си призная, че съм довел тази жена и че ако с това съм извършил нещо лошо, то не съм го сторил умишлено. След това промених решението си. Какво ми трябва — си рекох. — С малко повече усилие може да се измъкна и да се избавя от тази заплетена история. Предчувствувах, че неповторимите дни, прекарани с младата жена, ще се превърнат за мене в отрова. Започнах предпазливо да се промъквам, като избягвах главните пътища и странноприемниците и пътувах предимно нощем. Смятах, че веднъж като мина границата на вашето княжество, ще бъда извън всякаква опасност. Не знаех, че заповедта за моето залавяне е разпратена и в съседните княжества и графства. И именно това ме погуби. Простудих се, като преминавах някаква проклета река, Зла вода, струва ми се, така я наричат, и след това не зная какво стана с мене. Целият горях, започна да ме тресе и нищо повече не си спомням. Когато дойдох на себе си, се видях със завързани ръце и крака в една странноприемница. Ето това е всичко, господин началник. Не зная дали обясних случая както трябва, но вие можете да ме разпитвате за подробностите, които ви интересуват. Аз ще ви кажа всичко от игла до конец, господин началник. Съжалявам, че отначало се държах така, но вярвам, че разбирате моето положение. Ще направя всичко възможно да поправа грешката си и нищо няма да скрия, само ме разпитвайте, господин началник.

Най-сетне той замълча и очите му издържаха, без да трепнат, погледа на Стреси. Изведнъж почувствува, че гърлото му е пресъхнало, но не се осмели да поиска вода. Стреси продължаваше да стои, без да помръдне. След това, когато устните му се

раздвижиха, за да заговори, по лицето на арестувания мигновено се плъзна лека усмивка.

— Това ли е истината? — попита Стреси.

— Да, господин началник. Това е истината.

— А?

— Това е истината, господин началник.

Стреси се изправи и бавно, сякаш вратът му се бе вдървил, извърна глава към помощника си и двамата стражи.

— Подложете го на изтезание — заповяда Стреси.

Не само очите на арестувания, но и лицата на другите трима застинаха от учудване.

— На изтезание ли? — попита помощникът едва чуто, уверен, че не е разбрал добре.

— Да — каза Стреси с леден глас. — На изтезание! И не ме гледайте с такива очи. Зная какво правя.

И с рязко движение той се обърна, за да излезе, а зад гърба му арестуваният започна да го моли и да стене:

— Господин началник, господин началник, какво означава това? О, всемогъщи боже, какво е това! Но защо, защо...

Стреси бързо изкачи стълбите, но въпреки това успя да чуе звънтенето на железата, с които започнаха да измъчват арестувания. Стенанията му, макар и приглушени, достигаха все по-жални и ужасяващи.

Капитанът влезе в стаята си, взе перото и започна да пише доклад до канцеларията на княза.

„Доклад за залавянето на лицето, което е довело Дорунтина Вранай. Снощи пограничният капитан Станиш ми предаде лицето, заподозряно в довеждането на Дорунтина Вранай. При първия проведен от мене разпит арестуваният не призна нищо и отрече да е познавал жена с такова име, а още по-малко да е пътувал с нея. След това заплашен, че ще бъде изтезаван призна всичко, като по този начин най-сетне хвърли светлина около загадъчния случай. Той даде следните показания: В края на септември тази година, по време на едно от своите обичайни пътувания, продавайки икони в Бохемия, лицето, за което става дума, случайно се запознава с Д.В. и след като изслушва мъката и тъгата ѝ по далечния бащин дом, ѝ предлага да я доведе при близките ѝ. Успявайки да я склони да излъже съпруга си, като му остави бележка, че уж тръгва с брат си Костандин, той напуска с нея Бохемия. По време на пътуването лицето встъпило в интимни отношения с нея. Приближавайки княжеството, той успява да научи за нещастieto, сполетяло семейството на Дорунтина Вранай. Казва ѝ, че брат ѝ Костандин отдавна е починал и поради липса на друга лъжа, за да оправдае пътуването си с един непознат дой убеждава Д.В. да каже на майка си, че я е довел духът на покойния ѝ брат според обещанието, което ѝ е дал приживе. След това, изплашен от последствията, се опитва незабелязано да напусне страната, без да се набива в очи, докато накрая бива заловен при вече известните ви обстоятелства в съседното графство, близо до странноприемницата «Двамата Робертовци». По моя заповед сега лицето се намира под арест. Чакам следващите ви разпореждания.

Капитан Стреси

За току-що започналите изтезания Стреси не спомена нито дума. Сгъна внимателно листа, запечатана го с червен восък и веднага го изпрати в престолнината на княжеството. След това написа писмо с почти същото съдържание, което изпрати до манастира „Трите кръста“ с придружителна бележка, ако архиепископът се е върнал в седалището си, писмото да му бъде препратено.

Шеста глава

Отново падна сняг, но за разлика от първия, този беше някак по-приемлив за хората. Каквото имаше да побелява, побеля, а онова, което трябваше да чернее, си остана черно. Стрехите пуснаха първите ледени висулки, а част от потоците замръзнаха, както обикновено, покрити от тънка ледена кора, която можеше да издържи само тежестта на птиците. Изведнъж пролича, че това ще е една от онези най-благоприятни за земята зими.

Под натежалите от сняг покриви се говореше само за Дорунтина, както за нищо друго досега. Вече всички знаеха за залавянето на онзи, който я бе довел, и по нещичко от признанията му, което бе достатъчно, за да се напълни с приказки света, както шепата жито стига да се засее цяла нива.

През всичките тези дни много куриери пристигаха от центъра в областта и не толкова тръгваха оттук към центъра. Говореше се, че се готвел голям събор, за да се разпръсне веднъж завинаги мъглата и душевният смут, който породил тази невероятна история за вдигането на мъртвия брат от гроба. Стреси подготвял подробен доклад за събора. Арестуваният бе напълно изолиран и така ревниво охраняван от всяко чуждо око и ухо, че никой не знаеше със сигурност къде се намира.

Онези откъслечни признания на задържания, които бяха успели да се разпространят, сега пътуваха все по-надалеч, разнасяни от уста на уста сред топлата пара на дъха, допълвани от всевъзможни измислици, и се предаваха из пътищата от каруца на каруца и от странноприемница на странноприемница. Въпреки че поради студа по-рядко се движеха хора, за учудване приказките се разпространяваха със същата бързина, както и през топлите годишни времена. Дори като че ли сковани от зимния студ, така кристални и бляскави, те пътуваха много по-сигурно, незастрашени от опасността да бъдат изопачени, както през жегите от задухата, зашеметението и опънатите нерви. Но това съвсем не ще рече, че те не претърпяваха никакви промени, напротив и те се раздухваха, разпръскваха светлина или избледняваха с всеки изминат ден. И сякаш не стигаше всичко това, та хората допълваха: чакай, има и други, още по-заплетени работи. О, господи, кой знае какво има да чуят ушите ни — въздишаха онези, които бяха научили последните новини, и се отдалечаваха.

Всички очакваха големия събор, на който щеше да се изясни най-подробно цялата тази история. Говореше се, че на него щели да дойдат не само от съседните на Арбърския княжество, но и от всички останали. Някои казваха, че и самият княз щял да присъства. Други шушукаха, че на събора щели да дойдат и висши духовници чак от Византия, дори неколцина твърдяха, че може да пристигне и самият патриарх.

За разлика от това, което досега се мислеше, работата била отишла много по-далеч. Вестта стигнала чак в Константинопол до седалището на Светата православна църква, а там за такива неща никога не прощават. Разтревожени били висшите духовници, дори разправят, че научил и самият император и прекарал една безсънна нощ. Нещата били много по-заплетени отколкото изглеждало на пръв поглед. Работата не била само в това дали се е появил, или не някакъв призрак, или е плъзнала измислица от подобен род, защото за такива неща религията винаги е наказвала и ще наказва с изгаряне на кладата. В случая ставало дума за нещо много по-голямо, нещо, което разклащало основите, да пази бог, на православната църква. Ставало дума за появяването на „нов Христос“. Ах, божичко, говори по-тихо. За нов Христос, разбираш ли, тъй като до днес само един Исус Христос се е вдигнал от гроба и с приказките около тази наша история се вършело непростим грях. Твърденията, че уж е възкръснал

и друг, означавали, че се е появил още един Христос, а ако днес приемеш, че някой друг е сторил това, което е могъл да направи само Исус, утре трябва да се съгласиш, че този някой е негов съперник, да пази бог.

Не случайно враждебно настроеният към нас Рим е наострил уши и слухти да чуе как ще завърши тази история. Сигурно католическите монаси са раздули тези приказки за възкръсването на Костандин, за да нанесат по този начин смъртоносен удар на православната църква, като я обвинят, с появяването на двама Христосовци, в грубо нарушение на религията. Работата е отишла толкова далеч, че става дума за световна война между двете църкви. Дори се говори, че измамникът, който е довел Дорунтина, не е нищо друго, а шпионин на римската църква, натоварен с тази мисия. Други отиваха още по-далеч — разправяха, че и самата Дорунтина е попаднала в примката на католиците и се е съгласила да им служи. Всемогъщи боже, какво чуваме — възкликваха хората. Ето каква била работата. Но византийската православна църква, която за подобни потъпквания на вярата не бе пощадила нито патриарси, нито императори, най-сетне е хванала края на тази заплетена история и скоро ще изясни всичко. Враговете ѝ ще останат с пръст в устата.

Така говореха повечето хора. Другите само продължително поклащаха глави, не че бяха на друго мнение от останалите, а защото се съмняваха да не би тези слухове за вдигането на Костандин от гроба да са нещо повече от интриги и съперничество между двете главни, религии в света и да се отнасят до някакво мистериозно брожение, каквито от време на време се появяваха, за да всеят смут и да угнетяват човешките души, да ги карат да загубят равновесието си, да се стъписат и така объркани и заслепени, да се устремяват в мислите си към задгробния живот и да искат да надникнат отвъд смъртта, тъй като животът и смъртта според тях непрекъснато се редуват и вечно съпътствуват човека. В живота постоянно нещо отмира, така както, от друга страна, мъртвото дава начало на нов живот, затова така безконечно се редуват живот и смърт... Стига — казваха първите, — размътихте ни главите с тези ваши размишления, не можете ли да говорите по-ясно? Тогава другите се мъчеха да кажат всичко това по-просто, но понеже говореха бързо, тъй като чувстваха, че здравият им разум пак ще се замъгли и останалите няма да ги разберат, несъзнателно отново започваха да мъдруват. След като вдигането на Костандин от гроба нямаше нищо общо с тях, нито с мъртвите, нито с Църквата, и тази лъжа се раздухваше само в душите на хората, изглежда, дълбоко у тях бе пламнал бесът да започнат да смесват живота и смъртта, така както от време на време ги обхващаше някоя всеобща лудост. И така това желание, породило се тук у едного, там у другото, като върлуваща епидемия зарази всички и се превърна в един неудържим стремеж да се наредят като на всеобща оргия живи и мъртви, да пази бог. Но плиткоумни, каквито бяха, хората не можеха да си представят към какво ужасно нещо се втурваха. Наистина всички копнеят да видят поне веднъж близките си покойници, и то съвсем за малко, но това им желание винаги е било смъртно (нещо ме възпираше да го прегърна — беше казала Дорунтина). Само за миг си представете да вземат да дойдат и да седнат сред нас мъртвите, тогава ще видите какъв ужас ще настане. Понякога не можеш приказката си да разбереш с някой деветдесетгодишен, та камо ли със столетници и много по-стари от тях. Така че и за Костандин и за когото и да било друг мъртвец, ако искате да оживее, то желаете това само за известно време (ти върви, аз имам малко работа в църквата), защото на мъртвеца там му е мястото, неговият живот е в гроба. Разправяха, че едно време живите и мъртвите живеели заедно, смесено хора и призраци, дори се случвало и да се женят помежду си, като раждали деца, някакви получовеци-полупризраци, но това било по време на дивачеството, което няма да се върне.

Други, които слушаха тези разсъждения и обичаха да мислят по-просто за нещата, казваха, че ако става дума само за желанието някой да възкръсне, то не било необходимо да убеждават нито себе си, нито останалите дали възкръсването е добро, или не, тъй като това не зависело от тях. В края на краищата денят на Страшния съд ще то определи бог — отговаряха те — и кога ще е, никой не може да каже, а още по-малко пък друг освен господ може да изпрати знамение за него. Именно в това е бедата на празните приказки за възкръсването на Костандин — отвърщаха другите. Защото вдигането му от гроба се тълкува като знамение, като сигнал, че апокалипсисът може да настане и без намесата на бога. Римската църква точно в това иска да обвини нашата източноправославна църква, че е дпуснала да се разпространява мълвата за настъпването на Страшния съд. Но сега ще ги сложат на място. Византийската църква ще докаже истината. Най-сетне Стреси е разкрил гнусната измама и скоро не само нашата страна, а и целият свят от Рим до Константинопол ще научи за това. Стреси сигурно ще бъде награден. Вижте, лампата в неговия дом последна угасва. Навярно до късно пише доклада си. Кой знае какво има да чуят ушите ни — казваха отново хората.

Никой не говореше за нищо друго, освен за разкриването на това как е била измамена Дорунтина. Единствено оплаквачките продължаваха да не променят нищо в своите вайкания. Дойде Задушница и всички, както си му е редът, отидоха на гробищата, за да зачетат паметта на мъртвите, а оплаквачките редяха като на погребение същите думи за двете покойници на Вранаите:

Костандине, чумата да те вземе,
де я клетвата, дето ми даде,
де я, земята ли я изяде?

Стреси някак многозначително се подсмиваше, когато му разказваха за това. В последно време лицето му бе твърде пребледняло.

— Какво е бесата според вас? — обръщаше се той към другарите на Костандин, с които напоследък често обичаше да разговаря.

Те се споглеждаха. Бяха четирима младежи: Шпенди, Милосао и двамата сина на Равените. Почти всеки ден следобед Стреси се отбиваше в новата странноприемница, където те по навик ходеха още от времето, когато беше жив Костандин. Хората учудено поклащаха глави, щом видеха Стреси сред младежите. Някои смятаха, че има работа е тях, други, напротив, мислеха, че го прави ей така, колкото да убие времето си. Завършил е доклада — казваха — и сега си почива. Трети повдигаха рамене. Откъде да го знаеш защо се вре между тях. Стреси е потаен като дълбок кладенец. Никога не можеш да кажеш защо прави именно това, а не нещо друго.

— Та какво е бесата според вас или по-право каква е била според Костандин?

Четиримата младежи, които все още не можеха да се съвземат след смъртта на Костандин, защото го чувстваха като свой брат, та дори и сега, след три години, той не излизаше от ума им, и които повечето хора къде на шега, къде сериозно наричаха „последователите на Костандин“, отново се спогледаха. Защо им задаваше Стреси този въпрос?

Отначало те с неохота приеха компанията на капитана. Винаги се бяха държали студено с него, още когато бе жив Костандин, но в последно време, откакто Стреси се бе заел да разследва загадъчното пристигане на Дорунтина, охладняването им към него още повече се засили и стигна до враждебност. Първоначалните усилия на Стреси да се сближи с тях се сблъскаха с тази недружелюбност. Но впоследствие другарите на Костандин, за всеобщо учудване, коренно промениха отношението си и приеха дружбата на капитана. Съвсем не са глупави — казваха за тях хората, когато ходеха в неделя на църква, — умни са това днешните младежи.

— Тази дума е употребявана и преди — продължаваше Стреси, — но смисълът, който ѝ се придава в последно време, е почти съвсем нов. Аз съм я срещал на няколко пъти в съдилищата.

Те стояха замислени. През онези следобеди и вечери, които, след като си отиде Костандин, останаха пусти, те разпалено беседваха за много неща, но разговорите им за бесата бяха едни от най-любимите. Бесата от само себе си се свързваше с другите неща и до известна степен беше нещо като тяхна ос.

След предупреждението на архиепископа, изпратено до семействата им, когато Костандин беше още жив, те станаха по-внимателни и започнаха да се пазят от околните, но сега вече нищо не можеха да им направят, след като боготвореният от тях Костандин не беше между живите. Освен това Стреси, изглежда, знаеше за тяхното свободомислие и след като това му бе известно, защо да не чуе всичко. В края на краищата те не се страхуваха от възгледите си, а се бояха само от клеветите и изопачаванията, докато своите схващания бяха готови да изложат пред всекиго, ако им се отдаде възможност.

— Какво мислеше Костандин за бесата ли? — отвърна Милосао. — Това е свързано и с други негови разбирания и е трудно да се обясни без тях.

И те започнаха да излагат пред Стреси всичко отначало докрай.

Костандин, както смятаме, че знае и господин началникът, беше, общо взето, непримирим към действителността, _заклет противник_ както и ние, на всякакви закони, институции, заповеди, затвори, полиция и съдилища. Той твърдеше, че всичко това са принудителни неща, които се налагат на хората отвън и бият по тях като градушка, затова трябва да се премахнат и да се заменят от други закони, продиктувани от съвестта на самия човек. Но под това той не разбираше нещо просто свързано само със съзнанието на хората, защото съвсем не беше такъв мечтател, който да вярва, че човечеството може да се управлява само със съзнание. Неговите схващания бяха твърде приемливи и в последно време бе забелязал да се появяват на места отделни кълнове от тях в живота на арбърийците и казваше, че те трябва да се развиват, да се насърчават и да се издигнат до нивото на цяла система. Ставаше дума за такова устройство, при което никой да няма нужда от уставни закони, от съдилища, затвори и полиция. Естествено, че и при такъв един порядък ще има драми, убийства и насилие, но човек сам ще съди другите и те него по собствената си съвест, а не принуден от законите. Извърши ли някой престъпление, сам ще отиде в затвора и ще излезе оттам, когато сметне, че е изкупил вината си.

Но как може да се замисли едно такова устройство? — питаше се Стреси. Не свеждат ли всичко само до съзнанието, което и самите те смятат за мечтателство?

Те твърдяха, че в един така устроен свят институциите щели да се заменят от други, неосезаеми и неприкосновени, в което няма никакво мечтателство, никакъв път, постлан с рози или нещо подобно, а напротив, те щели да бъдат също строги и сурови, с не по-малка тежест от предишните институции, само че ще съществуват у самия човек и няма да се свеждат единствено до съзнанието му, а ще отговарят на една добре осъзната идея, на вътрешно убеждение, на една утвърдена и приета от всички заповед, но изпълнена от всеки според собствената му воля. Значи човек сам ще бъде свой съдник, но не скрито, а пред очите на всички. Все едно да си представим, че човешките гърди са прозрачни и в тях се вижда мъката, драмата, решението или колебанието, гордостта или нещастieto, и то от всички. Ето такива ще бъдат тези закони, които ще въведат новия порядък. Бесата е един от тях, може би най-важният.

Но бесата е все още нещо рядко. Тя не е напълно уточнена, крехка е като саморасло цвете, което се нуждае от култивиране. И за да подкрепят обясненията си, те припомниха на Стреси една случка, на която преди години се бе натъкнал като съвсем

млад Костандин в недалечно селище. Един човек бе убил поканения на гости в дома си приятел. Стреси си спомняше нещо за тази история. Тогава бе чул изрза „потъпкал дадената беса“. Цялото село, и мало, и голямо, били потресени от ужасната случка. Взели решение това никога да не се повтори. Дори отишли много по-далеч, решили, който и да мине през тяхното село, познат или непознат, да бъде закрилян от бесата, да бъде обявен за приятел и косъм да не падне от главата му. Всеки дом по всяко време да му оказва гостоприемство и докато е в селището им, да бъде сит и неприкосновен. На големия пазар, който ставал в този край, хората се шегували, като казвали: искате ли даром да ви сложат вечеря, минете през това село и почукайте на която и да било порта. Ще видите с какви почести ще ви посрещнат, дори след това ще ви изпратят до края на селото като някой епископ. Но хората от това селище не искали и да знаят за подигравките и отишли още по-далеч, поискали от княза и получили неговото съгласие сами да съдят онези, които потъпчат бесата. Така че нарушиш ли в това село бесата, жив няма да останеш. След време друго, твърде далеч оттук селище поискало същото нещо от княза, но той, изплашен да не започне това да се разпространява, не им дал съгласието си. Ето това е бесата, за която говореше Костандин. Той я считаше за едно: от най-съвършените неща и смяташе, че когато тя и другите подобни на нея закони се разпространят и обхванат всички области на живота, тогава насилствено наложените закони, заедно с техните институции, от само себе си ще отпаднат, както змията свлича старата си кожа.

Така говореше Костандин през онези незабравими техни следобеди в новата странноприемница: „Аз съм дал беса на майка ми, че ще доведе Дорунтина от далечния дом, където е задомена, винаги щом пожелае, дори и да съм: на легло от тежка болест или да бера душа, даже да остана с една ръка или един крак, или без очи, дори и ако... аз няма да потъпча бесата.“

— Дори и ако... — повтори Стреси. — Да не би да е искал да каже „дори и мъртъв“; Милосао?

— Може би — отвърна младежът смутено, — като гледаше през прозореца.

— Но по какъв начин? — попита Стреси. — Той е бил умен и не допускам да е вярвал, че призраците могат да действуват. Имам един доклад от епископа, в който се казва, че вие заедно с Костандин сте се смеели по време на великденските празници на хората, които вярвали във възкръсването на Христос. Тогава как е възможно самият той да вярва, че може да се вдигне мъртъв от гроба?

Младежите се спогледаха, като спотаиха усмивките си.

— Вие сте прав, господин капитан, понеже свързвате това с настоящето, но не трябва да забравяте, че той, а заедно с него и ние в нашите разговори и размишления сме имали предвид един друг свят, при съвсем нов порядък, разбирате ли, един свят _с беса_, в който това може да се случи, но по съвсем друг начин.

— Въпреки всичко вие живеете в този наш обикновен свят — отвърна Стреси.

— Да, но част от нас, може би най-добрата, мислено е пренесена в този друг свят.

— В другия свят — отвърна бавно Стреси. Сега беше негов ред да прикрие усмивката си.

Но те не обърнаха внимание или се престориха, че не са забелязали усмивката му и продължиха да разказват за другите схващания на Костандин, за убеждението му, че е необходимо коренно да се преустрои животът в Арбърия, убеждение, свързано с гигантската стихия, която той виждаше да се задава на хоризонта, с положението на Арбърия, притисната като в клещи между римската и византийската църква, между двата свята — Запада и Изтока. От техния сблъсък той не очакваше нищо друго, освен страхотни удари, на които Арбърия можеше да устои само като изгради защитна стена.

Тя трябваше да създаде по-устойчиви от досегашните, наложени отвън закони и институции, да извърши едно повсеместно и трайно преустройство у самия човек, привидно незабележимо, но неприкосновено, тоест несломимо. С една дума Арбърия трябваше да промени своите закони, институции, затвори, съдилища и всичко останало и така да го насади у човека, че когато връхлетят стихии, той да може да оцелее. Тя трябваше да направи това, иначе ще бъде заличена от лицето на земята. Така говореше Костандин и смяташе, че това преустройство ще започне от бесата.

— Сигурно е било тежко и непоносимо поражение потъпкването на бесата за Костандин? — попита Стреси.

— Да, естествено... Особено след проклятието на майка му... Но всъщност това не беше поражение, господин капитан... Той успя да удържи бесата си... Разбира се, с известно закъснение... закъснение, причинено от едно изключително обстоятелство... смъртта... въпреки това той удържа...

— Но той не доведе Дорунтина — възрази Стреси, — вие добре знаете това, както и аз.

— Според вас може би не я е довел той, но за нас въпросът стои съвсем иначе.

— Истината е една и съща за всички. Дорунтина може да я е довел всеки друг, но не и той.

— Дорунтина я доведе той...

— Тогава искам да ви попитам, вие вярвате ли във вдигането на мъртвец от гроба?

— Това е вече нещо друго... То няма връзка със същността на въпроса.

— Как да няма? След като отхвърляте възкръсването на човек, как може да настоявате, че мъртвият е пътувал със сестра си?

— Тези две неща нямат никаква връзка, господин капитан... Това, за което вие говорите, е от второстепенно значение. Главното е, че той доведе Дорунтина.

— Навярно имате предвид двата свята, за които ние спорим — отвърна Стреси. — Това, което е невъзможно в единия свят, може да е истина в онзи, вашия свят, така ли е според вас?

— Може би... Може би.

Междувременно всеобщото вълнение в навечерието на големия събор продължаваше да расте. Приказките, като пожълтели листа пред буря, хвърчаха, кръжаха из въздуха, падаха по земята и отново литваха. Носеха се думи, предположения, предчувствия и невероятни слухове. Куриерите от центъра към областта и в обратна посока все повече зачестиха. Никой не знаеше с точност деня на събора, знаеха само, че с всеки изминат ден той приближава.

Седма глава

Поради огромния си вътрешен двор, който бе толкова обширен, че можеше да побере близо, две хиляди души, „Старият манастир“ бе определен за провеждането на големия събор. Дни наред дърводелците работиха, докато сковат пейки за поканените и навеси, в случай че завали: дъжд, както и трибуната, от която щеше да говори Стреси.

Накрая бе уточнено съборът да се състои в първия неделен ден от декември, но още от средата на седмицата повечето от странноприемниците в областта, особено онези, които се намираха наблизо до „Старият манастир“, както и всички странноприемници около главния път вече бяха препълнени. Пристигнаха доста, а се очакваха и други светски и духовни лица от всички краища на княжеството, както и

поканени от съседните княжества и графства. Очакваха се и гости от далечни княжества и пратеници на светата патриаршия от седалището на империята.

През всичките тези дни, като гледаха каляските на пристигащите по главния път, повечето с изписани по вратичките гербове, както и благородниците, които седяха в тях, облечени в разноцветни облекла, често с извезани по дрехите емблеми като тези на каляските им, хората научиха за княжеските дворове, за порядките и ранга им в светската и духовна йерархия повече, отколкото през целия си живот. Едва сега разбраха какви неимоверни размери и колосално значение бе придобила тази история, която отначало им се бе сторила като най-обикновен брътвеж за някакво привидение през нощта срещу 11 октомври. Ден преди събора Стреси отиде в „Старият манастир“, за да види мястото. Приготвленията бяха напълно завършени, а дърводелците, прибрали инструментите, вече си бяха отишли. Ситният дъжд бе измокрил стълбите извън навеса. Стреси отиде на трибуната, от която щеше да говори, и остана за известно време така, с поглед, отправен към празните места под навесите.

Той дълго не сваля очи от празните скамейки, като извъръщаше глава ту надясно, ту наляво, сякаш го викаха или изведнъж до слуха му достигаха многобройни гласове и възклицания. По лицето му се разля горчива усмивка, след това с бавни крачки напусна мястото.

Най-сетне съмна и дойде многоочакваният ден на големия събор. Беше една от онези студени утрини, за които само като си помислиш, че е неделя, ти се струва още по-студено. Високите облаци стояха неподвижни, като закотвени на небето. Дворът на манастира, с изключение на местата, запазени за висшите служители, поканени от другите княжества и Константинопол, се препълни с хора още рано сутринта и на закъснелите тълпи не им оставаше нищо друго, освен да заемат места по обширните орници отвъд стените на манастира с надеждата, че все пак ще успеят нещо да разберат. Бяха сигурни, че ще научат нещичко, и то много скоро, след като представляваха първата бариера, през която ще преминат новините, преди да залеем всичко наоколо.

Повечето от тях, загърнати с бозово-пепеляви гуни, за да се предпазят от студа и особено от дъжда, гледаха редиците на пристигащите коне и каляски, от които слизаха поканените. Местата в манастирския двор полека-лека се запълниха. Последни пристигнаха специалният пратеник на княза, посланиците от Византия, придружени от архиепископа на княжеството, и Стреси, чиято черна униформа с извезани бели еленови рога го правеше не само по-висок, но и по-блед.

Архиепископът се отдели от групата и се запъти към ораторската трибуна, за да открие събора. Зачуха се гласове: „Тишина! Тишина!“, и полека-лека сред големия двор най-сетне се въдвори тишина. Едва тогава се разбра, че глъчката, която се чуваше до този момент, идеше от тълпата отвъд стените на манастира.

Архиепископът се помъчи да говори силно и звучно, но му липсваше купола на катедралата, под който бе свикнал гласът му да звучи така. Той започна да нервничи от немощния си глас, изкашля се да очисти гърлото си, но гласът му безпомощно потъваше в просторния двор и може би само стените донякъде щяха да спомогнат да се придаде известна звучност на гласа му, макар да беше твърде тих. Въпреки това архиепископът продължи да говори. Той каза накратко за целта, поради която се свиква този голям събор, за да се изясни ужасната заблуда, плъзнала за съжаление от това селище, във връзка с така нареченото „вдигане на някой си от гроба и пътуването му с един жив“ (той наблегна на думите „някой си“ и „един жив“, изглежда, за да подчертае, че не желае да спомене дори имената на Костандин и Дорунтина), говори за разпространяването на тази измислица из цялото княжество, отвъд пределите му, та

дори и извън границите на Арбърия, за непредполагаемите катастрофални последствия, които може да предизвика подобна ерес, ако се остави свободно да се шири, и накрая за стремежа на Римската църква да използва тази ерес срещу Светата византийска църква и за мерките, за стремежа на Римската църква да използва тази лъжа.

— А сега давам думата на капитан Стреси — завърши архиепископът, — който бе натоварен е разследването на случая, за да изнесе подробен доклад. Той ще обясни едно по едно и точка по точка как е била измислена тази гнусна лъжа, кой се крие зад мнимия мъртвец, който уж се е вдигнал от гроба, каква е истината за пътуването на сестрата с мъртвия брат, какво се е случило по-късно и как бе разкрито всичко.

Всеобщо шушукане заглуши последните му думи точно когато Стреси се надигна от мястото си и се запъти към ораторската трибуна.

Той повдигна глава, изгледа безбройното множество и зачака да настъпи тишина. Първите няколко изречения произнесе с глас, който му се стори съвсем тих, но след това колкото по-голяма ставаше тишината, толкова по-ясно зазвучаха думите му. Той изложи последователно онова, което се бе случило през нощта срещу 11 октомври и след това се спря на пристигането на Дорунтина, на твърдението ѝ, че е дошла с мъртвия си брат, говори за съмненията си да не би да има пръст в тази история някой прелъстител, който е измамил Дорунтина, че може би тя бе излъгала майка си и самия него чрез скроената от двамата — от Дорунтина и странния пътник — лъжа. После спомена за предположенията си за някое отдавнашно кръвно отмъщение към семейството, разчистване на стари сметки или въпрос, свързан със завещание. След това той разказа за взетите мерки за разкриване на истината, за основното проучване на архива на Вранаите, за извършения контрол по странноприемници и гранични места, както и за провала на всичките им усилия да открият нещо в тази мистериозна случка. После Стреси се спря на плъзването на първоначалните слухове, на вайканията на оплаквачките и на съмненията си, че може би междувременно Дорунтина е полудяла и това пътуване с мъртвия брат не е нищо друго, а плод на болна фантазия. Но пристигнаха родствениците на мъжа ѝ — продължи той — и потвърдиха, че тя наистина е заминала и че очевидци са видели конника, с когото е тръгнала. След това Стреси разказа за новите мерки, които той и другите служители от княжеството са били принудени да вземат, за да се изясни и сложи край на тази мистерия, мерки, които накрая са довели до залавянето на измамника, на този, който бе играл ролята на мъртвия брат, в странноприемницата „Двамата Робертовци“ в съседното графство. Лично аз разпитвах този човек, който отначало отрече да е познавал Дорунтина. Отрече всичко и едва когато заповядах да го подложат на изтезание, каза истината. Ето каква е тя според неговите думи. И Стреси продължи с разказа на заловения. В думите му се чувствуваше известно облекчение. Изглежда, че и всички, които го слушаха, изпитваха нужда тази тежка и злокобна до този момент история да се освежи като от лек ветрец е разказа за любовното приключение на скитника. Шушуканията на вълни-на вълни преминаваха отвъд стените на манастира и стигаха до орниците, така както и тишината, и трескавата възбуда на хората, и ужасът, който изпитаха, преливаха извън двора.

— Това потвърди той — каза Стреси, като повиши глас. После спря за миг, докато се възобнови предишната тишина. — Това потвърди заловеният — продължи Стреси. — Беше полунощ...

Тишината започна да се въдворява, но шушуканията, които идеха от последните редици и особено отвън, все още не стихваха.

— Беше полунощ, когато той завърши своя разказ и тогава аз... — Стреси направи още една пауза, докато настъпи пълна тишина. — Тогава аз, за учудване на помощника ми, заповядах отново да подложат заловения на изтезание.

В очите на Стреси заиграха жълтеникави пламъчета. Той погледна за миг слисаните хора, навъсените лица на високопоставените и отвори уста да продължи едва тогава, когато му се стори, че е извлякъл от тази огромна тълпа последните запаси на търпението й.

— Аз го подложих на изтезание, защото се усъмних в достоверността на разказа му.

На Стреси му се стори, че усеща нещо като слаб трус въпреки мълчанието, което продължаваше да цари както и преди малко. Започвай — си рече той изтръпнал. — Сега е моментът да разрушиш всичко.

— Седем дни подред той изтърпя мъченията и на осмия потвърди истината. Призна, че всичко, което е казал досега, е било лъжа.

Земетръсът, чийто трус Стреси пръв бе усетил, наистина настъпи, защото последва и боботенето, след което се чу и сподавен тътнеж с известно закъснение, разбира се, но твърде силен, както бучи при всяко земетресение. Несъзнателно той отправи поглед надясно, после наляво, нататък, откъдето очакваше викове и крясъци, но наоколо все още бе тихо, само изумените лица бяха притъмнели като черен облак.

— Всичко било отначало докрай лъжа — продължи Стреси учуден, че все още никой не го прекъсваше. — Този човек изобщо не е познавал Дорунтина, никога не е разговарял с нея, нито е пътувал, нито е имал любов с нея, нито я е довеждал през онази нощ срещу 11 октомври в дома й. На този човек му е било платено, за да потвърди тази лъжа.

Стреси повдигна глава в очакване на нещо, без да знае и сам точно какво.

— Да, платили са му — продължи, — както и сам той потвърди, платили са му хора, чиито имена тук няма да спомена.

Стреси отново направи кратка пауза. Настъпилото мълчание наоколо повече му приличаше на униние.

— Отначало той изигра блестящо ролята си, когато отрече, че познава Дорунтина, а още по-блестящо след това, като потвърди, че той я е довел — продължи Стреси. — Но както обикновено се случва, и най-обиграните измамници могат да се провалят от някои дребни неща й него именно една дреболия го издаде. Този измамник, мнимият спътник на Дорунтина...

— Тогава кой е довел тази жена? — изкрещя от мястото си архиепископът. — Мъртвият ли?

Стреси извърна глава нататък.

— Кой е довел Дорунтина ли? Аз ще отговоря и на това, след като съм се нагърбил с тази работа. Имайте търпение, Ваше Сиятелство. И вие, благородници.

Стреси си пое дълбоко дъх. Стори му се, че въздухът наоколо сякаш се раздвижи, тъй като и стотици други гърди поеха едновременно с него дъх. Погледът му отново бавно се плъзна от препълнения двор Към скамейките под навеса и по стъпалата, където стояха стражите с кръстосани на гърдите ръце.

— Знаех, че ще се зададе този въпрос — заговори Стреси — затова сериозно се подготвих да отговоря и на него — и той — пак замълча. — Да, много сериозно се готвих. Моето подробно проучване току-що приключи, папката ми е пълна и аз съм убеден в това, което ще кажа. Готов съм да отговоря на този въпрос, уважаеми присъстващи, именно на въпроса кой доведе Дорунтина! — Стреси отново спря за миг, като се огледа наоколо, сякаш да отправи истината към хората първо с погледа си, а след това да я изрече. — Дорунтина я доведе Костандин.

Стреси се напрегна, за да посрещне присмеха и думите: „Но вие от два месеца ни убеждавате в обратното“, подигравките, крясъците и виковете, но людското множество мълчеше като занемяло.

— Дорунтина я доведе Костандин — повтори Стреси, сякаш се страхуваше, че може да не са го чули. Но мълчанието продължаваше, макар да не беше чак толкова необходимо в случая. Всичко това е прекалено уморително — помисли си той хладнокръвно и така дълбоко пое въздух, че почувствува болка в гърдите, след което продължи:

— Аз ще обясня всичко, както вече обещах, уважаеми присъстващи, и на вас, господа благородници, само имайте търпение да ме изслушате докрай. — Дано запазя мисълта си все така ясна и задълбочена — си каза Стреси. — Сега засега не ми е нужно нищо друго.

— Вярвам, че всички знаете, а ако не, то сте научили, когато сте тръгвали за насам или при пристигането си тук, за необикновената сватба на Дорунтина Вранай, сватба, която стана причина за тази история. Надявам се да сте чули за това далечно сватосване и за задомяването на такова далечно разстояние, което първо не би станало, ако Костандин — един от братята на невестата, не бе дал беса на майката, че ще доведе Дорунтина, щом потрябва, било за радост или за беда. Вие знаете, че наскоро след това злото сполетя Арбърия и Вранаите, но Дорунтина никой не я доведе, защото Костандин, който бе дал беса, вече не беше между живите. Навярно сте чули и за проклятието на Госпожа Майката, отправено към сина ѝ, който потъпка бесата, и знаете, че само три седмици след това проклетие. Дорунтина най-сетне се завърна в родния си дом. Затова заявих и заявявам още веднъж, че Дорунтина не я е довел никой друг, а брат ѝ Костандин, дадената от него дума, неговата беса. Не може да има и няма никакво друго обяснение за това пътуване. Не е важно дали мъртвият се е вдигнал, или не от гроба, за да изпълни обещанието си, няма значение кой е бил конникът и какъв кон е яздил през онази тъмна нощ, когато е тръгнал, чири ръце са държали юздите, чири нозе са били на стремето и по чири коси се е напластявал прахът от пътя. Всеки от нас има своя дял в това пътуване, защото бесата на Костандин, която доведе Дорунтина, е поникнала тук сред нас. Ето защо, за да бъда по-точен, бих казал, че Дорунтина я доведохме всички ние — аз, вие, мъртвите, които почиват край църквата — и Стреси преглътна. — Още не съм завършил, уважаеми присъстващи. Бих желал да разкажа, особено на поканените отдалеч, каква е тази свръхсила, която е в състояние да надвие и законите на смъртта.

Стреси отново преглътна. Гърлото му бе пресъхнало и той полагаше неимоверни усилия при произнасянето на думите, но въпреки това продължи да говори. Разказа за бесата и за разпространяването ѝ сред арбърийците. Докато говореше, забеляза, че един от тълпата се насочи към него, като държеше в ръка нещо тежко, навярно камък. Толкова ли бързо започват — помисли си и лакътят му докосна дръжката на сабята под пелерината. Когато човекът приближи, Стреси видя, че бе синът на Равените и не държеше камък, за да го удари, а стомна с вода.

Капитанът се усмихна, пое стомната и утоли жаждата си.

— Сега ще се помъча да обясня причините, които са породили бесата и разпространяването на този нов нравствен закон сред нас — продължи Стреси. Той се спря накратко на тежкото положение в света, на смътното бъдеще, изпълнено с черни облаци вследствие дразгите и търканията между големите империи и религиите, спомена за заговорите, сплетните и недоверието, които се ширят навсякъде, и за позициите на Арбърия сред този бурен океан с огромни вълни.

— Всеки народ, изправен пред опасност, изостря отбранителните си средства и главно, създава нови средства. Трябва да си непрозорлив, за да не разбереш, че Арбърия е изправена пред големи драми. Рано или късно те ще стигнат своя предел, ако вече и не са го достигнали. Тогава възниква въпросът, при тези нови условия на всеобщо влошаване на климата в света, в тези времена на изпитание, на недоверие и

нечувани престъпления какъв ще бъде обликът на човека от Арбърия? Ще се слее ли със злото или ще успее да му се противопостави? С една дума ще се обезличи ли, като надене съвременната маска, за да осигури съществуването си, или ще запази, неизменен облика си с риск да си навлече гнева на времето? За Арбърия наближава мигът на изпитанието, на избора ѝ между едното и другото. И ако народът ѝ е започнал да развива в недрата си една такава съвършена структура, част от която е бесата, това показва, че Арбърия понастоящем прави своя избор. И този призив се вдигна от дъното на гроба, където лежи Костандин, за да покаже на Арбърия и на целия свят накъде да върви.

Стреси обгърна с поглед още веднъж многолюдната тълпа пред себе си, след това погледна надясно и наляво хората под навеса.

— Но никак не е лесно да се последва този призив — продължи той. — Това ще изисква много жертви от редица поколения, защото той е по-тежък и от Христовия кръст. Сега, когато завършвам — и Стреси извърна глава към местата, където седяха пратениците на княза, — искам да добавя, че понеже това, което казах, не отговаря или поне _сега-засега_ е в разрез с моите служебни задължения, аз още в този миг си подавам оставката.

С дясната си ръка Стреси докосна емблемата с белите еленови рога, защита от лявата страна на пелерината му, откъсна я с рязко движение и я пусна на земята.

Без да каже нищо повече, слезе по дървените стълби, не извърна глава към никого и тръгна сред тълпата, която му правеше път със смесено чувство на уважение, страхопочитание и ужас.

След този ден никъде повече не видяха Стреси. Нито помощникът му, нито близките му, дори и жена му не знаеха или не искаха да дават обяснение къде се намира.

В „Старият манастир“ скамейките и навесите бяха разглобени и носачите изнесоха дъските и гредите, така че във вътрешния двор не остана и помен от събора, но въпреки това хората не забравиха нито една от думите на Стреси. Те се предаваха от уста на уста и от село на село с шеметна бързина. Слуховете, че Стреси бил арестуван заради речта си, много скоро се опровергаха, защото започнаха да разправят, че някои го видели еди-къде си, други, че чули познатия тропот на коня му, трети, че са го зърнали на главния път да върви към север и били сигурни, че е той, въпреки че било здрач и косите му били покрити с прах. Откъде да знаеш, откъде да знаеш — отвръщаха хората. Какво ли не му минава на човек през ум, господи. С треперещ глас, както се случва, когато зъзнеш от студ, някой продължаваше: Понякога си мисля да не би той да е довел Дорунтина. Чуваш ли го, чуваш ли го — обаждаше се друг, — какви ги дрънкаш, да не си полудял бе, човече! Защо се учудваш — отвръщаше първият, — от деня, в който Дорунтина се върна, вече нищо не може да ме изненада.

И точно тогава се случи нещо, което във всяко друго време би било обяснимо, но именно сега по никакъв начин — една девойка от селището се задомяваше някъде надалеч. Всички останаха със зяпнали уста, като чуха за тази нова Дорунтина, точно по времето, когато се смяташе, че на идеята за далечните женитби бе нанесен съкрушителен удар. Хората смятаха, че след тази случка, от която тръпки те побиват, семейството на девойката ще развали направения преди време годеж или поне ще отложи за по-нататък сватбата, но не стана така. Сватбата се вдигна в уречения ден. Пристигнаха сватовите от далечната страна, за която някои казваха, че е на шест или осем дни път оттук, и след като ядоха, пиха и се веселиха, поведоха със себе си младата невеста. От църквата до големия кръстопът я изпроводи почти цялото село, както някога клетата Дорунтина, и докато гледаха красивата невеста под бялото було, много

хора си мислеха какъв ли призрак ще я доведе през някоя тъмна нощ до прага на родния ѝ дом. Но тя, възседнала белия кон, с нищо не показваше, че се ужасява от това, което навярно може да се случи. А хората, като я изпращаха с очи, поклащаха глави и си казваха: Кой знае, може би на днешните невести да им харесват тези неща, всемогъщи боже! А може би ги блазни само мисълта да пътуват сред мрака зад гърба на привидения и нищо повече.

Октомври 1979 г.

КРАЙ

© 1979 Исмаил Кадаре

© 1989 Марина Маринова, превод от албански

Ismail Kadare

1979

Сканиране и разпознаване: sir_Ivanhoe, 2008

Редакция: NomaD, 2009

Издание:

Исмаил Кадаре. Кой доведе Дорунтина

Издателство „Христо Г. Данов“, Пловдив, 1989

Съставител, преводач от албански и автор на предговора: Марина Маринова

Редактор: Марко Ганчев

Рецензент: Марко Ганчев

Художник: Емил Марков

Художник-редактор: Веселин Христов

Технически редактор: Бонка Лукова

Коректори: Надя Костуркова, Боряна Дра гнева

Gjfktohtësia. Novela

Shtëpia Botuese „Naim Frashëri“, Tiranë, 1980